

**ВИСШЕ УЧИЛИЩЕ
ПО СИГУРНОСТ И ИКОНОМИКА**

СБОРНИК С ДОКЛАДИ

ОТ СТУДЕНТСКА КОНФЕРЕНЦИЯ
НА ТЕМА

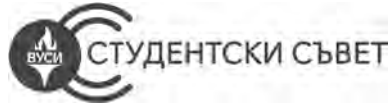
ОБРАЗОВАНИЕ И СИГУРНОСТ – ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА И ПЕРСПЕКТИВИ

30 март 2024 г.
Пловдив

**ВИСШЕ УЧИЛИЩЕ ПО СИГУРНОСТ
И ИКОНОМИКА - ПЛОВДИВ**

**Сборник с доклади
от студентска конференция**

на тема

**ОБРАЗОВАНИЕ И СИГУРНОСТ -
ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА
И ПЕРСПЕКТИВИ**

30 март 2024 г.

Пловдив, 2024 г.

ОРГАНИЗАЦИОНЕН КОМИТЕТ

Председател:

Маргарита Моллова - председател на Студентския съвет (СС) на ВУСИ

Членове:

Мария Паула Делииванова - зам.-председател на СС на ВУСИ, Георги Минков - секретар на СС, Мирослава Николова - зам.-секретар на СС, Борис Зарков - Еразъм координатор, Величка Димова - пиар на ВУСИ

РЕДАКЦИОННА КОЛЕГИЯ

Отговорен редактор:

Олга Емилова

Членове:

Маргарита Моллова, Арсени Коларов, Теодора Владимирова, Петър Костов, Майкъл Боцманов, Надежда Джанкова, Пламена Ващенко, Денис Динев, Жулиана Лазарова, Росица Хамбарлийска, Борис Зарков, Величка Димова, Камелия Алексиева

МОДЕРАТОРИ

Маргарита Моллова - председател на Студентския съвет, Борис Зарков - Еразъм координатор

Предложените материали отразяват личната позиция на авторите и не ангажират с нея Редакцията колегия на сборника.

Всички права запазени.

All rights reserved.

© Сборник с доклади от студентска конференция на тема „Образование и сигурност - предизвикателства и перспективи“, 30.03.2024 г., Висше училище по сигурност и икономика - Пловдив, Студентски съвет на ВУСИ, 2024

© Издателски комплекс ВУСИ - Пловдив, 2024

ISBN 978-619-7774-00-9

СЪДЪРЖАНИЕ

Олга Манолов

*председател на Настоятелството на Висше училище
по сигурност и икономика - Пловдив, България*

ПРИВЕТСТВИЕ КЪМ СТУДЕНТИТЕ - УЧАСТНИЦИ В КОНФЕРЕНЦИЯТА 11

Маргарита Моллова

*студент II курс, „Митническо разузнаване и разследване“
председател на Студентския съвет на Висше училище по сигурност
и икономика - Пловдив, България*

ПРЕЗЕНТАЦИЯ НА ПРОФЕСИОНАЛНО НАПРАВЛЕНИЕ
„НАЦИОНАЛНА СИГУРНОСТ“ 13

Иванка Николова

*докторант, „Противодействие на престъпността и опазване
на обществения ред“, Висше училище по сигурност и икономика -
Пловдив, България*

АСПЕКТИ НА СИГУРНОСТТА И КАЧЕСТВОТО
В СФЕРАТА НА ВИСШЕТО ОБРАЗОВАНИЕ 18

Стефка Бангова

*докторант, „Противодействие на престъпността и опазване
на обществения ред“, Висше училище по сигурност и икономика -
Пловдив, България*

РИСКОВЕ И ЗАПЛАХИ ЗА КЛАСИФИЦИРАНАТА
ИНФОРМАЦИЯ В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ 24

Митко Узунов

докторант, „Национална сигурност“, Университет по
библиотекознание и информационни технологии – София, България

КИБЕРСИГУРНОСТТА В БЪЛГАРСКОТО УЧИЛИЩЕ 31

Борис Зарков

докторант, „Противодействие на престъпността и опазване
на общественя ред“, Висше училище по сигурност и икономика –
Пловдив, България

Маргарита Моллова

студент II курс, „Митническо разузнаване и разследване“,
Висше училище по сигурност и икономика – Пловдив, България

ПОДХОДЯЩИ МЕТОДИ ЗА ПО-КАЧЕСТВЕНО ОБРАЗОВАНИЕ
И КОМПЕТЕНТНИ КАДРИ.....37

**Емануел-Флорин Кучиула,
Александра-Джорджиана Албу,
Ралука-Мария Дримбау**

студенти I курс, „Право“, Факултет по правни и административни
науки, Университетът в Орадея – Румъния

ВОЕННИ МИСИИ НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ.....45

**Йоана-Бианка Блага,
Серджиу-Йоан Симуш-Качучи,**

студенти I курс, „Право“, Факултет по правни и административни
науки, Университетът в Орадея – Румъния

Анкуца-Андреа Маркукеч-Хофман

студент I курс, „Местна полиция“, Факултет по правни
и административни науки, Университетът в Орадея – Румъния

ХУМАНИТАРНА ПОМОЩ И ГРАЖДАНСКА ЗАЩИТА
В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ 56

Арсени Коларов

*студент I курс, „Киберсигурност“, Висше училище по сигурност
и икономика – Пловдив, България*

МЯСТО, РОЛЯ И ЗАДАЧИ НА ВИСШЕТО ОБРАЗОВАНИЕ
В НАЦИОНАЛНАТА СИГУРНОСТ 67

Росица Хамбарлийска

*студент I курс, „Криминалистика“, Висше училище по сигурност
и икономика – Пловдив, България*

ЕТИЧЕСКИ И ПРАВНИ АСПЕКТИ НА НАУЧНИТЕ ИЗСЛЕДВАНИЯ
В ОБЛАСТТА НА НАЦИОНАЛНАТА СИГУРНОСТ
И НА ВИСШЕТО ОБРАЗОВАНИЕ 74

Христина Чавдарова

*студент II курс, „Криминалистика“, Висше училище по сигурност
и икономика – Пловдив, България*

КАЧЕСТВОТО НА ВИСШЕТО ОБРАЗОВАНИЕ В РАЗЛИЧНИТЕ
ДЪРЖАВИ КАТО ЕЛЕМЕНТ НА НАЦИОНАЛНАТА СИГУРНОСТ 85

Кристиян Петков

*студент IV курс, „Информационна сигурност“,
Университет по библиотекознание и информационни технологии –
София, България*

КИБЕРСИГУРНОСТТА В БЪЛГАРСКАТА ОБРАЗОВАТЕЛНА СИСТЕМА.....97

Маргарита Моллова

*студент II курс, „Митническо разузнаване и разследване“,
Висше училище по сигурност и икономика – Пловдив, България*

БЛОКЧЕЙН ВЪВ ВИСШЕТО ОБРАЗОВАНИЕ: НОВА ТЕХНОЛОГИЯ
ЗА СИГУРНОСТ, ЕФЕКТИВНОСТ И АКАДЕМИЧНА ПРОЗРАЧНОСТ
В КОНТЕКСТА НА НАЦИОНАЛНАТА СИГУРНОСТ 103

Венцислав Павлов

*курсант III курс, „Военен лекар“, Медицински университет
„Проф. д-р Параскев Стоянов“ – Варна, България*

ЗДРАВНОТО ОБРАЗОВАНИЕ КАТО КЛЮЧОВ ФАКТОР
В ЗДРАВЕОПАЗВАНЕТО И НАЦИОНАЛНАТА СИГУРНОСТ –
РИСКОВЕ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА 115

Самуил Стоянов

Моника Манолова

*студенти III курс, „Организация и управление на военни
формирования на тактическо ниво“, Висше военноморско училище
„Н. Й. Вапцаров“ – Варна, България*

РОЛЯ НА ЗДРАВЕОПАЗВАНЕТО
ПРИ БОРБА С НАЦИОНАЛНИ КРИЗИ..... 123

Преслава Банкова

Боян Бележков

*студенти I курс, „Организация и управление на военни
формирования на оперативно ниво“, Военна академия
„Г. Ст. Раковски“ – София, България*

ОБРАЗОВАНИЕТО В КОНТЕКСТА НА СИГУРНОСТТА В ЕКОЛОГИЯТА.
ИМПЛЕМЕНТИРАНЕ НА НОВИ ТЕХНОЛОГИИ – ФОТОВОЛТАИЧНИ
СИСТЕМИ. ЗНАЧИМОСТ И ПРИЛОЖИМОСТ 132

Марина Николова

*студент II курс, „Митническо разузнаване и разследване“,
Висше училище по сигурност и икономика – Пловдив, България*

БОРБА С ТЕРОРИЗМА И ЕКСТРЕМИЗМА В УЧИЛИЩНАТА СРЕДА
(В СЪЕДИНЕНИТЕ АМЕРИКАНСКИ ЩАТИ) 139

CONTENTS

Prof. Georgi L. Manolov, DPS

*President of Higher School of Security and Economics -
Plovdiv, Bulgaria*

WELCOME TO THE STUDENTS – PARTICIPANTS IN THE CONFERENCE 11

Margarita Mollova

*2nd year student, „Customs Intelligence and Investigation”,
President of the Student Council of the Higher School of Security
and Economics - Plovdiv, Bulgaria*

PRESENTATION OF THE PROFESSIONAL FIELD
„NATIONAL SECURITY” 13

Ivanka Nikolova

*PhD student, „Crime prevention and public order preservation”,
Higher School of Security and Economics - Plovdiv, Bulgaria*

ASPECTS OF SECURITY AND QUALITY IN HIGHER EDUCATION 18

Stefka Bangova

*PhD student, „Crime prevention and public order preservation”,
University of Security and Economics - Plovdiv, Bulgaria*

RISKS AND THREATS TO CLASSIFIED INFORMATION
IN THE REPUBLIC OF BULGARIA..... 24

Mitko Uzunov

*PhD student, „National Security”, University of Library Studies
and Information Technologies - Sofia, Bulgaria*

CYBER SECURITY IN BULGARIAN SCHOOLS 31

Boris Zarkov

*PhD student, „Crime prevention and public order preservation”,
Higher School of Security and Economics - Plovdiv, Bulgaria*

Margarita Mollova

*2nd year student, „Customs Intelligence and Investigation”,
Higher School of Security and Economics - Plovdiv, Bulgaria*

APPROPRIATE METHODS FOR BETTER EDUCATION
AND COMPETENT STAFF 37

Emanuel-Florin Cuciula

Alexandra-Georgiana Albu

Raluca-Maria Drimbau

*1st year students, „Law”, Faculty of Juridical and Administrative
Sciences, Agora University of Oradea, Romania*

MILITARY MISSIONS OF THE EUROPEAN UNION 45

Ioana-Bianca Blaga

Sergiu-Ioan Simuț-Cacuci

*1st year students, „Law”, Faculty of Juridical and Administrative
Sciences, Agora University of Oradea, Romania*

Ancuța-Andreea Markucz-Hoffman

*1st year student, „Local Police”, Faculty of Juridical
and Administrative Sciences, Agora University of Oradea, Romania*

HUMANITARIAN AID AND CIVIL PROTECTION
IN THE EUROPEAN UNION 56

Arseni Kolarov

1st year student, „Cyber security”, Higher School of Security and Economics - Plovdiv, Bulgaria

THE PLACE, ROLE AND TASKS OF HIGHER EDUCATION
IN NATIONAL SECURITY 67

Rositsa Hambarliiska

1st year student, „Forensics”, Higher School of Security and Economics - Plovdiv, Bulgaria

ETHICAL AND LEGAL ASPECTS
OF NATIONAL SECURITY RESEARCH AND HIGHER EDUCATION 74

Hristina Chavdarova

2nd year student, „Forensics”, Higher School of Security and Economics - Plovdiv, Bulgaria

THE QUALITY OF HIGHER EDUCATION IN DIFFERENT
COUNTRIES AS AN ELEMENT OF NATIONAL SECURITY 85

Kristiyan Petkov

4th year student, „Information security”, University of Library Studies and Information Technologies - Sofia, Bulgaria

CYBER SECURITY IN THE BULGARIAN EDUCATION SYSTEM 97

Margarita Mollova

2nd year student, „Customs Intelligence and Investigation”, Higher School of Security and Economics - Plovdiv, Bulgaria

BLOCKCHAIN IN HIGHER EDUCATION: NEW TECHNOLOGY
FOR SECURITY, EFFICIENCY AND ACADEMIC TRANSPARENCY
IN THE CONTEXT OF NATIONAL SECURITY 103

Ventsislav Pavlov

3rd year cadet, „Military Doctor“, Medical University

„Prof. Dr. Paraskev Stoyanov“ - Varna, Bulgaria

HEALTH EDUCATION AS A KEY FACTOR IN HEALTHCARE
AND NATIONAL SECURITY – RISKS AND CHALLENGES 115

Samuil Stoyanov

Monika Manolova

3rd year students, „Organization and management of military

formations at tactical level“, Higher Naval School „N. Y. Vaptsarov“ -

Varna, Bulgaria

ROLE OF HEALTH CARE IN COMBATING NATIONAL CRISES 123

Preslava Bankova

Boyan Belezhev

1st year students, „Organization and management of military formations

at operational level“, Military Academy „G. St. Rakovski“ - Sofia, Bulgaria

EDUCATION IN THE CONTEXT OF SECURITY IN ECOLOGY.
IMPLEMENTATION OF NEW TECHNOLOGIES – PHOTOVOLTAIC
SYSTEMS. SIGNIFICANCE AND APPLICABILITY..... 132

Marina Nikolova

2nd year student, „Customs Intelligence and Investigation“,

Higher School of Security and Economics - Plovdiv, Bulgaria

COMBATING (COUNTERING) TERRORISM AND EXTREMISM
IN THE SCHOOL ENVIRONMENT
(IN THE UNITED STATES OF AMERICA) 139

УВАЖАЕМИ УЧАСТНИЦИ В МЕЖДУНАРОДНАТА СТУДЕНТСКА КОНФЕРЕНЦИЯ,

Изразявам искрената радост на ръководството на Висшето училище по сигурност и икономика от устойчивостта и гражданствеността в научните инициативи на нашите студенти и тяхната реализация. Те правят поредната крачка напред във времето и с темата на днешния научен форум, защото в глобализиращия се и дигитализиращ се свят образованието започва да придобива съвсем други реалности.

Международната студентска конференция „Образование и сигурност - предизвикателства и перспективи“ дава среща на студенти и докторанти от пет държави. За ВУСИ е важно да се чуят вашите научни виждания по тази тематика, имащи за цел да очертаят реалната ситуация и да поставят проблемите, които могат да бъдат решени в контекста на съвременната сложна и динамична вътрешна и международна обстановка и да дадат насоки на развитие.

От изключително значение е, че студентите и докторантите със съдействието на своите преподаватели и научни ръководители работят отговорно и задълбочено по тази проблематика. Убедена съм в успеха на докладите на научната конференция и в качествената и ползотворна дискусия, която ще се проведе.

Приветствам студентския стремеж да се постави на професионална и обективна основа разговорът за аспектите на сигурността и мениджмънта в образователната политика, хуманитарните и социалните науки и изкуствата и за образованието в контекста на сигурността в икономиката, пратораздаването,

екологията и здравеопазването. Дълбоко съм убедена, че работата на форума ще бъде изключително полезна, а изводите от обсъжданите проблеми и проведената научна дискусия ще намерят реално приложение.

Пожелавам Ви ползотворна и успешна конференция!
На добър час!

Олга Манолова

председател на Настоятелството на ВУСИ - Пловдив

ПРЕЗЕНТАЦИЯ НА ПРОФЕСИОНАЛНО НАПРАВЛЕНИЕ „НАЦИОНАЛНА СИГУРНОСТ“

Маргарита МОЛЛОВА

*студент II курс, „Митническо разузнаване и разследване“
председател на Студентския съвет на Висше училище
по сигурност и икономика - Пловдив, България*

PRESENTATION OF THE PROFESSIONAL FIELD „NATIONAL SECURITY“

Margarita MOLLOVA

*2nd year student, „Customs Intelligence and Investigation“,
President of the Student Council of the Higher School
of Security and Economics - Plovdiv, Bulgaria*

Висшето училище по сигурност и икономика гради и устоява вече 20 години лидерската си позиция във висшето образование с доказана легитимност и висока академична компетентност. ВУСИ е сред най-авторитетните университети в България и продължава да бъде предпочитан избор за висококачествено обучение. Вузът има категорична водеща роля за Пловдив, региона и страната в професионалното направление „Национална сигурност“ и стои все така убедително по отношение на реализацията на пазара на труда. Преподавателският състав на ВУСИ е на изключително високо академично ниво.

Обучение

Висшето училище по сигурност и икономика предлага изключително търсени и атрактивни бакалавърски, магистърски и докторски програми в професионално направление „Национална сигурност“. Приемът е по документи. Формите на обучение са редовна и задочна.

Реализация

Придобитите теоретични знания и практически умения на успешно дипломираните студенти им гарантират бърза и безпроблемна реализация в структурите и звената както в системата за сигурност, така и в тези на държавната власт и местното самоуправление, ангажирани с опазване на общественя ред.

Бакалавърски програми

Национална сигурност

Противодействие на тероризма

Противодействие на престъпността и опазване на общественя ред

Криминалистика

Киберсигурност

Митническо разузнаване и разследване

Сигурност и разузнаване

Национална сигурност

По време на следването си във Висшето училище по сигурност и икономика студентите придобиват знания за значението на националната сигурност и специфичните особености на борбата с престъпността, както и умения и навици за работа в структурите на националната сигурност и в екип по европейските стандарти за сигурност.

Противодействие на тероризма

Висшето училище по сигурност и икономика е единственото в Пловдив и региона, което предлага обучение по специалността. Квалифицираните експерти намират своята професионална реализация в държавната администрация и в бизнеса. При изучаването на специалността студентите придобиват знания за характера и специфичните особености на антитерористичната дейност, както и умения и навици за работа в структурите на националната сигурност и в екип по европейските стандарти за сигурност.

Противодействие на престъпността и опазване на общественя ред

Специалността „Противодействие на престъпността и опазване на общественя ред“ представлява област в социалното управление, която има своите изключително широки приложения практически във всички социални сфери – в държавното управление, във всички икономически сектори, включително в частни структури, за поддържане на общественя ред и сигурност.

Обучението по програмата подготвя специалисти за всички звена в системата на националната сигурност.

Криминалистика

Обучението по специалност „Криминалистика“ подготвя специалисти за всички звена в системата на националната сигурност за противодействие на конвенционалната, икономическата и организираната престъпност и опазването на общественя ред. В учебния план от дисциплини е включен блок от криминалистически дисциплини, който подготвя студентите като експерти и специалисти в разкриването, разследването и предотвратяването на престъпления, а така също и за извършване на процесуални следствени действия в досъдебното производство.

Киберсигурност

Киберсигурността е основно предизвикателство за съществуващите социални системи. Това определя дългосрочната необходимост от обучени специалисти в тази област. Висшето училище по сигурност и икономика намира отговор на това предизвикателство от 2014 г. насам. През този период висшето училище е създадо десетки специалисти по киберсигурност, които прилагат усвоените знания и придобитите умения както в бизнеса, така и в администрацията.

Митническо разузнаване и разследване

ВУСИ осъществява обучение по специалността „Митническо разузнаване и разследване“. Особеностите на митническата дейност и необходимото високо ниво на компетентност налагат усвояването на специфични форми на действие, основани

на специални знания и умения. Разкриването и разследването на митническите престъпления и нарушения представляват специфични дейности на държавата по тяхното противодействие. В специалността студентите придобиват задълбочени знания и практически умения, голяма част от които са специализирани в областта на митническото разузнаване и разследване.

Сигурност и разузнаване

По време на обучението студентите придобиват способности да организират и осъществяват широк спектър от дейности и процеси, свързани с външните и вътрешните аспекти на сигурността, както и да реализират свързаните с тях специфични функции и отговорности. Особено внимание е отделено на придобиването на разузнавателна подготовка и овладяването на формите, методите и способите за осъществяване на разузнавателна дейност като средство за противодействие на рисковете и заплахите за сигурността. Обучението по програмата подготвя специалисти в областта на сигурността и разузнаването в държавните структури, органите за местно самоуправление и местната администрация, търговски дружества и други юридически лица.

Магистърски програми

Национална сигурност

Противодействие на тероризма

Противодействие на престъпността и опазване на общественения ред

Криминалистика

Киберсигурност

Митническо разузнаване и разследване

Сигурност и спорт

Сигурност и разузнаване

Докторски програми

Противодействие на престъпността и опазване на общественения ред

Антитероризъм (Организация и управление на антитерористичната дейност)

Материална база

Материалната база на ВУСИ е изключително модерна. Вузът разполага със специализирани кабинети и зали по полиграф (детектор на лъжата), бойни изкуства, електронно стрелбище, криминалистика, охранителна сигурност, както и с богат библиотечен фонд.

ВУСИ е сред най-авторитетните университети в България. Като студенти сме горди от избора си на висше училище. Висококачественото обучение тук ни дава възможност да достигаме нови хоризонти в образованието и кариерата.

АСПЕКТИ НА СИГУРНОСТТА И КАЧЕСТВОТО В СФЕРАТА НА ВИСШЕТО ОБРАЗОВАНИЕ

Иванка НИКОЛОВА

*докторант, „Противодействие на престъпността
и опазване на обществения ред“,*

Висше училище по сигурност и икономика – Пловдив, България

ASPECTS OF SECURITY AND QUALITY IN THE FIELD OF HIGHER EDUCATION

Ivanka NIKOLOVA

*PhD student, „Crime prevention and public order preservation“,
Higher School of Security and Economics – Plovdiv, Bulgaria*

Резюме: В избраната тема вниманието ни е насочено към очертаване на съществуващите проблемни области и фактори, влияещи върху определянето на качеството и сигурността в сферата на висшето образование. Акцентът върху качеството се поставя с цел преодоляване на съществуващите проблеми в образователната система, а връзката и със сигурността – като допълнителна гаранция и условие за качествено образование във висшите учебни заведения.

Ключови думи: висше образование; качество; сигурност; система за управление на качеството

Abstract: In the chosen topic, our attention is directed to outline the existing problem areas and factors influencing the determination of quality and security in the field of higher education. The emphasis on quality is placed in order to overcome the existing problems in the educational system, and its connection with security as an additional guarantee and condition for quality education in higher education institutions.

Keywords: higher education; quality; security; quality management system

Наблюденията, които имаме през последните години на постоянно променящи се условия и обстоятелства, относно качеството и сигурността на висшето образование клонят към нови измерения и си извоюват нова същност и значение. Предпоставка за това са нарастващата конкуренция, глобалност и изменящата се среда, които предоставят все повече иновации и възможности.

Често дискутирана тема от представителите на академичните кръгове, бизнеса и държавните институции е тази, че са необходими коренна промяна, реформа и преобразуване на образователната система. Акцентира се върху проблема с практиката и подготовката на студентите за реалното им участие в икономическите организации.

Сериозно предизвикателство пред висшето образование е да се подготвят по-качествени и квалифицирани кадри в различните професионални сфери, да се осигурят подходяща обстановка и мотивация за лично и професионално развитие, съобразени с изискванията и потребностите на бизнеса и обществото. От тази гледна точка висшето образование трябва да бъде с крачка напред, за да покрие и удовлетвори непрестанно трансформиращите се изисквания и стандарти.

В икономически аспект образованието е факторът, който образува човешкия капитал в производителността на труда. Нивото на образование в държавите с по-напреднало и развито икономическо състояние не може да бъде сравнявано с това на бедните и все още развиващи се региони. Показателят „финансови средства“ е водещ и определящ качеството и равнището, които са постигнати.

Следствие от глобализационните процеси е корелацията между отделните звена на висшето образование, обмяната на опит; връзката с целия икономически свят спомага за развитието и усъвършенстването на качествено образование в университетите и висшите училища, но не е достатъчно условие.

Не съществува точно определение на „качествено образование“ – всяко общество интерпретира значението му според своите потребности и нужди. Логично би било да се разработят качествени политики за всяка държава индивидуално, според нейната стабилност и икономически показатели, които да следва и впоследствие да доразвива.

Останалите от предишни години образователни методи и способности в България следва да бъдат преразгледани и реконструирани според търсенето и нуждите на икономиката, да отговарят с високо качество и компетенции и да са в синхрон с европейските и глобалните критерии в областта. В технологичния свят, в който живеем, няма място за забавяне и изоставане от темповете, с които той се движи. Съобразно това мястото би се заело от следващия, съумял да устои на предизвикателствата и успял да покрие нормите.

Необходимата промяна при предоставяне на средата за висше образование се състои в коренно нови подходи на преподаване, гъвкави практики и контакт със студентите. Сътрудничеството между преподаватели и обучаващи се предполага добра атмосфера и засилен интерес, което от своя страна спомага за повишаване на качеството и успех на институцията.

Висшето образование има за цел да подготви студентите за активно участие в икономическия живот на страната, за следващата им трудова заетост, за техните кариери, начин на мислене, да стимулира тяхното личностно изграждане и да ги подтикне към иновации и търсене на нови познания.

Интегрираната система за управление и осигуряване на качеството във висшите училища предоставя на обществото увереност и сигурност в институцията, че ще бъдат изпълнени и осъществени политиките, заложили в тях. Гарантира учебна среда, съобразена с нуждите и възприятията, както и възможности за обучение, които са свързани с качествени и внимателно обмислени дейности, подходящи за сферата на учебното заведение [4].

В България НАОА (Националната агенция за оценяване и акредитация) е държавният орган, който осигурява насоките в областта на качествено образование и следи за отчетността и прозрачността на учебната и изследователската дейност. Същевременно си сътрудничи с организации от европейската образователна общност, като ENQA (The European Association for Quality Assurance in Higher Education). През 2022 г. НАОА успешно премина международна външна оценка на ENQA, което е признание за качествена работа на Агенцията и същевременно признаване на оценките ѝ на европейско ниво [3].

Сертифицирането по международно утвърдени стандарти за качество е авторитет за всички висши учебни заведения, но същевременно е и голямо задължение.

По отношение на осигуряването на външен контрол на качеството във висшето образование е Рейтинговата система, която се контролира от Министерството на образованието и науката. Данните на Рейтинговата система на висшите училища в България са обновени през 2023 г. Индикаторите в нея измерват различни аспекти на дейностите на висшите училища - учебен процес, учебна среда, научен процес, административна среда и реализация на завършилите висши учебни заведения на пазара на труда [1].

Сигурността в образованието и въобще се очаква да бъде осигурена от държавата и нейното политическо управление. Връзката с икономическата стабилност и състояние на страната е ключов елемент за поддържане на високи стандарти и балансирана среда в образователната дейност.

Националната сигурност е съвкупност от разнообразни елементи, като политически, икономически, социални, екологически, етнически, духовни и др. Спокойно можем да кажем, че образованието, в т.ч. и висшето, е част от системата на националната сигурност. Образованието от своя страна е фактор, който обединява етносите и следователно може да оказва въздействие върху обществата.

Един от най-важните компоненти за формиране на ценностите у човека е образованието. Образователната система е тази, която формира морала и възпитанието след основния фактор - семейството, тя е фундамент, на който се опира всеки елемент от бита. Необходимо условие е за просперитета и качеството на живот на обществата.

Поредното предизвикателство, което оказва голям натиск върху висшето образование в страната ни, е демографската криза. От една страна, са намалелият брой желаещи да посещават висши училища и занижените критерии за прием, а от друга, е несъразмерността на отношението училище - студенти. Не можем да отречем, че в България броят на висшите учебни заведения не е никак малък на фона на обезлюдялата през последните десетилетия държава, а все повече кандидат-студенти

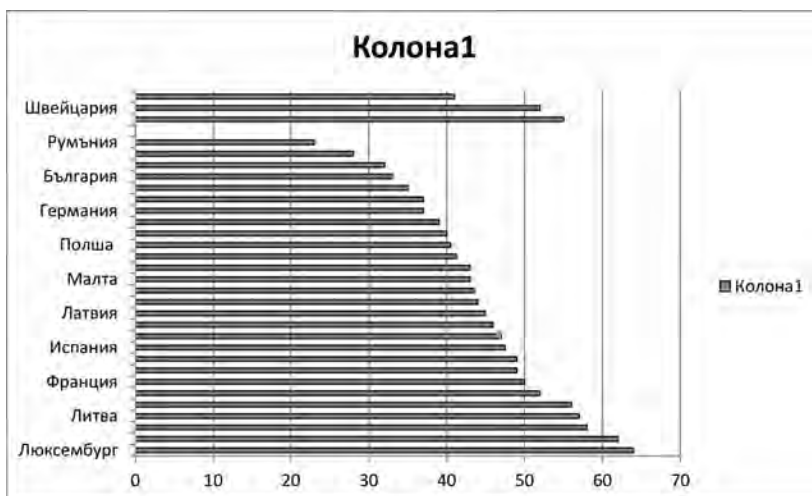
се насочват към по-качествено и разнообразно образование извън границите на родината [5: 58 - 63].

Според Националния център за информация и документация (НАЦИД) в България към 2024 г. са акредитирани и действащи 52 висши училища [2].

По данни на Евростат към 2021 г. 41,2% от населението на Европа на възраст 25 - 34 години е имало висше образование. Основна цел на политиката на държавите - членки на ЕС, е този процент да достигне най-малко 45 и да се повишава до 2030 г. Държавите, изпълнили това условие и достигнали високо ниво от 55%, са 22 на брой, като част от тях са Литва, Франция, Полша, Ирландия, Люксембург, Дания, Унгария, Холандия, Швеция, Чехия, Кипър, Испания и Белгия.

В дъното на разпределението на държавите, покрили нормативите, са други 22 региона, като те се отличават с това, че са разположени основно в източната част на Европа, но включват и някои части от Южна Италия, най-отдалечените части на Франция и Португалия, а най-ниските нива на образование се наблюдават в Румъния.

Диаграма 1.

Източник: <https://ec.europa.eu/eurostat/>.

България, за жалост, също не е в челните редици на класацията. Според статистиката 33% от населението между 25 и 34 години има висше образование. На база мъже - жени съотношението е 26,8% - 40,4% [7].

Изследователи прогнозират, че през следващите години ще има повишено търсене на висококвалифицирани лица. Съпроводени с постоянно развиващи се цифрови технологии, работните места стават по-гъвкави и сложни. Това ще доведе до увеличаващ се брой работодатели, които очакват да наемат персонал с необходимите способности и квалификации, за да управляват сложна информация, да мислят независимо, да бъдат креативни, да използват ресурсите по интелигентен и ефективен начин, както и да комуникират ефективно [6].

Българското висше образование се изправя пред редица нерешени въпроси, с които да се справи и да бъде на ниво, конкурентоспособно на европейското. Пред него застава единственото решение да бъде на високо качествено равнище, да бъде устойчиво и уникално, за да запази и продължи успешно своята дейност.

Източници

---

1. **Как** е направена Рейтинговата система и какво измерва тя. [онлайн]. [прегледан 12.03.2024]. <https://rsvu.mon.bg/rsvu4/#/methodology>.
2. **Национален** център за информация и документация (НАЦИД). [онлайн]. [прегледан 6.03.2024]. <https://rvu.nacid.bg/home>.
3. **Национална** агенция за оценяване и акредитация (НАОА). [онлайн]. [прегледан 12.03.2024]. <https://neaa.government.bg/>.
4. **Стандарти** и насоки за осигуряване на качеството в Европейското пространство за висше образование. [онлайн]. [прегледан 12.03.2024]. https://www.enqa.eu/wp-content/uploads/filebase/esg/ESG%20in%20Bulgarian_by%20NEAA.pdf.
5. **Тодорова**, Е. Д. Социално-икономически аспекти на висшето образование в България. - В: *Journal of the Bulgarian Geographic Society*, Vol. 39, 2018, pp. 58-63.
6. **Tertiary** education statistics. [online]. [reviewed 6.03.2024]. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?Title=Tertiary_education_statistics.
7. **Two-fifths** of EU population with tertiary education. [online]. [reviewed 6.03.2024]. <https://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-eurostat-news/-/ddn-20221114-1>.

РИСКОВЕ И ЗАПЛАХИ ЗА КЛАСИФИЦИРАНАТА ИНФОРМАЦИЯ В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

Стефка БАНГОВА

*докторант, „Противодействие на престъпността
и опазване на обществения ред“,*

Висше училище по сигурност и икономика – Пловдив, България

RISKS AND THREATS TO CLASSIFIED INFORMATION IN THE REPUBLIC OF BULGARIA

Stefka BANGOVA

*PhD student, „Crime prevention and public order preservation“,
Higher School of Security and Economics – Plovdiv, Bulgaria*

Резюме: *Необходимостта от защита на класифицираната информация се поражда от значението ѝ за националната сигурност на Република България. Защитават се факти и обстоятелства, свободният достъп до които би могъл да увреди териториалната цялост, независимостта и суверенитета на страната. Поради това е необходимо да се търси баланс между правото на гражданите за свободен достъп до информация и интересите на държавата и обществото от защитата на националната сигурност. Защитата на тези интереси чрез защитата на класифицираната информация*

гарантира демократичното функциониране на държавата и на гражданските институции.

Ключови думи: *национална сигурност; класифицирана информация; рискове; заплахи*

Abstract: *The need to protect classified information arises from its importance for the national security of the Republic of Bulgaria. Facts and circumstances are protected, the free access to which could damage the territorial integrity, independence and sovereignty of the country. Therefore, it is necessary to find a balance between the citizens' right to free access to information and the interests of the state and so-*

ciety in the protection of national security. The protection of these interests through the protection of classified information guarantees the

democratic functioning of the state and civil institutions.

Keywords: national security; classified information; risks; threats

ВЪВЕДЕНИЕ

Началото на XXI век поставя Република България пред предизвикателства, които чертаят основните насоки на развитие в съвременната политическа история на страната. Избраният път на демократично развитие стана още по-ясно дефиниран и необратим на прага на пълноправното ни членство в НАТО и Европейския съюз. Реализирането на тези основни външнополитически цели предопредели и необходимостта от съществени законодателни изменения, които да приведат българското право в съответствие с международните стандарти.

Необходимостта от защита на класифицираната информация се поражда от значението ѝ за националната сигурност на Република България. Защиават се факти и обстоятелства, свободният достъп до които би могъл да увреди териториалната цялост, независимостта и суверенитета на страната.

Поради това е необходимо да се търси баланс между правото на гражданите за свободен достъп до информация и интересите на държавата и обществото от защитата на националната сигурност.

Защитата на тези интереси чрез защита на класифицираната информация гарантира демократичното функциониране на държавата и на гражданските институции.

ПОНЯТИЯТА „РИСКОВЕ“ И „ЗАПЛАХИ“ ЗА КЛАСИФИЦИРАНАТА ИНФОРМАЦИЯ

На понятието „риск“ са давани различни определения. Според спецификацията OHSAS 18001:2000 рискът е комбинация от вероятностите и обстоятелствата за поява на определено опасно събитие. Тази дефиниция се отнася главно до здравето и безопасността на работното място.

Ю. Георгиев определя риска като комбинация от вероятността едно нежелано събитие да се случи и от степента на неговото вредно въздействие, ако то наистина се реализира [2].

В сферата на сигурността рискът може да бъде разгледан като неблагоприятен ефект, който може да настъпи за системата след реализирането на дадено събитие, поради което той трябва да бъде правилно управляван.

Процесът на управление на риска за сигурността е метод, който се състои в идентифициране, анализ и оценка на рисковите фактори за сигурността и стабилността на организацията и прилагане на ефективни стратегии за тяхното предотвратяване или неутрализиране на негативното им въздействие. Степента на риска, т.е. вероятността от вредно въздействие, може да бъде подложена на оценка на основата на анализ на риска.

Оценката на риска е процес, който се използва за определяне на приоритетите в управлението чрез оценяване и сравняване на нивото на риска спрямо предварително определените стандарти или други критерии [6].

Критерии за оценка на риска са:

- вероятността за реализация при определени обстоятелства;

- варианти на съотношението щета - полза - доказан обем средства, необходими за отстраняване на нарушения баланс на сигурност.

Оценката на щетата означава да се разкрие кои сфери на националната сигурност са засегнати или ще бъдат засегнати пряко или индиректно; в каква степен ще бъдат засегнати; и кои фактори ще могат да способстват за подобряване на положението.

Рисковете за сигурността на класифицираната информация са реално съществуващи заплахи и вероятността от тяхното възникване и проявление е напълно възможна. Систематизирането им и извършването на последващ анализ и оценка са необходимите предпоставки за планиране и осъществяване на дейностите по тяхното локализиране и ограничаване.

Изградената система за защита на класифицираната информация има превантивна роля. Тя трябва да осигури опазването на важната за сигурността на страната информация, като отговори на предизвикателствата не само в мирно време, но и в условията на кризи и конфликти. Осигуряването на защитата

на класифицираната информация от нерегламентиран достъп в ситуации, различни от нормалното състояние за системата, е показател за стабилността и универсалната приложимост на предвидените принципи, способности и мерки.

Спектърът на възможните заплахи за сигурността на класифицираната информация е изключително широк, поради което нейната защита трябва да бъде организирана системно и последователно. Върху тази основа се установяват правилата на ЗЗКИ, подзаконовите актове по неговото прилагане, които предвиждат система от органи, ангажирани със защитата на класифицираната информация и изграждането на система от мерки, необходими за постигането на тази защита.

Защитата на класифицираната информация като елемент от цялостната дейност по защита на националната сигурност е подложена на различни рискове и заплахи. Те условно могат да бъдат разделени на външни и вътрешни.

➤ **Външните заплахи** са свързани с действия на чужди специални служби, международни организации, вкл. терористични и отделни лица, насочени към осъществяване на нерегламентиран достъп до класифицирана информация, свързана основно с външната политика, отбраната, икономиката и сигурността на Република България, а също така и използването на нови информационни технологии за осъществяване на нерегламентиран достъп.

➤ **Вътрешните заплахи** включват възможното осъществяване на нерегламентиран достъп в резултат на неспазване на принципа „необходимост да се знае“ и непознаване на нормативната база, уреждаща защитата на класифицираната информация, вкл. чуждестранната, нарушаване на работата на автоматизираните информационни системи или мрежи, които пренасят информация.

Според друга класификация като основни източници на рискове и заплахи за сигурността на класифицираната информация могат да се очертаят също така и [1]:

➤ опитите за осъществяване на нерегламентиран достъп до класифицирана информация;

➤ нарушаването на нормативно установения ред за създаване, обработка, съхраняване, предоставяне и ползване на класифицирана информация;

- поддържането в неактуално състояние на нормативната в областта на сигурността класифицирана информация;
- използването на несертифицирани автоматизирани информационни системи и мрежи (АИСМ);
- неизпълнението на мерките по физическа сигурност поради липсата на финансови и материални средства за изграждане на системи за физическа сигурност и такива, касаещи сигурността на АИСМ, особено в организационните единици, които не са първостепенни разпоредители с бюджета, и т.н.

Сферата на защитата на класифицираната информация като част от цялостната дейност по защита на националната сигурност представлява динамичен процес, който налага непрекъснато актуализиране и отчитане на конкретните заплахи и уязвимости за системата. Прилагането на отделните видове сигурност като елемент от цялостната система за защита на класифицираната информация може да намали или да сведе до минимум възможните заплахи [1].

НАЦИОНАЛНА СИСТЕМА ЗА ЗАЩИТА НА КЛАСИФИЦИРАНАТА ИНФОРМАЦИЯ

Системата за сигурност, в частност и Националната система за защита на класифицираната информация, е комплекс от компетентни органи и мерки за осъществяване на специфични информационни, аналитични и контролни дейности, които дават възможност за обединяване на информацията от организационните единици по начин, позволяващ правенето на оценки и прогнози за качеството на защитата на класифицираната информация на територията на страната и в чужбина в изрично определените случаи с цел оценка на актуалното състояние на качеството на системата за защита на класифицираната информация, оценка и прогноза на риска, своевременно идентифициране на негативните процеси, свързани със заплахата за класифицираната информация или увреждането ѝ, прогнозиране на тяхното развитие, предотвратяване на вредните процеси и определяне на степента на ефективност на осъществяваните мероприятия за защита на класифицираната информация [7: § 1, т. 2].

Изграждането на държавна система за защита на класифицираната информация, сертифицирането на нейните средства и формирането на ефективни механизми за защитата ѝ са неотделима част от информационната сигурност на страната.

Системата за защита на класифицираната информация в Република България включва основните държавни институции, службите за сигурност, службите за обществен ред и организационните единици, които са ангажирани с противодействието на рисковете и заплахите за защита на класифицираната информация чрез изграждането на общодържавен и специализиран механизъм за противодействие.

➤ **Общодържавният механизъм** за противодействие на рисковете и заплахите за класифицираната информация спада към категорията на превантивно-профилактичните дейности, прилагани от държавата и държавните органи. Тази система от дейности има отношение към рисковете и заплахите за информационната сигурност в контекста на цялостния механизъм за противодействие.

➤ **Специализираният механизъм** за защита на класифицираната информация включва комплекс от дейности на службите за сигурност и службите за обществен ред.

Материята, свързана със защитата на класифицираната информация, е гаранция за националната сигурност и интересите на Република България, свързани с отбраната, външната политика и международните отношения в контекста на членството на страната в НАТО и ЕС, и е от съществено значение за демократичното функциониране на държавата и гражданските институции. Значимостта на защитаваните национални интереси, необходимостта от адекватен и своевременно отговор на темповете и динамиката на процеса на развитие на обществените отношения в световен мащаб определят приоритетите в дейността по осигуряване на ефективното функциониране и усъвършенстване на системата за защита на класифицираната информация.

В този смисъл опазването на класифицираната информация и националната сигурност изисква да не се допуска използването на информацията като средство, с което да се манипулира масовото съзнание. Затова и един от приоритетите на

страната ни е да се гарантира защитата на държавния информационен ресурс от изтичане на важна за България информация.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Прилагането на национална стратегия за защита на класифицираната информация е гаранция за националната сигурност и интересите на Република България, свързани с отбраната, външната политика и международните отношения, които са от съществено значение в контекста на членството на страната в НАТО и ЕС, и е от изключителна важност за демократичното функциониране на държавата и нейните институции.

С членството в Европейския съюз България стана част от европейското информационно пространство. Това създаде още по-големи рискове за информацията. В същото време обаче можем да черпим опит от другите държави – членки на Съюза, и да намерим най-подходящия и сигурен начин за защита на информацията. У нас непрекъснато се провеждат обсъждания относно мерките за сигурност на информацията. Получаваме предложения не само от български специалисти, но и от големи чуждестранни компании, с години успешна практика в тази сфера.

Източници

---

1. **Великов**, Иво. Понятия и органи по защита на класифицираната информация: Персонална сигурност. София: Академия на МВР, 2011.
2. **Георгиев**, Юлий. Управление на риска в сигурността. София: Изток – Запад, 2015.
3. **Закон** за достъп до обществена информация. – Обн. *ДВ*, бр. 55 от 7.07.2000 г.; изм. *ДВ*, бр. 17 от 26.02.2019 г.
4. **Закон** за защита на класифицираната информация. – Обн. *ДВ*, бр. 45 от 30.04.2002 г.; доп. *ДВ*, бр. 105 от 11.12.2020 г.
5. **Закон** за защита на личните данни. – Обн. *ДВ*, бр. 1 от 4.01.2002 г.; изм. *ДВ*, бр. 93 от 26.11.2019 г.
6. **Закон** за управление при кризи. – Обн. *ДВ*, бр. 19 от 1.03.2005 г. (Отменен 2009 г.)
7. **Правилник** за прилагане на Закона за защита на класифицираната информация. – Обн. *ДВ*, бр. 115 от 10.12.2002 г.; изм. и доп. *ДВ*, бр. 79 от 8.09.2020 г.

КИБЕРСИГУРНОСТТА В БЪЛГАРСКОТО УЧИЛИЩЕ

Митко УЗУНОВ

докторант, „Национална сигурност“,
Университет по библиотекознание
и информационни технологии - София, България

CYBER SECURITY IN BULGARIAN SCHOOLS

Mitko UZUNOV

PhD student, „National Security“,
University of Library Science
and Information Technologies - Sofia, Bulgaria

Резюме: В съвременния дигитален свят киберсигурността е от съществено значение за всички, включително и за учениците. В България, както и в много други държави, киберсигурността в училищата е все още сравнително нова тема, която се нуждае от по-задълбочено проучване и внимание. В настоящия доклад се разглеждат проблемите, свързани с организацията на киберсигурността в българските училища, посредством анализ на различни аспекти, обхващащи областта на проблема.

Ключови думи: киберсигурност; информационна сигурност; компютърни мрежи; интернет; уче-

ници; учители; училища; образование

Abstract: In today's digital world, cyber security is essential for everyone, including students. In Bulgaria, as in many other countries, cyber security in schools is still a relatively new topic that needs more in-depth research and attention. The present report examines the problems related to the organization of cyber security in Bulgarian schools, by means of an analysis of various aspects covering the area of the problem.

Keywords: cyber security; information security; computer networks; internet; students; teachers; schools; education

ВЪВЕДЕНИЕ

Същност на киберсигурността: „Киберсигурността“ е комплексно понятие, което се регламентира в националната нормативна рамка в Закона за киберсигурност на Република България, съгласно който следва да изходим, че киберсигурността е състояние на обществото и държавата, при което се отчита нивото на защитеност срещу заплахи срещу неговите независими мрежи и информационни системи, които могат да нарушат целостта или тяхната работа (Фиг. 1) [2].

Фиг. 1. Съставни елементи на киберсигурността

В съвременния дигитален свят, където интернет и цифровите технологии са част от ежедневието на българските деца и след глобалната пандемия вследствие на Covid-19 дигиталните технологии с ускорени темпове навлизат в образователния процес, киберсигурността се превръща във фундаментален фактор за защитата на информацията, личните данни и статута на българските ученици.

АСПЕКТИ НА КИБЕРСИГУРНОСТТА, ПРИЛОЖИМИ ЗА ОБРАЗОВАТЕЛНАТА СИСТЕМА

- *Защита на чувствителна информация.* В училищните КИС¹ циркулира и се обработва голямо количество лични данни както за учениците, така и за служителите в различните

---

¹ КИС - комуникационно информационни системи съгласно чл. 2 от Закона за киберсигурност на Република България.

образователни институции. Електронните системи, които се използват, съдържат информация за оценки, учебно съдържание, финансови данни, вътрешна служебна кореспонденция и др. В този контекст киберсигурността е от съществено значение за изграждането на адекватни политики за мрежова и информационна сигурност.

- *Непрекъсваемост на учебния процес.* В създадените условия на работа на педагогическите специалисти и въвеждане на електронни системи за оценяване, проследяване на образователния процес и развитие на достъпа до образование посредством модернизиране на образователната система и създаване на условия за мобилност в образователния процес посредством ползване на дигитални ресурси за обучение и необходимост от непрекъснат интернет достъп киберсигурността се дефинира като ключов фактор за защита на комуникационната инфраструктура с цел гарантиране на свободния достъп до интернет и защита от злонамерени кибератаки срещу самите информационни системи [3: 86].

- *Повишаване на нивото на дигиталната грамотност (хигиена) на учениците и педагогическите специалисти.* В Република България ангажиментът за безопасността на децата в киберпространството не се делегира ясно на различните субекти и организационни единици. Статистиката на Центъра за безопасен интернет на деца показва, че сигналите, подадени през 2023 г., в съотношение с тези от 2022 г. за престъпления, извършени срещу деца в киберпространството, са се увеличили със 100 % за една година (Фиг. 2) [5].

Дигиталната хигиена на учениците се явява фундаментален проблем за изграждането на безопасна среда в интернет пространството на българските ученици в условията на дигитализация на учебния процес. Съгласно заложената правнонормативна рамка следва да се отбележи, че през 2024 г. от Министерството на образованието и науката се разработи методология за приложението на изкуствения интелект за подпомагане на учебния процес.

Фиг. 2. Статистика за отчетност на сигналите за престъпления срещу деца в интернет

Източник: Център за безопасен интернет.

СЪСТОЯНИЕ НА КИБЕРСИГУРНОСТТА В БЪЛГАРСКИТЕ УЧИЛИЩА

Изграждането на съвременна дигитална среда за обучение в българските училища се сблъсква със сериозни предизвикателства пред осигуряването на кибербезопасността на учениците и учителите. Нивото на информираност и информационна безопасност е недостатъчно и изисква ускорено обучение както на педагогическия персонал, така и на родителите и учениците, относно потенциалните рискове и заплахи за тях в електронната среда.

Една от основните причини за възникването на подобни предизвикателства пред образователната система е липсата на

квалифицирани специалисти в областта на информационната безопасност и кибербезопасността. Липсата на типов учебен план за специалност „Киберсигурност“ в средното професионалното образование създава липса на обучение на кадри за бизнеса [1: 13].

ПРЕПОРЪКИ ЗА ПРЕВЕНЦИЯ НА ПРЕСТЪПЛЕНИЯТА СРЕЩУ ДЕЦА/УЧЕНИЦИ

За да се изгради ефективна превенция, експертите препоръчват насърчаване и развитие на социалните отношения между младите с цел да изграждат и поддържат по-сплотени взаимоотношения помежду си. За тази способност е необходимо педагогическите специалисти да работят съвместно с родителите и групите ученици (различни класове и учебни общности). Образователните институции следва да предприемат действия срещу интервенцията на киберпрестъпленията срещу деца още в училищната среда.

- Интервенцията на ниво образователна система следва да предвижда различни дейности, сред които извършването на периодична статистика сред учениците относно преживени киберинциденти, предоставена анонимно и на достъпен език.

- Да предприема дейности за ефективна квалификация на педагогическия и училищен персонал.

- Да създава условия за ефективна координация с ангажираните организации във връзка с подобряване на ефективността на гарантирането на кибербезопасността на българските деца [1: 18].

Изводи

1. Киберсигурността на българските деца трябва да бъде основен приоритет за всички участници в изграждането на личностните и социалните умения на учениците.

2. Образователните институции в Република България работят в различни направления за осигуряване на обученията за кибербезопасност на учениците, но следва да се обърне внимание и на необходимостта от провеждане на обученията, насочени към педагогическия персонал и родителската общност.

3. За българското професионално образование няма създаден типов учебен план за обучение на специалисти по киберсигурност в този гимназиален етап на обучение в професионалните гимназии, обучаващи в направленията 481 „Компютърни науки“, 482 „Приложна информатика“ или 523 „Електроника, автоматика, комуникационна и компютърна техника“ [4].

Източници

---

1. **Авторски** колектив. Национален център за безопасен интернет. Tubby in Internet, 2018, с. 13. [онлайн]. [посетен 1.03.2024]. https://www.safenet.bg/wp-content/uploads/2015/05/online_tormoz_tabby.pdf.
2. **Закон** за киберсигурност на Република България. - Обн. ДВ, бр. 94 от 13.11.2018 г.; изм. ДВ, бр. 25 от 29.03.2022 г.
3. **Калчев**, Камен, Костадин Цветков. Киберсигурност. София: Военна академия „Г. С. Раковски“, 2022.
4. **МОН**. Професионално образование. [онлайн]. [посетен 2.03.2024]. <https://www.mon.bg/profesionalno-obrazovanie/>.
5. **Национален** център за безопасен интернет на деца. Нов рекорд: 100% ръст на сигналите за онлайн престъпления срещу деца, обработени от Националния център за безопасен интернет. [онлайн]. [посетен 27.02.2024]. <https://www.safenet.bg/nov-rekord-100-rast-na-signalite-za-onlajn-prestapleniya-sresthu-decza-obraboteni-ot-naczionalniya-czentar-za-bezopasen-internet/>.

ПОДХОДЯЩИ МЕТОДИ ЗА ПО-КАЧЕСТВЕНО ОБРАЗОВАНИЕ И КОМПЕТЕНТНИ КАДРИ

Борис ЗАРКОВ

докторант, „Противодействие на престъпността и опазване на общественя ред“, Висше училище по сигурност и икономика – Пловдив, България

Маргарита МОЛЛОВА

студент II курс, „Митническо разузнаване и разследване“, Висше училище по сигурност и икономика – Пловдив, България

APPROPRIATE METHODS FOR BETTER EDUCATION AND COMPETENT PERSONNEL

Boris ZARKOV

PhD student, „Crime prevention and public order preservation“, Higher School of Security and Economics – Plovdiv, Bulgaria

Margarita MOLLOVA

2nd year student, „Customs Intelligence and Investigation“, Higher School of Security and Economics – Plovdiv, Bulgaria

Резюме: Анализът на образователните етапи е от съществено значение за разбирането на пътя, който следват студентите и учениците в процеса на развитие като индивиди и професионалисти. В текста се разглеждат както академичните, така и практическите аспекти на образованието, като се подчертава значението на придобиването на умения и компетентности за успешната адаптация към съвременната общност и работна среда.

Ключови думи: кадри; училище; работна среда; компетентности; методики; перспективи

Abstract: The analysis of educational stages is essential to understanding the path that students and learners follow in the process of developing as individuals and professionals. The text examines both the academic and practical aspects of education, emphasizing the importance of acquiring skills and

competencies for successful adaptation to the contemporary community and work environment.

Keywords: *personnel; school; working environment; competencies; methodologies; perspectives*

ВЪВЕДЕНИЕ

Образователната система в България е обект на сериозни промени и преобразувания през последните три десетилетия. Тези трансформации са резултат от социалнополитическите изменения, които започнаха след падането на комунизма и продължиха до днес. Промените обхващат различни аспекти на образованието, включително неговото състояние, качество, използвани технологии и дисциплина.

Един от основните проблеми, които изникват през последните години, е влошаването на качеството на образованието и разрастването на обществения проблем с неграмотността и неспособността. За да се адресира този проблем, правителството предлага различни инициативи, включително промяна на финансовия праг на образованието.

Финансовият праг играе критична роля за студентите, които са лишени от възможността да финансират своето висше образование. В този контекст Националното представителство на студентските съвети (НПСС) е активно включено в дискусиите за освобождаване от държавни такси на студенти по държавна поръчка. Предложението за премахване на таксите за обучение ще подкрепи насочените политики за подобряване на достъпа, равнопоставеността и качеството на висшето образование в страната.

В този доклад обсъждаме предложената мярка за премахване на таксите за обучение в контекста на предходно взетите решения в образованието и проучваме възможните последиствия от нея. Освен това разглеждаме критичната гледна точка към предложението и проучваме неговите предимства и недостатъци.

Докладът се фокусира върху състоянието на образователната система в България и предложените мерки за подобряването ѝ. Започва се с оценка на текущото състояние на образованието и необходимостта от промени в системата. След това

се анализират предложената инициатива за премахване на таксите за обучение и нейните възможни последствия. Обсъждат се и предимствата и недостатъците на предложението, като се представят различни гледни точки. Това се прави с цел да се представи обективна и добре обоснована оценка на предложената мярка и да се анализират възможните влияния върху образователната система и обществото като цяло.

ОБРАЗОВАТЕЛНАТА СИСТЕМА - ФИНАНСОВ ПРАГ ЗА ОБРАЗОВАНИЕ

Състоянието на образователната система в България претърпя и продължава да търпи сериозни промени. Промените започват от времето на падане на „комунизма“ до сега. Състоянието, качеството, технологиите, дисциплината и много други качества са се променили за повече от 30 години. Може едно да се каже със сигурност: качеството е паднало драстично и общественият проблем с нискограмотното население се задълбочава. С оглед на това нека разгледаме последното предложение на държавата за решаване на проблема, който касае финансовия праг в образованието.

Финансовият праг играе ключова роля за тези студенти, които са лишени от възможността да финансират своето висше образование. В светлината на текущата финансова обстановка в България Националното представителство на студентските съвети (НПСС) активно работи по въпроса за освобождаване от държавни такси на студенти по държавна поръчка. Тази крайна стъпка, като премахването на таксите за обучение, ще укрепи и допълни насочените политики за подобряване на достъпа, равнопоставеността и качеството на висшето образование в страната.

Представя се, че тази мярка е в хармония с вече взетите решения в областта на предучилищното и училищното образование, които със своя социален компонент са напълно насочени в полза на обществото. Така се поставя основа за система, в която образованието от ранните стъпки в детската градина до академичната среда във висшите училища е напълно безплатно. Смята се, че този подход ще стимулира гражданите да избират пътя на образованието, което е неотменен фактор за просперитета на всяка нация.

Прекратяването на таксите за обучение като израз на държавната политика в системата на висшето образование няма да бъде самоцелно, а ще бъде свързано със законови промени, насочени към контрола за осигуряване на качеството на висшето образование. Това е от съществено значение, за да се гарантират законосъобразността и целесъобразността на предоставения бюджетен ресурс. Висшите училища ще получават субсидии от държавния бюджет в размер на таксите, които студентите преди това плащаха, което гарантира, че те няма да пострадат финансово от въведените регулации, свързани със зачитането на увеличените издръжки на обучението. Предполага се, че тази инициатива ще подкрепи повишаването на интереса към висшето образование, като се очаква държавните висши училища, които досега не са запълвали изцяло местата за държавна поръчка, да получат допълнителни приходи поради увеличаването на броя на обучаваните студенти.

От друга страна според предварителната частична оценка на въздействието на Министерството на образованието този конкретен вариант на действие не само че не предизвиква отрицателни икономически, социални или екологически последици, но и предоставя значителни ползи за образователната и икономическата среда. Премахването на таксите за обучение във висшите учебни заведения, съчетано със субсидии, създава нов път за повишено търсене на висококвалифицирани професионалисти и продукти с висока стойност.

Предложените мерки не са негативни в своята същност, но имплементацията им поражда критика. Редица специалности в университетите получават това „безплатно“ обучение, но бройките „държавна поръчка“ са намалени или дори преполовени. Още повече че тази мярка взема под внимание липсата на студенти в университетите и намалелия интерес. Но липсата на студенти не се дължи на финансовите възможности, а на липсата на увереност и сигурност в образователната система на Република България.

Всички, които пожелаят, могат да постъпят на обучение. Богатата прослойка в страната не намира проблеми в това децата им да учат в България или по-често ги изпраща в чужбина. Бедната прослойка и каквото е останало от средната класа също не срещат проблеми при записването на потомството си

да се образова. Само крайно бедните изпитват затруднения поради това, че не успяват да създадат дори финансова сигурност за месеца.

Всички млади хора, които искат да се запишат в университет, търсят сигурността на дипломата. По-точно сигурността и надеждата, че след завършване ще могат да се реализират по избрана или желана от тях професия. Очаква се, че в академичния храм на знанието, още познат като „университет“, те ще придобият нужните знания и умения, а именно това липсва. Учебната материя е остаряла в болшинството висши учебни заведения и в комбинация с редица други проблеми превръща дипломата в т.нар. „лист хартия“, който не носи сигурност на младите хора, че ще им бъде полезен.

ТЕХНОЛОГИЧЕН НАПРЕДЪК И НУЖДА ОТ НОВАТОРСКИ МЕТОДИ

Най-голямото предизвикателство в света на хората не е нито войната, нито бедността, а предаването на знания от едно поколение на друго. Да де, но при съществуващите проблеми на образователната система и неизбежната поява на технологии и изкуствен интелект в университетите условията за работа и обучение рязко се променят.

Това може да бъде видно най-ярко в днешния ден с появата на изкуствения интелект. Това пряко ще засегне и висшето образование. Технологичният напредък е от решаващо значение за висшето образование, изискващ иновативни методи за по-ефективно обучение. Висшите учебни заведения не само имат възможност, а и трябва активно да използват различни интерактивни технологии, като интерактивни бели дъски, софтуерни приложения, уеббазирани платформи, симулации и виртуална реалност за подобряване на учебния процес и ангажиране на студентите.

Интерактивните методи на обучение са ключов елемент от реформите в образованието и играят роля в развитието на студентите. Националната стратегия за висшето образование в Република България за периода 2021 - 2030 г. подчертава важноста на новаторските методи и технологии, за да се осигури качествено образование, насочено към нуждите на пазара на труда.

За да се мотивират студентите да използват новите технологии, е важно да се предоставят интерактивни методи на обучение, като използването на разнообразни технологии и предоставяне на достъп до образователни ресурси. Висшите учебни заведения могат да организират обучения, семинари, онлайн библиотеки и други инициативи, които да ангажират и мотивират студентите.

Обучението на студентите за използването на новите технологии може да включва курсове, семинари и онлайн ресурси. Оценката на ефективността на тези технологии може да включва измерване на академични постижения, удовлетвореност от обучението, анкетиране на студентите и преподавателите, както и следене на успеха на студентите на пазара на труда. Тези методи позволяват на висшите учебни заведения да оценят въздействието на технологиите върху обучението и успеха на студентите.

Това неминуемо значи интеграция. Внедряването на технологии в образователния процес на висшите учебни заведения представлява ключов елемент от съвременната образователна стратегия. Тази интеграция не само модернизира материалната база, но и обновява учебните ресурси, което има за цел подобряване на образователния процес.

Във висшите учебни заведения технологичният напредък предоставя нови възможности и предизвикателства. Роботите като интегрална част от този напредък играят ключова роля в модернизирването на материалната база и актуализацията на учебния материал. Тяхното присъствие в образователния процес представлява иновативен подход, който не само обогатява обучението, но и подготвя студентите за бъдещите предизвикателства.

Напредъкът на технологиите и тяхната интеграция не са единствената нужда на висшето образование. Друг важен фактор е насърчаването на учебния процес. Нужно е лекторите да предприемат максимални усилия студентите да не изгубят интерес и да посегнат към телефона и социалната мрежа. Това значи да се използва целият арсенал на езика на тялото. Това включва промяна на тона на произношение, скоростта на говорене. Трябва да се използват жестомимики, правилно позициониране на подиума, добре подготвени презентации и базово разбиране как да се контактува с група хора.

Тези умения не са нови. Те са комбинацията от няколко учения в социалните науки, но са от първостепенна важност, защото изпълняват целта си бързо и ефективно. Много от преподавателите, които трябва да употребяват подобни умения, са закостенели и се уповават на бюрократичната система, която е единствената причина да са на работа. Лекторът трябва да има интерес и амбиция да води своя предмет, редом с това и нужните технологични умения, за да се справя и с предизвикателствата на модерното време.

Ефективните лектори и технологията са само част от кръговрата от процеси, които създават кадри за пазара на труда. За да може студентът да бъде конкурентоспособен на свободния пазар, е необходима практика редом с актуалните учебни материали. Практиката, дори и кратка, оставя работни знания и често пъти в зависимост от образованието – занаят. Това е изключително важен момент за развитието на младия човек, защото той може да експериментира със своята свобода, знания, амбиции, умения и мечти с по-малък страх от провал и фатален глад на „улицата“.

Фаталният момент във формирането на качествени кадри е комбинацията от всички гореспоменати моменти, а това са интеграцията на модерните технологии в умерен размер в образователната система, лектори, които знаят как да правят лекциите си интересни и да общуват с учащите се, лектори, които са амбициозни и умеят да се справят с предизвикателства. Не толкова важни са практиката и актуалните умения, които има младият човек. Ако няма засилена и задълбочена практика, изучаването само на теоретични знания няма да създаде необходимия човешки капитал за пазара на труда.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Въпреки че светът се изправя пред множество предизвикателства, като войни и бедност, е ясно, че предаването на знания от едно поколение на друго е от решаващо значение. Образователната система се сблъсква със сериозни предизвикателства, включително използването на технологии и изкуствен интелект в учебния процес.

Използването на интерактивни технологии, като интерактивни бели дъски, софтуерни приложения и виртуална реалност, играе ключова роля в подобряването на учебния процес и ангажирането на студентите. Националната стратегия за висшето образование в Република България насочва вниманието към важността на иновационните методи и технологии, предоставяйки качествено образование, насочено към нуждите на пазара на труда.

Насърчаването на учебния интерес и мотивацията на студентите изисква не само технологичен напредък, но и активно участие на преподавателите. Важно е лекторите да използват разнообразни техники, включително промяна на тона, скоростта на говорене и жестомимиката, за да запазят вниманието на студентите и да превърнат лекциите в интерактивни упражнения, които да се асимилират по-лесно от аудиторията.

Съществен е и акцентът върху практиката и развитието на актуални умения, които студентите могат да приложат на пазара на труда. Съчетанието от модерни технологии, мотивирани преподаватели и практически умения представлява ключовият елемент за формирането на качествени кадри и успешното им включване в обществото. Внедряването на тези компоненти в образователния процес създава изцяло интегриран кръговрат, осигурявайки на студентите възможност за бъдещ успех.

Източници

---

1. **Байчева, Б., Ц. Байчев.** Съвременни методи и средства в обучението на студентите по музикален инструмент. - В: *Научни трудове на Русенския университет*, 2015, том 54, серия 6.2.
2. **Ефективно и ефикасно висше образование.** - В: *European Education Area*. [online]. *europa.eu*.
3. **Министерство** на образованието и науката. Изкуственият интелект в образованието и науката. Идеи за развитието и използването на ИИ в образованието и науката в Република България. [онлайн]. *MON AI Doc.pdf*.
4. **Мобилност и сътрудничество.** - В: *European Education Area*. [online]. *europa.eu*.
5. **Частична** предварителна оценка на въздействието на Министерството на образованието и науката. [онлайн]. *PR_ZizmZVO-OB_290124.pdf*.

MILITARY MISSIONS OF THE EUROPEAN UNION

**Emanuel-Florin CUCIULA, Alexandra-Georgiana ALBU,
Raluca-Maria DRIMBAU**

*1st year students, „Law”, Faculty of Juridical
and Administrative Sciences, Agora University of Oradea - Romania*

ВОЕННИ МИСИИ НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ

**Емануел-Флорин КУЧИУЛА, Александра-Джорджиана АЛБУ,
Ралука-Мария ДРИМБАУ**

*студенти I курс, „Право”, Факултет по правни
и административни науки, Университетът в Орадея - Румъния*

Abstract: *The main aim of the article is to characterise and analyse EU military operations, taking into account their objectives, assumptions, successes as well as their limitations and weaknesses. European Union military operations, in addition to civilian missions, have been conducted since 2003 under the European Security and Defence Policy, and subsequently the Common Security and Defence Policy. The operations encompass activities related to crisis management, defined by the EU as Petersberg tasks. The research aim of this article is to present the essence and significance of EU military operations in its foreign policy, and more broadly as one of the instruments the EU has at its disposal in the array of resources*

in the EU's international activity, as well as to characterise the scale and scope of these operations, and demonstrate the premises determining the decisions to launch them. The foregoing allows one to focus on the article's main research objective, which is to understand the phenomenon of the EU military crisis management operations and to try to illustrate their evolution over the course of almost twenty years, especially in terms of the scope and type of activities, the number of soldiers and the duration of these operations, as well as the extent of the integration of military operations with other EU activities.
Keywords: *military; security; civil; protection; European Union*

Резюме: Основната цел на статията е да се характеризират и анализират военните операции на ЕС, като се вземат предвид техните цели, предположения, успехи, както и ограниченията и слабостите им. Военните операции на Европейския съюз в допълнение към гражданските мисии се провеждат от 2003 г. насам в рамките на Европейската политика за сигурност и отбрана, а впоследствие и на Общата политика за сигурност и дефанзива. Операциите обхващат дейности, свързани с управлението на кризи, определени от ЕС като задачи от Петерсберг. Изследователската цел на тази статия е да представи същността и значението на военните операции на ЕС във външната му политика и в по-широк план като един от инструментите, с които ЕС разполага в

набора от ресурси в международната си дейност, както и да характеризира мащаба и обхвата на тези операции и да покаже предпоставките, определящи решенията за тяхното провеждане. Изложението позволява да се съсредоточим върху основната изследователска цел на статията, а именно да разберем феномена на военните операции на ЕС за управление на кризи и да се опитаме да илюстрираме тяхната еволюция в продължение на почти двадесет години, особено по отношение на обхвата и вида на дейностите, броя на войниците и продължителността на тези операции, както и степента на интеграция на военните операции с други дейности на ЕС.

Ключови думи: военен сектор; сигурност; граждански сектор; защита; Европейски съюз

INTRODUCTION

Close to 4,000 European women and men are currently engaged on the ground in Europe's neighbourhood: Africa, the Western Balkans and Eastern Europe, the Middle East. They are military forces and civilian experts detached by the EU's Member States under EU-led CSDP missions and operations. With mandates tailored to the needs of the situation on the ground, their aim is to stabilise our partner countries in the neighbourhood and thus provide security at home.

The EU currently conducts seven military missions and operations on land and sea, to reform and train armies, assist in creating a safe and secure environment, fighting pirates or disrupting networks of traffickers. Three of them are military training missions who provide advice and training to local security forces in Mali, Somalia

and the Central African Republic. To strengthen coordination and cooperation on the ground, a single command centre for these military training missions – the Military Planning and Conduct Capability (MPCC) – was established in 2017. The MPCC is also empowered to plan and conduct military missions of up to 2,500 troops.

As a further improvement, the European Peace Facility (EPF) will address current limitations that do not allow for the Union's budget to finance expenditure with military or defence implications. As a fund outside the Union's budget, it enables the financing of operational actions under the Common Foreign and Security Policy (CFSP) that have military or defence implications and thus allow more flexibility and effectiveness of our operations abroad.

The EU-run military operations are analysed on the example of Sub Saharan Africa. The choice of this region as a case study of EU-implemented military operations is well-grounded and intentional. This region is something of a laboratory for the international activities of the European Union. It was in Sub-Saharan Africa that the first EU military operation outside of Europe (and the second in general) under the CSDP took place, and it is there, where the vast majority (10 out of 14) of EU military operations/missions are sent.

The first four EU military operations were of a combat nature (Artemis, EUFORRD, EUFOR Tchad/RCA, and Atalanta). They were perceived as a symbol in the EU's pursuit to shape and develop the military component at the EU level. They were the EU's main course of action as regards CSDP crisis management. Civilian missions remained somewhat overshadowed by military operations. EUTM Somalia initiated military non-combat training missions which became one of the permanent elements of the CSDP, also with regard to Africa. They constituted a departure of the EU from its ambitious military objectives that were nonetheless still pursued at the turn of the century. The ultimate goal of the European Union Training Mission is to support the reform and formation of local armed forces to safeguard peace and stability. At the same time, EUTM missions do not require the involvement of as many soldiers as in the case of typical combat operations. Activities under military training missions align with the latest operational activity of the EU – narrowly specialised missions on a relatively small scale, of no combat nature but with a complementary function in stabilising security in the African region

- in relation to other tools at the disposal of the EU, as well as in relation to other international and domestic actors) entities.

Table 1. European Union military missions and operations

Operation (Country)	Military personnel (peak number of personnel)	Period
Concordia (FYROM)	400	31 March 2003 – 15 December 2003
Artemis (DR Congo)	1807	12 June 2003 – 1 September 2003
EUFOR Althea (Bosnia and Herzegovina)	7000	2 December 2004 – present
EUFOR RD Congo (DR Congo)	2259	30th July 2006 – 30 November 2006
EUFOR Tchad/RCA (Chad – Central African Republic)	3700	28 January 2008 – 15 March 2009
EU NAVFOR Atalanta (coast of Somalia)	1943	8 December 2008 – present
EUTM Somalia (Uganda and Somalia)	128	7 April 2010 – present
EUTM Mali (Mali)	640	18 February 2013 – present
EUFOR RCA (Central African Republic)	700	10 February 2014 – 15 March 2015
EUMAM RCA (Central African Republic)	70	16 March 2015 – 16 July 2016
EUTM RCA (Central African Republic)	170	16 July 2016 – present
EUNAVFOR Med Sophia (Mediterranean Sea)	1666	22 June 2015 – 31 March 2020
EUNAVFOR Med IRINI	-	31 March 2020 – present
EUTM Mozambique	140	15 October 2021 – present

The EU's security and defense policy is guided by the **Common Foreign and Security Policy (CFSP)** and the **Common Security and Defense Policy (CSDP)**, as well as a number of complementary strategies and instruments, including:

- diplomacy;
- humanitarian aid;

- cooperation for development;
- actions in the field of climate;
- human rights;
- economic support;
- commercial policy.

WHAT IS CFSP

The Common Foreign and Security Policy (CFSP) aims to maintain peace, strengthen international security, promote international cooperation and strengthen democracy, the rule of law, human rights and fundamental freedoms.

It was established by the Treaty on European Union (TEU) in 1993 and updated by the Treaty of Lisbon in 2009.

WHAT IS CSDP

The Common Security and Defense Policy (CSDP) is the component of the CFSP that deals with defense and crisis management, including defense cooperation and coordination between EU member states.

Established by the Treaty of Lisbon in 2009, the CSDP enables the EU to carry out civilian and military missions and operations abroad, including in the following areas:

- conflict prevention;
- keeping the peace;
- joint disarmament operations;
- military advice;
- humanitarian assistance;
- post-conflict stabilization.

GLOBAL STRATEGY AND INTEGRATED APPROACH

The EU's Global Strategy for Foreign and Security Policy aims to improve the effectiveness of the EU's security and defense policy, including by strengthening cooperation between Member States' armed forces and crisis management.

The strategy was adopted by the EU Council in November 2016 and focuses on building resilience, adopting an integrated approach to conflicts and crises and increasing strategic autonomy. The strategy is complemented by the implementation plan on security and defence, which was approved by the European Council in December 2016.

The plan focuses on three strategic priorities:

- the response to external conflicts and crises;
- strengthening partners' capacities;
- protecting the EU and its citizens.

Concrete actions aimed at achieving these goals include the Coordinated Annual Defense Review (CARD), the Permanent Structured Cooperation (PESCO), a Military Planning and Conduct Capability (MPCC) and the EU Rapid Response Toolkit.

THE ANNUAL COORDINATED DEFENSE REVIEW PROCESS

The objective of the annual coordinated defense review (CARD) process is to provide a better EU-wide overview of defense spending, national investment and research efforts.

The review aims to increase the transparency and political visibility of European defense capabilities. Benefits include:

- better identification of deficits;
- an in-depth cooperation in the field of defense;
- a better and more coherent approach to defense spending planning.

PERMANENT STRUCTURED COOPERATION

The Treaty of Lisbon provides that a group of member states can strengthen their defense cooperation by establishing a Permanent Structured Cooperation (PESCO). The proposal was adopted by the Council in December 2017.

All EU member states participate in PESCO, except Malta.

Participating Member States have agreed on an initial list of 17 projects to be undertaken under PESCO. The list has since been expanded to 71 projects, covering areas such as:

- training;
- development of capabilities;

- operational availability in the defense field.

IMPROVING CRISIS MANAGEMENT STRUCTURES

On 8 June 2017, the Council agreed on the establishment of a Military Planning and Command Capability (MPCC) within the General Staff of the European Union.

The MPCC improves the EU's ability to react in a faster, more effective and more coherent way. It is responsible, at the strategic level, for the operational planning and conduct of non-executive PSAC military missions.

THE EUROPEAN INSTRUMENT FOR PEACE

The European Instrument for Peace (IEP) is an extra-budgetary instrument designed to strengthen the EU's capacity to prevent conflicts, to strengthen international peace and security, by enabling the financing of operational actions under the Common Foreign and Security Policy (CFSP) that have military implications or in the field of defense.

It was launched in 2021 and replaces and expands the means of the former financial instruments in this area, namely the Athena mechanism and the African Peace Facility.

The IEP has a financial ceiling of €5.692 billion in current prices (€5 billion in 2018 prices) for the period 2021-2027, with an annual ceiling ranging from €420 million in 2021 to €1.132 billion in 2027. Contributions will be established according to a distribution key based on gross national income (GNI).

On 12 December 2022, the Council agreed to increase the financial ceiling of the European Peace Facility by €2 billion in 2023. It also agreed that, if necessary, the ceiling could be increased by a further €3.5 billion until 2027. On 14 March 2023, the Council adopted a decision to increase the financial ceiling of the IEP to EUR 7.979 billion (in current prices) until 2027, ensuring that additional financial needs are covered.

On 20 March 2023, at a joint session of EU foreign affairs and defense ministers, the Council agreed on the three-pronged proposal presented by the High Representative and Commissioner

Breton. This proposal outlines how artillery ammunition can be urgently supplied to Ukraine, either from existing stockpiles or jointly procured.

STRATEGIC COMPASS

The Strategic Compass is an initiative led by EU Member States that aims to provide clarification and guidance on the EU's common security and defense policy, as well as to establish a common understanding of the main threats and challenges facing Europe in the short term and environment.

To strengthen the security and defense of the EU, it is structured around four pillars:

- partnerships;
- investments;
- action;
- security.

The Compass will help guide future EU action and manage growing threats such as geopolitical competition, economic rivalries, technological development and disinformation, the climate crisis, as well as regional and global instability.

EU member states first launched the initiative in June 2020. The European Council approved it in March 2022. The Strategic Compass provides better direction and a shared vision for the EU's security and defense efforts over the next 5-10 years.

A huge leap forward:

- A volatile world order;
- Threat analysis;
- The EU strategic compass;
- Strategy - Action plan.

Objectives

1. **Partnerships** against common threats
2. **Investments** in capabilities and technologies
3. Quick and decisive **actions** in times of crisis
4. **Defense** against threats and protect EU citizens

Partnerships:

- More tailored security and defense approaches

- Consolidated cooperation with the UN, NATO, OSCE, AU (African Union) and ASEAN (Association of Southeast Asian Nations)
- A new Security and Defense Partnership forum bringing together multilateral, regional and bilateral partners

Investments:

- A renewed focus on the joint development of next-generation capabilities
- Additional incentive measures to boost Member States' collaborative investment in joint projects and joint procurement
- Creating a defense innovation center within the European Defense Agency
- Changes in Member States' national targets for increasing and improving defense spending

Actions:

- 5,000 troops to make up the European Union's Rapid Deployment Capability
- 200 fully equipped PSAC experts, ready to be deployed in the field within 30 days, including complex environments
- Periodic exercises to further strengthen mutual assistance in case of armed aggression
- A new action plan regarding military mobility

Security:

- A review of the EU-wide threat analysis by the end of 2022
- A new EU toolkit for countering hybrid threats for a coordinated response to hybrid campaigns
- A new EU space strategy for security and defence
- A strengthened EU Satellite Center to enhance the EU's autonomous geospatial information capacity
- Securing access to strategic areas: high seas, outer space, cyber and air

High seas and maritime security:

- Consolidation and expansion of EU naval operations
- Expanding the concept of coordinated maritime presences in other areas as well
- Increasing EU naval presence inside and outside the EU

Cosmic space:

- Full use of Galileo Global Positioning System and Copernicus observing capabilities in support of PSAC missions and operations

- An EU space capability for secure government satellite communications

Cyberspace:

- Protecting and defending EU forces and military infrastructure against cyber attacks

- Further development of EU cyber defense policy

Airspace:

- Ensuring safe and secure European access to airspace

Case Study – Military Assistance Mission

On 7 October 2022, at an informal meeting of heads of state, EU leaders discussed – as part of EU military support – military training missions for Ukraine to help it gain ground on the battlefield.

On 17 October 2022, ministers established the new EU Military Assistance Mission (EUMAM) in support of Ukraine.

On 15 November 2022, ministers adopted a decision to launch the EU Military Assistance Mission (EUMAM Ukraine).

The purpose of the mission is:

- to contribute to strengthening the military capability of the Armed Forces of Ukraine to effectively conduct military operations;

- to enable Ukraine to defend its territorial integrity within its internationally recognized borders, effectively exercise its sovereignty and protect civilians.

The mission will initially last for two years and the financial reference value for common costs for this period will be EUR 106 700 000.

The mission will ensure coordination with bilateral activities of member states in support of Ukraine, as well as with other like-minded international partners, and will be open to the participation of third states.

CONCLUSION

The European Union aims for the best possible joint strategic cooperation by adopting external security and defense policies of its member states. The main objective of military missions and operations in the European Union is to provide common security and safety to the member states and its citizens.

Under the Common Security and Defence Policy (CSDP), the EU takes a leading role in peacekeeping operations, conflict prevention and the strengthening of international security. It is an integral part of the EU's comprehensive approach towards crisis management, drawing on civilian and military assets. Currently, some 3,500 military personnel and 1,300 civilian personnel are deployed around the world. Since the first CSDP missions and operations were launched back in 2003, the EU has undertaken over 40 overseas operations, using civilian and military missions and operations in several countries in Europe, Africa and Asia. As of today, there are 24 ongoing EU CSDP missions and operations, including 13 civilian, 10 military and 1 civilian and military initiative. A Regional Advisory and Coordination Cell in the Sahel completes EU CSDP presence in the world.

References

---

1. **Cathelin, M.** EU's Africa Foreign Policy after Lisbon. Conference Report. The Observatoire de l'Afrique. Brussels, 18 October 2011. [online]. [accessed 26.11.2021]. http://www.obsafrique.eu/wp-content/uploads/2011/11/Conference-Report_EUAfrica-Foreign-Policy1.pdf.
2. **Gebhard, C., S. J. Smith.** Beyond Rivalry? EU-NATO Cooperation in CounterPiracy Operations. [online]. [accessed 28.11.2021]. <http://piracy-studies.org/2014/beyond-rivalry-eunato-cooperation-in-counter-piracy-operation/>.
3. <https://www.consilium.europa.eu/ro/policies/defence-security/>
4. <https://qvorum.ro/uniunea-europeana-pentru-aparare-ar-putea-fi-solutia-pentru-eficientizarea-ue/>
5. <https://www.franksco.com/services/ask-an-expert/what-is-a-european-trade-mark-eutm/>
6. https://www.eeas.europa.eu/eeas/missions-and-operations_en

HUMANITARIAN AID AND CIVIL PROTECTION IN THE EUROPEAN UNION

Ioana-Bianca BLAGA, Sergiu-Ioan SIMUȚ-CACUCI

*1st year students, „Law”, Faculty of Juridical
and Administrative Sciences, Agora University of Oradea - Romania*

Ancuța-Andreea MARKUCZ-HOFFMAN

*1st year student, „Local Police”, Faculty of Juridical
and Administrative Sciences, Agora University of Oradea - Romania*

ХУМАНИТАРНА ПОМОЩ И ГРАЖДАНСКА ЗАЩИТА В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ

Йоана-Бианка БЛАГА, Серджиу-Йоан СИМУȘ-КАЧУЧИ

*студенти I курс, „Право”, Факултет по правни
и административни науки, Университетът в Орадея - Румъния*

Анкуца-Андреа МАРКУКЕЧ-ХОФМАН

*студент I курс, „Местна полиция”, Факултет по правни
и административни науки, Университетът в Орадея - Румъния*

Abstract: *The European Union (EU) is the world's largest humanitarian donor, providing assistance to countries facing major disasters or humanitarian emergencies. Through funding, goods, services, and technical assistance, the EU aims to manage urgent crises affecting populations outside the EU while upholding fundamental humanitarian principles. This assistance includes emergency aid, food aid, and support for refugees and internally displaced persons. The EU Aid Volunteers initiative further*

strengthens the EU's capacity to provide humanitarian assistance by empowering volunteers to demonstrate solidarity with disaster victims and contribute to disaster preparedness, risk reduction, and community resilience.

Keywords: *humanitarian; aid; civil; protection; European Union*

Резюме: *Европейският съюз (ЕС) е най-големият хуманитарен донор в света, който предоставя помощ на държави, изправени пред*

големи бедствия или хуманитарни извънредни ситуации. Чрез финансиране, стоки, услуги и техническа помощ ЕС се стреми да се справи с неотложни кризи, засягащи населението извън ЕС, като същевременно спазва основните хуманитарни принципи. Тази помощ включва спешна помощ, хранителни помощи и подкрепа за бежанците и вътрешно-разселените лица. Инициативата „Доброволци на ЕС за помощ“

допълнително укрепва капацитета на ЕС за предоставяне на хуманитарна помощ, като дава възможност на доброволците да проявяват солидарност с жертвите на бедствия и да допринасят за подготовеността за бедствия, намаляването на риска и устойчивостта на общностите.

Ключови думи: хуманитарна; помощ; гражданска; защита; Европейски съюз

INTRODUCTION

The European Union plays a pivotal role in providing humanitarian aid and civil protection globally. With its robust policies and initiatives, the EU aims to mitigate the impact of disasters and emergencies on vulnerable populations. Through mechanisms like the European Civil Protection Mechanism and the EU Aid Volunteers initiative, the EU demonstrates its commitment to humanitarian principles and solidarity with affected communities.

The EU's humanitarian aid policy encompasses various forms of assistance, including funding, goods provision, and technical support, to address crises outside the EU. This aid is coordinated by the European Community Humanitarian Aid Office (ECHO) and involves collaboration with international partners like the United Nations and NGOs.

In 2012, the EU launched the „EU Aid Volunteers“ initiative to provide citizens with the opportunity to participate in humanitarian actions, as provided for in the Lisbon Treaty. Open to Europeans aged 18 and over, the program aims to attract a wide range of volunteers, from young people wishing to pursue a career in emergency interventions to experienced humanitarian aid workers. Volunteers are deployed where their skills are needed. Before going into the field, they undergo training activities. Volunteer safety is a priority. In a series of preparatory pilot projects conducted between 2011 and 2014, approximately 300 volunteers from across Europe were deployed to crisis zones in Africa, Asia, and Latin America,

where they participated in a variety of humanitarian actions, from disaster management planning and flood risk mapping to needs assessment and information management. Collaborating with local organizations and communities, they contributed to projects aimed at more effective preparedness for crisis situations and improving response capacity in the event of a disaster.

The EU Aid Volunteers initiative, established through Regulation (EU) No 375/2014, empowers EU citizens to engage in humanitarian actions worldwide. Volunteers receive training and are deployed to disaster-affected areas to save lives, alleviate suffering, and strengthen community resilience.

The European Civil Protection Mechanism facilitates cooperation among EU member states and participating countries to prevent, prepare for, and respond to emergencies. It covers a wide range of disasters, including natural catastrophes and technological accidents, and operates both within and outside the EU.

EUROPEAN UNION POLICY

The European Union provides assistance to countries and communities in Europe and around the world when they face major disasters or humanitarian emergencies. The European Union (EU) is the world's largest humanitarian donor. This assistance, in the form of funding, provision of goods or services, or technical assistance, aims to help prepare for and manage the urgent crises that seriously affect populations outside the EU. The organization's action is based on the fundamental humanitarian principles of humanity, neutrality, impartiality, and independence, and includes three elements: emergency aid, food aid, and assistance for refugees and internally displaced persons. The European Community Humanitarian Aid Office (ECHO) coordinates this action and cooperates with partners on the ground, especially with the United Nations and non-governmental organizations. In 2013, the Commission provided humanitarian assistance totaling 1.353 billion EUR to help 124 million people in over 90 countries outside the EU. The European Parliament and the Council of the European Union act as co-legislators in developing EU humanitarian aid policy. In addition, Parliament monitors the provision of humanitarian aid and fights for budgetary provisions to match humanitarian needs.

EU AID VOLUNTEERS

This regulation establishes the EU Aid Volunteers initiative as a tangible expression of the EU's humanitarian values, strengthening the EU's capacity to provide needs-based humanitarian assistance and support the resilience of vulnerable communities.

LEGAL FOUNDATIONS

Regulation (EU) No 375/2014 of the European Parliament and of the Council of 3 April 2014 establishing the European Voluntary Humanitarian Aid Corps ("EU Aid Volunteers Initiative").

The EU Aid Volunteers initiative is designed to empower Europeans from different backgrounds to demonstrate solidarity with disaster victims (whether natural disasters or those caused by human activity outside the EU). By disaster preparedness, risk reduction, and strengthening the links between aid, rehabilitation, and development, the initiative aims to increase the EU's global capacity to:

- Save lives;
- Alleviate suffering and maintain human dignity;
- Strengthen the capacity and resilience of vulnerable or disaster-affected communities;
- Support the capacity-building of humanitarian organizations contributing to effective humanitarian action.

Participants

EU citizens aged at least 18 are eligible to participate in the initiative. Citizens from a range of associated countries, including candidate countries and countries covered by the EU's neighborhood policy, can also participate. Participation is based on bilateral agreements between the EU and these countries outside the EU, which also financially contribute to the initiative.

Training and Deployment of Volunteers

The initiative provides training and organizes placements for volunteers with humanitarian organizations, based on the needs of beneficiary countries.

Training programs prepare EU Aid Volunteers prior to their deployment and help them acquire specific skills and competencies as outlined in the competency framework.

These competencies include, for example:

- Developing and maintaining collaborative relationships;
- Fostering a spirit of volunteerism;
- Working in a pressured environment;
- Demonstrating leadership;
- Achieving results.

Deployment of EU Aid Volunteers began in early 2016. Volunteers will not be sent on operations conducted in the context of armed conflicts.

DEPLOYMENT CONTRACT

Before starting, volunteers must sign a deployment contract with the sending organization. This contract includes standards such as specifying the role of volunteers, performance management, working conditions, expected conduct, and learning capabilities.

Organizations for Sending and Hosting Volunteers Sending and hosting organizations must demonstrate in a self-assessment that they have a current policy or practice to meet the requirements regarding candidate volunteers and EU Aid volunteers covering all standards and procedures provided for in legislation. The self-assessment will be reviewed by the Commission as part of the certification mechanism. Only certified organizations can participate in the initiative. A complement to national and international volunteer initiatives The EU Aid Volunteers initiative aims to avoid duplication and complement other EU initiatives and actions, as well as national and international projects. Online Volunteering As an alternative to volunteering abroad, volunteers can participate in the initiative through online volunteering from home.

The European Union, along with its member states, is the world's largest humanitarian aid donor. Every year, the EU provides assistance to over 120 million people worldwide. The annual allocation of over EUR 1 billion in aid is essential in meeting the needs of those affected by crises. From these funds, shelters have been built and access to clean water provided to victims of the devastating earthquake in Nepal in 2015; winter clothing and blankets have been provided to those affected by the crisis in Ukraine; food and medicine have been supplied in Syria and neighboring countries, and medical assistance has been provided in Ebola-affected regions.

In addition to providing humanitarian aid, the European Union's Civil Protection Mechanism has also sent special teams to many crisis-affected areas. For example, when devastating floods hit Bosnia and Herzegovina and Serbia in 2014, equipment and experts sent through the Mechanism played a crucial role in providing assistance in the affected regions. During the Ebola epidemic, the Mechanism facilitated the coordination of emergency measures, the rapid deployment of expert teams detached by EU member states, and the medical evacuation of international personnel working in the affected countries. Following the earthquake in Nepal, emergency aid was provided through the Mechanism, and experts in search and rescue operations and specialized first aid personnel were deployed to the scene.

How does the EU contribute? The resilience-building initiatives that the Commission has undertaken in the Sahel region and the Horn of Africa, as part of its crisis management efforts caused by drought, have yielded promising results. These initiatives (AGIR and SHARE, respectively) aim to break the vicious cycle of drought, famine, and poverty by enhancing coordination between humanitarian aid and development assistance.

The SHARE initiative in the Horn of Africa mobilized approximately EUR 350 million starting in 2012 and should be followed by other projects under the 11th European Development Fund (EDF).

The AGIR initiative aims to mobilize EUR 1.5 billion from the 11th EDF to strengthen resilience capacity in the Sahel region from 2014 to 2020. The Commission's emphasis on increasing resilience capacity will save more lives, be more cost-effective, and contribute to poverty reduction, which will accelerate the impact of aid and promote sustainable development.

The EU Civil Protection Mechanism helps participating countries prevent disasters, prepare for emergencies, and pool their resources to make them rapidly and coordinatedly available to affected countries. While EU humanitarian aid is directed to third countries, the Civil Protection Mechanism can be mobilized in emergencies that occur both within and outside the Union. The Mechanism strengthens cooperation, response, and coordination at the European level and is a manifestation of solidarity. The EU Civil Protection Mechanism covers all stages of disaster management: prevention, preparedness, response.

The number of participating countries currently stands at 34: the 27 EU member states, North Macedonia, Iceland, Montenegro, Norway, Turkey, Bosnia and Herzegovina and Serbia. When the scale of an emergency exceeds national response capacity, any affected country, whether or not it originates from the EU, can request assistance. The operational center of the EU Civil Protection Mechanism, called the Emergency Response Coordination Centre (ERCC), communicates the need for assistance to all participating states. The term „disaster“ refers to both natural disasters (floods, forest fires, earthquakes, storms, tsunamis) and terrorist attacks, technological or radiological accidents, or ecological disasters (e.g., marine pollution). By pooling the resources of participating states, the Mechanism ensures better protection of people, the environment, and property. To improve training and knowledge exchange, Decision (EU) 2019/420 requires the Commission to establish a network of relevant actors and institutions for civil protection and disaster management, including centers of excellence, as well as universities and researchers. Together with the Commission, these will form a knowledge network of the Union's civil protection."

Additionally, it is the responsibility of the Commission to:

- Consolidate cooperation in vocational training and the exchange of knowledge and experience between the Union's civil protection knowledge network and international organizations and countries outside the EU;
- Develop a communication strategy to make the results of actions taken within the mechanism visible to citizens; and
- Award medals to recognize and honor long-term commitment and extraordinary contributions to EU civil protection.

Beirut Explosions in 2020 Following the explosions in Beirut, Lebanon, and the subsequent activation of the EU Civil Protection Mechanism, the Emergency Response Coordination Centre (ERCC) coordinated the deployment of several capacities from the European civil protection pool: urban search and rescue (USAR) teams from the Czech Republic, France, Germany, Poland, and the Netherlands, as well as a technical assistance team from Finland. The overall operation also facilitated the deployment of other medical personnel and chemical, biological, radiological, and nuclear (CBRN) experts, as well as the provision of emergency medical equipment and supplies.

In response to the coronavirus pandemic, various Emergency Medical Teams (EMTs) were deployed. In April, two Emergency Medical Teams from Norway and Romania were dispatched to northern Italy to assist Italian medical personnel battling the pandemic. The operation also facilitated the provision of medical equipment and supplies. In June, an Italian emergency medical team was sent to Armenia following the activation of the mechanism.

In November 2019, Albania was struck by a 6.4 magnitude earthquake, which claimed the lives of 51 people and left hundreds injured. Following Albania's request, the European Union Civil Protection Mechanism was activated, and the Emergency Response Co-ordination Centre (ERCC) coordinated the deployment of a medium urban search and rescue team from Greece, as well as two certified search and rescue teams from Italy and Romania, which are part of the EU Civil Protection Pool. Additionally, the EU's Copernicus Emergency Satellite Mapping Service produced six satellite images of the affected areas to assess the intensity and extent of the damage.

In March 2019, Cyclone Idai made landfall in Mozambique, claiming over 600 lives and wreaking havoc on those who survived. Following the activation of the European Union Civil Protection Mechanism, 8 EU member states (Austria, Denmark, France, Germany, Italy, Luxembourg, Portugal, and Spain) along with the United Kingdom provided immediate support. Thanks to the pre-registered modules in the EU Civil Protection Pool (ECP), medical teams, water purification equipment, and assistance in setting up a communication system arrived swiftly to aid those in need.

Serbia requested assistance from the European Union by activating the Civil Protection Mechanism to cope with the influx of refugees it is facing. The European Commission is collaborating with Serbian authorities and other participating states in this mechanism to respond rapidly to this request.

Serbia is seeking help in acquiring or directly delivering beds, mattresses, hygiene items, vehicles, fuel, and food. „I appeal to the member states of the Union to show solidarity with Serbia in these times of need. We are in close contact with the authorities in Belgrade to ensure the rapid coordination of the delivery of material support provided by the participating states,” said European Commissioner for Humanitarian Aid and Crisis Management Christos Stylianides.

The EU Civil Protection Mechanism is an instrument through which the immediate impact of an emergency situation is mitigated. When the scale of the emergency exceeds the response capacity of a state, the participating countries in the mechanism provide assistance to it. It has been activated to provide rapid delivery of materials and expertise in various types of emergencies, such as the Ebola epidemic in West Africa (2014).

Countries in West Africa were affected by the largest and most complex Ebola epidemic ever recorded. After the first case was detected in Guinea in March 2014, Ebola spread to Liberia and Sierra Leone, infecting and killing thousands of people. From the outset, the European Union played an active role.

It mobilized political, financial, and scientific resources to contribute to limiting, controlling, treating, and ultimately countering the disease. Together with the member states, the European Commission provided over 1.8 billion euros for humanitarian aid, longer-term development assistance, and investments in research. As part of its coordinated response, the EU sent experts to the affected countries, provided emergency supplies, including by air, and implemented an emergency evacuation system for humanitarian aid workers.

The EU's Civil Protection Mechanism enabled member states to provide expertise and essential materials to the region and played a key role in the overall coordination of the fight against Ebola. To date, there have been two uses of the European Emergency Response Capacity, both in the context of the European response to the Ebola epidemic crisis. Based on the lessons learned from these experiences, with support from the member states, a reserve of medical teams is being established - the so-called „European medical corps."

After more than a year since the start of the epidemic, the efforts of the international community, local authorities, and the population have begun to bear fruit, but ongoing efforts are still needed to eradicate the disease once and for all. Looking ahead, the European Commission is stepping up its efforts to contribute to long-term recovery through funding programs in multiple areas: health, agriculture, infrastructure, education, public hygiene, macroeconomic stability, and transportation.

CONCLUSIONS

The EU's humanitarian aid and civil protection efforts have had a significant impact on crisis-affected regions worldwide. Whether responding to earthquakes, pandemics, or refugee influxes, the EU demonstrates solidarity and commitment to assisting those in need. By continuously adapting and improving its response mechanisms, the EU strives to meet evolving challenges and uphold its humanitarian values on the global stage.

The European Union has always been at the forefront of humanitarian crises, acting as a major donor and setting standards for respecting humanitarian law and principles. It is crucial that the mechanisms created to manage emergency situations are adapted to cope with the challenges of an increasingly fragile world balance and ever more varied needs. Therefore, the EU constantly seeks to adapt and improve its response to disasters. It believes it is important for the necessary resources to be available locally and focuses on strengthening the resilience of local communities so they can better manage future disasters.

References

---

1. **European** Civil Protection Pool. [online]. https://ec.europa.eu/echo/what/civil-protection/european-civil-protection-pool_en.
2. **European** Union Publications: EU Humanitarian Aid and Civil Protection. [online]. http://publications.europa.eu/resource/cellar/02e57613-b5d2-11e5-8d3c-01aa75ed71a1.0018.03/DOC_1.
3. **Humanitarian** Aid. [online]. https://eurlex.europa.eu/summary/chapter/humanitarian_aid.html?root_default=SUM_1_CODED%3D04&locale=ro.
4. **Humanitarian** Aid and Civil Protection. [online]. https://europa.eu/european-union/topics/humanitarian-aid-civil-protection_ro.
5. **Images** related to „Lebanon Explosion 2020“. (Google Image Search).
6. **Images** related to „Foreign doctors in Italy Covid“. (Google Image Search).
7. **Images** related to „Ebola in West Africa“. (Google Image Search).
8. **Images** related to „EU Aid Volunteers“. (Google Image Search).
9. **Legal** Summary: Civil Protection. [online]. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=legisum:2009_2.
10. **Legal** Summary: Humanitarian Aid. [online]. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=legisum:0401_1.

11. **Request** for Assistance from the European Union for the Refugee Crisis. [online]. <http://cedne.ro/stiri-s32/criza-refugia-ilor-serbia-cere-ajutorul-uniunii-europene>).
12. **The** Law 373/2013 on International Civil Protection Cooperation. [online]. http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.htp_act_text?id=4036.

МЯСТО, РОЛЯ И ЗАДАЧИ НА ВИШТЕТО ОБРАЗОВАНИЕ В НАЦИОНАЛНАТА СИГУРНОСТ

Арсени КОЛАРОВ

студент I курс, „Киберсигурност“,
Висше училище по сигурност и икономика – Пловдив, България

THE HIGHER EDUCATION IN THE NATIONAL SECURITY - PLACE, ROLE AND TASKS

Arseni KOLAROV

1st year student, „Cyber security“,
Higher School of Security and Economics – Plovdiv, Bulgaria

Резюме: Висшето образование играе важна роля в националната сигурност, като предоставя образователни програми, специализирани курсове и изследователска дейност в области, като политика, право, международни отношения, криптография, киберсигурност и др. Задачите му включват подготовката на специалисти със знания и умения за предотвратяване и борба с различни видове заплахи и опасности, както и разработване на стратегии за защита на националната сигурност. През цялото си функциониране висшето образование трябва да насърчава критичното мислене, иновациите и сътрудничеството, които са от съществено значение за постигане на ефективна национална сигурност.

Ключови думи: висше образование; национална сигурност; ефективност; задачи

Abstract: Higher education plays an essential role in the national security by providing educational programs, specialized courses, and research in fields such as politics, law, international relations, cryptography, cybersecurity, and more. Its tasks include training and educating specialists with knowledge and skills to prevent and combat various types of threats and dangers, as well as developing strategies to protect national security. Throughout its functioning, higher education must foster critical thinking, innovation, and collaboration are crucial for achieving effective national security.

Keywords: *higher education; national security; efficiency; tasks*

ВЪВЕДЕНИЕ

Висшето образование играе ключова роля в националната сигурност, като осигурява необходимите знания и умения с цел по-добро справяне с комплексните предизвикателства на съвременния свят. То предоставя много добра специализирана подготовка за работа в различни области, като киберсигурност, разузнаване, дипломация и др., които са от съществено значение за сигурността на държавата ни. Задачите на висшето образование включват разработване на програми с акцент върху сигурността, насърчаване на видовото изследване в областта, подготовка на квалифицирани специалисти и сътрудничество с различни организации за национална сигурност. Висшето образование също така играе много важна роля и в култивирането на критичното мислене и аналитичните умения, които са от съществено значение за разбиране на комплексните заплахи и предизвикателства, съответстващи на националната сигурност. Освен това университетите предоставят платформа за обмен на информация, свързана със знанията, уменията и опита, между студенти, преподаватели и експерти от различни области, което може да допринесе за разработването на иновативни решения за сигурността. Важно е също така висшето образование да насърчава етичното поведение и отговорността при изследванията и приложението на знанията в областта на националната сигурност. Допълнително висшето образование може да играе и роля в създаването на мрежи, състоящи се от квалифицирани експерти, които да работят съвместно с правителствени и неправителствени организации за предотвратяване на заплахи и реагиране при кризи. Така университетите могат да станат центрове за интегриране на знания и разработване на стратегии за подобряване на националната сигурност. Освен това промишленото сътрудничество между университетите и бизнес сектора може да насърчи иновативността и разработването на нови технологии, които да подпомогнат сигурността на държавата.

КАКВО Е НАЦИОНАЛНАТА СИГУРНОСТ

Произходът на думата „сигурност“ е латински – „*securitas*“, и се интерпретира като „състояние на спокойствие“ или „липса на грижи“, т.е. сигурността е такова състояние, което не предполага никаква опасност или заплаха, а точно обратното – стабилност и спокойствие.

Национална сигурност е състояние на обществото и държавата, при което са защитени основните права и свободи на гражданите, териториалната цялост, независимостта и суверенитетът на страната и е гарантирано демократичното функциониране на държавата и гражданските институции, в резултат на което нацията запазва и увеличава своето благосъстояние и се развива. Националната сигурност също така е концепция, която обхваща усилията на дадена държава да предпази своите граждани, територия, интереси и ценности от различни видове заплахи и опасности. Това може да включва защита срещу външни заплахи, като военни нападения, терористични атаки, кибернетични атаки, както и вътрешни заплахи, като престъпност, нарушаване на обществения ред и сигурността, тероризъм и др. Националната сигурност обикновено се регулира и управлява от правителството на съответната държава, което въвежда различни стратегии, политики, законодателство и институции с цел осигуряване на сигурността на страната и нейните граждани. Националната сигурност включва физическата защита не само на територията и населението на държавата, но и на ключови инфраструктури, като енергийни системи, транспортни мрежи, телекомуникации и др., които са от съществено значение за функционирането на обществото и икономиката. Освен това националната сигурност включва и сътрудничество с други държави и международни организации за справяне с глобални предизвикателства, като климатични промени, транснационална организирана престъпност, масови миграции и др. Тя също така обхваща и защитата на ценностите, демократичните институции и правата на човека в рамките на държавата. В съвременния свят националната сигурност е комплексна и мултифакторна концепция, която изисква координиране на усилия от различни сектори на обществото.

МЯСТО НА ВИСШЕТО ОБРАЗОВАНИЕ В НАЦИОНАЛНАТА СИГУРНОСТ

Висшето образование заема ключова позиция в контекста на националната сигурност, като предоставя необходимите знания, умения и ресурси за справяне със сложните предизвикателства на съвременния свят.

Мястото на висшето образование в националната сигурност е от основно и решаващо значение за развитието и поддържането на сигурността на държавата. Висшите учебни заведения предоставят ключови ресурси за подготовка на специалисти, изследвания и сътрудничество с различни организации и институции, които работят за сигурността на страната.

Тук се създават програми, обучения и изследвания, които осигуряват необходимите знания и умения за схващане и неутрализиране на съвременните заплахи и предизвикателства за националната сигурност. Програмите включват специализирани области, като киберсигурност, разузнаване, международни отношения, тероризъм, право и др., които са от съществено значение за защитата на страната.

Освен това висшето образование често е място за разработване на иновации и нови технологии, които могат да бъдат от полза за националната сигурност. Тук се провеждат научни изследвания и развойна дейност, които допринасят за разбирането на заплахите и за разработването на ефективни стратегии за предотвратяване и справяне с тях.

Висшето образование е също така място за обучение на бъдещи лидери и специалисти в областта на сигурността, които в перспектива ще заемат съответните позиции в правителствени и частни организации, работещи за защитата на националната сигурност. Така че мястото на висшето образование в националната сигурност е централно и важно за общото благосъстояние и сигурност на страната.

Висшето образование играе неотменна роля в подготовката на специалисти, в изследванията и в сътрудничеството с различни организации за осигуряване на националната сигурност. То е ключов партньор в усилията за справяне със заплахи и предизвикателства, които засягат стабилността и благополучието на държавата.

РОЛЯ НА ВИШЕТО ОБРАЗОВАНИЕ В НАЦИОНАЛНАТА СИГУРНОСТ

Висшето образование заема централно място в усилията за осигуряване на националната сигурност. Чрез предоставяне на образователни програми, изследователска дейност и обучение на бъдещи лидери и професионалисти висшето образование играе ключова роля в подготовката на обществото за справяне със сигурностните предизвикателства на съвременния свят.

Ето и някои аспекти и длъжности, които висшите учебни заведения заемат в усилията за гарантиране на сигурността на държавата.

Центрове за изследвания и анализи: Висшите учебни заведения могат да създадат специализирани центрове за изследвания и анализи в областта на националната сигурност. Тези центрове събират експертизата на преподаватели, студенти и научни сътрудници за провеждане на актуални изследвания и анализи на заплахите за националната сигурност.

Сътрудничество с индустрията и правителствените агенции: Висшите учебни заведения могат да установят тясно сътрудничество с индустриални и правителствени партньори за обмен на знания, технологии и ресурси. Това сътрудничество може да доведе до разработването на иновативни решения за сигурността и на нови технологии за предотвратяване на заплахите.

Подкрепа за политическите и правителствените институции: Висшите учебни заведения предоставят академична експертиза и консултации за различни политически и правителствени институции по въпроси, свързани с националната сигурност. Те могат да допринесат за формулирането на политики, законодателство и стратегии за справяне със сигурностните предизвикателства.

Подпомагане на гражданското общество и обществените движения: Висшето образование може да подпомага обществените движения и гражданското общество чрез предоставяне на образователни ресурси, обучения и консултации по въпроси на националната сигурност. Това може да повиши информираността и мобилизацията на обществото за участие в сигурностните въпроси.

Образователни програми и учебни курсове: Висшите учебни заведения създават и предлагат образователни програми и курсове в областта на националната сигурност. Тези програми осигуряват обучение на студенти по въпроси, като киберсигурност, разузнаване, тероризъм, международни отношения и др., които са от решаващо значение за справяне със заплахите за сигурността на страната.

Изследователска дейност: Университетите са центрове за изследователска дейност в областта на националната сигурност. Те извършват научни изследвания, които имат за цел да разберат и анализират съвременните заплахи и предизвикателства, пред които е изправена страната.

Обучение на бъдещи лидери: Висшето образование играе важна роля в обучението и подготовката на бъдещите лидери в областта на националната сигурност. Програмите за обучение развиват уменията и компетенциите на студентите, които в перспектива ще заемат ключови позиции в правителствени и обществени институции, свързани със сигурността.

Провеждане на обучения и семинари за професионалисти: Висшите учебни заведения организират обучения и семинари за професионалисти от различни сектори, свързани с националната сигурност. Тези обучения предоставят възможност за преподаване на нови тенденции, методи и технологии в областта на сигурността.

ЗАДАЧИ НА ВИСШЕТО ОБРАЗОВАНИЕ В НАЦИОНАЛНАТА СИГУРНОСТ

Една от важните задачи на висшето образование в контекста на националната сигурност е активното сътрудничество с международни партньори и организации. Това включва развитието на академични програми, изследователски проекти и обменни програми, които са насочени към разбирането и решаването на глобални сигурностни предизвикателства. Също така висшите учебни заведения могат да сътрудничат с международни университети, научни институти и организации по общи проекти за изследвания и разработки в областта на националната сигурност. Тези проекти могат да включват създаване на нови технологии, разработване на стратегии за борба срещу те-

роризма и др. Участието на висшето образование в международни проекти за изследвания и разработки е важен аспект на неговата роля в подпомагането на националната сигурност. Това включва сътрудничество и обмен на знания с университети, научни институти и други партньори от различни държави по целия свят. Ето някои от начините, по които висшето образование участва в тези международни проекти:

Обмен на студенти и преподаватели: Университетите често организират програми за обмен на студенти и преподаватели с учебни заведения от чужбина. Тези програми позволяват на участниците да споделят знания, опит и перспективи в областта на националната сигурност.

Съвместни изследвания и проекти: Университетите сътрудничат с международни партньори за провеждане на съвместни научни изследвания и разработки. Тези проекти могат да включват разработване на нови технологии, методи и стратегии за сигурността.

Участие в международни конференции и събития: Университетите участват в международни конференции, семинари и събития, свързани с националната сигурност. Тези форуми предоставят възможност за обмен на идеи и опит между студенти, учени и практикуващи специалисти от различни държави.

Обучение и консултации на международни партньори: Университетите предоставят обучение и консултации на правителствени и обществени организации от други държави по въпроси на националната сигурност. Това включва разработване на образователни програми, провеждане на обучения и предоставяне на експертен съвет.

Източници

---

1. <https://dlib.uni-svishtov.bg/bitstream/handle/10610/4709/3e936955c47853cedf5e6825f04cfed8.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
2. <https://www.dans.bg/bg/about-dans-menu-bul/concept-cat-151009-bul>
3. <https://ime.bg/articles/kakwo-e-nacionalna-sigurnost-1/>
4. <https://www.dans.bg/>
5. <https://www.dksi.bg/media/6747/%D1%81%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA-%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%86%D0%B8%D0%B8.pdf>

ЕТИЧЕСКИ И ПРАВНИ АСПЕКТИ НА НАУЧНИТЕ ИЗСЛЕДВАНИЯ В ОБЛАСТТА НА НАЦИОНАЛНАТА СИГУРНОСТ И НА ВИСШЕТО ОБРАЗОВАНИЕ

Росица ХАМБАРЛИЙСКА

студент I курс, „Криминалистика“,

Висше училище по сигурност и икономика – Пловдив, България

ETHICAL AND LEGAL ASPECTS OF SCIENTIFIC RESEARCH IN THE FIELD OF NATIONAL SECURITY AND HIGHER EDUCATION

Rositsa HAMBARLIISKA

1st year student, „Forensics“,

Higher School of Security and Economics – Plovdiv, Bulgaria

Резюме: Научните изследвания в областта на националната сигурност изискват внимателно обмисляне на етическите и правните аспекти поради техния потенциал за влияние върху обществото и индивидите. Висшето образование играе ключова роля в подготовката на бъдещите професионалисти в областта на националната сигурност и научните изследвания, като им осигурява необходимите знания и умения за разбиране и прилагане на етическите и правните принципи. Етическите въпроси, свързани с научните изследвания, включват зачитане на правата на човека, лична неприкосновеност и спра-

ведливост. От друга страна правните аспекти обхващат въпроси, като защита на интелектуалната собственост, съответствие със законите за поверителност на данните и съобразяване с регулациите за сигурност.

Ключови думи: етика; право; сигурност; научни изследвания; национална сигурност; образование; етически кодекси; легитимност; регулации; законови стандарти; професионална отговорност; академична свобода; интегритет; конфиденциалност; прозрачност; морални принципи; човешки права; цифрова етика; биоетика; международно право

Abstract: Scientific research in the field of national security requires careful consideration of ethical and legal aspects due to their potential impact on society and individuals. Higher education plays a key role in preparing future professionals in the field of national security and scientific research, providing them with the necessary knowledge and skills to understand and apply ethical and legal principles. Ethical issues related to scientific research include respecting human rights, personal integrity, and justice. On the

other hand, legal aspects encompass issues such as protection of intellectual property, compliance with data privacy laws, and adherence to security regulations.

Keywords: ethics; law; security; scientific research; national security; education; ethical codes; legitimacy; regulations; legal standards; professional responsibility; academic freedom; integrity; confidentiality; transparency; moral principles; human rights; digital ethics; bioethics; international law

ВЪВЕДЕНИЕ

В съвременния свят, където научните изследвания играят ключова роля за националната сигурност, етическите и правните аспекти, свързани с тях, са от съществено значение. Висшето образование играе решаваща роля в подготовката на бъдещите професионалисти в областта на националната сигурност и научните изследвания. Студентите в тази област трябва да бъдат запознати с етическите принципи и правните норми, които ръководят научните дейности в тяхната област, както и с това как да прилагат тези принципи в практиката.

Висшето образование има задължението да осигури обучение и обучителни ресурси, които подготвят студентите да разбират етическите и правните въпроси, свързани с научните изследвания в областта на националната сигурност. Преподавателите трябва да предоставят учебни материали, които да подпомагат разбирането на етическите и правните предизвикателства, които възникват при провеждането на научни изследвания в тази област.

В същото време университетите трябва да подкрепят научния етикет, като насърчават добри практики и етично поведение в изследователската общност. Те трябва да осигурят среда,

която поощрява открито обсъждане на етически и правни въпроси и подкрепя учените в прилагането на най-високите стандарти на професионално поведение в техните изследвания.

Чрез интегрирането на етическите и правните аспекти в образователния процес висшето образование може да играе важна роля във формирането на етично отговорни и компетентни професионалисти в областта на националната сигурност.

РОЛЯТА НА ВИШЕТО ОБРАЗОВАНИЕ В ПОДГОТОВКАТА НА СТУДЕНТИ ЗА ЕТИЧЕСКИТЕ И ПРАВНИТЕ АСПЕКТИ НА НАУЧНИТЕ ИЗСЛЕДВАНИЯ В ОБЛАСТТА НА НАЦИОНАЛНАТА СИГУРНОСТ

Ролята на висшето образование в подготовката на студенти за етическите и правните аспекти на научните изследвания в областта на националната сигурност е от съществено значение за развитието на компетентни професионалисти и за осигуряването на отговорно научно изследователско поведение.

Интегриране на етически и правни аспекти в учебните планове и програми

Университетите могат да интегрират учебни материали, курсове и модули, които се фокусират специално върху етическите и правните аспекти на научните изследвания в областта на националната сигурност. Тези учебни програми могат да включват казуси, студии на случаи, дебати и други учебни методи, които поощряват активното разбиране и прилагане на етически и правни принципи.

Специализирани курсове и образователни програми

Университетите могат да разработят специализирани курсове и образователни програми, насочени към етическите и правните аспекти на научните изследвания в областта на националната сигурност. Тези програми могат да включват теми, като етика на изследванията, правна осведоменост, закони за сигурност и защита на данните, както и практически упражнения за решаване на етически дилеми.

Междудисциплинарен подход

Висшето образование може да насърчи междудисциплинарния подход при изучаването на етическите и правните аспекти на научните изследвания в областта на националната сигурност. Това включва сътрудничество между различни академични департаменти и факултети, като например правни и етически науки, сигурност и технологии, за да се предостави по-широко разбиране на проблемите и възможностите в сферата на научните изследвания.

Развитие на умения за критично мислене и анализ

Висшето образование трябва да насърчава ученето на студентите да мислят критично и аналитично по отношение на етическите и правните въпроси, свързани с научните изследвания в областта на националната сигурност. Това включва умения, като анализ на казуси, критично оценяване на информация и разработване на аргументи.

Промотиране на професионална етика и отговорно поведение

Университетите трябва да поощряват професионалната етика и отговорното поведение на студентите и учените в областта на националната сигурност. Това може да включва обучение за етическия кодекс на професионалната практика, насърчаване на открития диалог и обсъждане на етически въпроси, както и насърчаване на участието в етически комисии и организации.

ИЗСЛЕДВАНЕ НА СЪЩЕСТВУВАЩИТЕ ЕТИЧЕСКИ И ПРАВНИ ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА В НАУЧНИТЕ ИЗСЛЕДВАНИЯ В ОБЛАСТТА НА НАЦИОНАЛНАТА СИГУРНОСТ

Изследването на съществуващите етически и правни предизвикателства в научните изследвания в областта на националната сигурност е от съществено значение за разбирането и решаването на сложните етически и правни въпроси, които възникват в тази област.

Защита на личните данни и поверителността

Едно от големите етически и правни предизвикателства в научните изследвания в областта на националната сигурност е балансирането на необходимостта от събиране и използване на лични данни със защитата на поверителността на индивидите. Това включва спазване на законовите изисквания за защита на данните и използване на подходящи технически и организационни мерки за осигуряване на поверителността на информацията.

Етически дилеми в научните изследвания

Изследванията в областта на националната сигурност често поставят пред учените сериозни етически дилеми, свързани например с използването на чувствителни данни или провеждането на експерименти, които могат да имат непредвидени последици за обществото. Изследването може да се фокусира върху анализа на такива дилеми и предложението на етични решения за тях.

Правна рамка и регулации

Изследването може да обхване анализ на съществуващата правна рамка и регулации на научните изследвания в областта на националната сигурност. Това включва закони изисквания за сигурност, защита на данните, интелектуална собственост и други правни аспекти, които се отнасят до съхраняването, обработката и разпространението на информацията.

Социални и морални последици

Научните изследвания в областта на националната сигурност могат да имат значителни социални и морални последици за обществото. Изследването може да се фокусира върху анализа на тези последици и изграждането на препоръки за тяхното управление и ограничаване.

Етика на финансирането на изследванията

Едно от важните етически предизвикателства в научните изследвания в областта на националната сигурност е свързано с финансирането и финансовите връзки между изследовате-

лите, университетите и правителствените или частните сектори. Това може да включва анализ на потенциалните конфликти на интереси и мерките за предотвратяване на тези конфликти.

МЕРКИ ЗА ПОДОБРЯВАНЕ НА ЕТИЧЕСКАТА И ПРАВНАТА ОСВЕДОМЕНОСТ НА СТУДЕНТИТЕ И ПРОФЕСИОНАЛИСТИТЕ В ОБЛАСТТА НА НАЦИОНАЛНАТА СИГУРНОСТ

Ето някои мерки, които могат да се вземат за подобряване на етическата и правната осведоменост на студентите и професионалистите в областта на националната сигурност.

Развитие на обучителни програми и курсове

Университетите и образователните институции могат да разработят специализирани курсове и образователни програми, които да се фокусират върху етическите и правните аспекти на научните изследвания в областта на националната сигурност. Тези програми могат да включват лекции, семинари, учебни материали и практически упражнения, които да помогнат на студентите и професионалистите да разберат основните принципи и предизвикателства в тази област.

Обучение на преподаватели и наставници

Висшите учебни заведения могат да предоставят обучение и подкрепа на преподавателите и наставниците, които преподават курсове и програми в областта на националната сигурност. Това включва обучение по етически и правни въпроси, както и подкрепа за разработване на подходящи учебни материали и методи на преподаване.

Организиране на работилници и семинари

Университетите и професионалните организации могат да организират работилници, семинари и обучения, посветени на етическите и правните аспекти на научните изследвания в областта на националната сигурност. Тези събития могат да предоставят възможност за обмен на опит, дискусии и развитие на нови умения и практики.

Създаване на онлайн ресурси и материали

Онлайн платформи и ресурси могат да бъдат създадени, за да предоставят достъпна информация и материали относно етическите и правните аспекти на научните изследвания в областта на националната сигурност. Тези ресурси могат да включват видеоуроци, уебинари, статии и казуси, които да помогнат на студентите и професионалистите да разберат и приложат основните принципи и стандарти.

Създаване на етически комисии и ръководства

Университетите и професионалните организации могат да създадат етически комисии и ръководства, които да се занимават с етическите и правни въпроси в областта на научните изследвания в националната сигурност. Тези комисии могат да предоставят съвети, насоки и подкрепа на студентите и професионалистите при разработването и изпълнението на техните проекти и изследвания.

ИНОВАЦИИ И БЪДЕЩИ НАСОКИ В ОБЛАСТТА НА ЕТИЧЕСКИТЕ И ПРАВНИТЕ АСПЕКТИ НА НАУЧНИТЕ ИЗСЛЕДВАНИЯ В СИГУРНОСТТА

Иновациите и бъдещите насоки в областта на етическите и правните аспекти на научните изследвания в сигурността играят ключова роля в адаптирането към постоянно развиващите се технологии и променящите се социални и политически контексти.

Етика на изкуствения интелект (ИИ)

С развитието на ИИ в областта на сигурността възникват нови етически предизвикателства, като например прозрачност, отговорност и дискриминация. Иновациите в етическата рамка за разработка, използване и регулиране на ИИ в сферата на сигурността ще бъдат ключови за осигуряването на справедлив и отговорен достъп до тези технологии.

Защита на поверителността в епохата на Big Data

Събирането и анализът на големи данни (Big Data) предизвикват сериозни етически въпроси, свързани със защитата на личната неприкосновеност и поверителност на гражданите. Иновациите в криптографията, анонимизацията на данните и регулирането

на достъпа до личните данни ще бъдат необходими за балансиране на сигурността и защитата на поверителността.

Етично използване на биометрични данни и технологии за разпознаване на лица

Във връзка с развитието на биометричните технологии за разпознаване на лица в сигурността възникват въпроси относно етичното им използване, защитата на личната неприкосновеност и на данните. Развитието на стандарти за етично и законно използване на биометричните данни и регулирането на тяхното събиране и съхранение ще бъдат важни насоки за бъдещето.

Глобална колаборация и мултидисциплинарен подход

Сигурността в днешно време е глобално предизвикателство, което изисква мултидисциплинарен подход и глобално сътрудничество. Иновациите в разработването на етически и правни стандарти, които насърчават международното сътрудничество и споделянето на знания, ще бъдат ключови за борбата срещу сигурностните заплахи в световен мащаб.

Обучение и развитие на етически стандарти и регулации

Инвестициите в образование и обучение на ученици, студенти и професионалисти в областта на етиката и правото на сигурността са от съществено значение; също така иновациите в методите и средствата за обучение, както и в развитието на нови етически стандарти и регулации.

ЕТИЧНО ИЗПОЛЗВАНЕ НА КИБЕРВОЕННИТЕ ТЕХНОЛОГИИ

Етичното използване на кибервоенните технологии представлява комплексен въпрос, който обхваща различни аспекти на целевите нападения, кибершпионажа, кибервоенните операции и други форми на кибератаки.

Пропорционалност и дискриминация

Един от ключовите етически принципи в употребата на кибервоенни технологии е пропорционалността. Това означава, че използването на кибератаки трябва да бъде пропорцио-

нално на заплахата или нарушението, което се опитват да предотвратят или с което да навредят. Също така е важно да се избягва дискриминацията, като се уверим, че целевите нападения се използват само срещу легитимни врагове, а не срещу невинни граждани или несъществени цели.

Прозрачност и отговорност

Етичното използване на кибервоенните технологии изисква прозрачност и отговорност от страна на държавите и организациите, които ги използват. Това включва ясно определени правила и процедури за употребата на кибератаки, както и отчетност и отговорност за всяко действие, което се предприема в киберпространството.

Защита на гражданското население и инфраструктурата

Етичното използване на кибервоенните технологии изисква зачитане на правата и свободите на гражданите, както и защита на критичната информационна инфраструктура. Това включва вземане на мерки за предотвратяване на колатерални щети върху невинни хора и недопускане на ненужно повреждане на инфраструктурата на държавите и организациите.

Международно право и норми за поведение

Етичното използване на кибервоенните технологии включва спазване на международното право и норми за поведение в киберпространството. Това включва спазване на конвенциите и договорите за киберсигурност, както и работа за установяване на международни стандарти и норми на поведение при киберконфликти.

Подготовка и обучение на персонала

За да се гарантира етичното използване на кибервоенните технологии, е важно персоналът, отговорен за тези операции, да бъде подготвен и обучен по етически и правни аспекти. Това включва обучение за разпознаване на етически дилеми, взимане на правилни решения и спазване на професионални стандарти за поведение в киберсферата.

Тези аспекти подчертават необходимостта от балансиране на сигурността и етиката в използването на кибервоенни

технологии, като се гарантира, че те се използват съобразно с високи стандарти за правда, отговорност и зачитане на правата на човека.

ИЗСЛЕДВАНЕ НА ЕТИЧЕСКИТЕ И ПРАВНИТЕ АСПЕКТИ НА БИОТЕХНОЛОГИИТЕ ЗА СИГУРНОСТ

Изследването на етическите и правните аспекти на биотехнологиите за сигурност е от съществено значение поради потенциалните рискове и предизвикателства, които те представляват за обществото. Вотът на биотехнологията може да бъде ползотворен за медицински, земеделски и индустриални цели, но също така може да бъде злоупотребено с тях за производство на биологично оръжие или за увеличаване на биологичните заплахи.

Регулация и контрол на биологичните технологии

Едно от основните предизвикателства е свързано с разработването на ефективни правни и етически механизми за регулиране и контрол на биологичните технологии, които да гарантират безопасността на обществото и да зачитат правата на индивидите. Това включва изграждане на механизми за надзор и отчетност, както и създаване на международни стандарти и норми за поведение в областта на биосигурността.

Етика на биологичните изследвания

Изследванията в областта на биотехнологиите за сигурност подлежат на различни етически предизвикателства, като например защита на животните и околната среда, зачитане на правата на човека и балансиране на научния напредък с обществените интереси. Иновациите в етическите стандарти и практики за биологични изследвания ще бъдат важни за осигуряване на етично и отговорно използване на тези технологии.

Защита на информацията и контрол на достъпа

Биологичните данни и информацията за генетичните последици от биотехнологиите за сигурност са изключително чувствителни и трябва да бъдат защитени от недопустим достъп и

злоупотреба. Развитието на правните механизми и техническите решения за защита на личните данни и контрола на достъп до биологичната информация ще бъде съществено за осигуряване на конфиденциалност и поверителност на данните.

Глобално сътрудничество и международни стандарти

Предизвикателствата, свързани с биотехнологиите за сигурност, изискват глобален подход и сътрудничество между различните държави и международни организации. Развитието на международните стандарти и договорености за биосигурността и споделянето на информация и ресурси за борба с биологичните заплахи ще бъде от съществено значение за защитата на обществото.

Изследването на етическите и правните аспекти на биотехнологиите за сигурност изисква внимателно анализиране на тези въпроси и разработване на подходящи стратегии и политики, които да гарантират справедливо и отговорно използване на тези технологии в интерес на обществото.

Източници

---

1. **Johnson, D. G.** (2017). Ethical aspects of national security research involving human participants. - In: *Journal of National Security Studies & Policy*, 1(1), 25-42.
2. **Rothstein, M. A., & M. K. Talbott.** (2007). Ethical and legal challenges of research on national security-related issues. - In: *American Journal of Bioethics*, 7(6), 1-5.
3. **Rappert, B., & C. McLeish.** (2007). *A web of prevention: Biological weapons, life sciences and the governance of research.* Earthscan.
4. **Wolfendale, J.** (2007). Just war theory and the ethics of research on human subjects. - In: *American Journal of Bioethics*, 7(6), 23-25.
5. **Lipinski, T. A.** (Ed.). (2012). *Ethical and legal considerations in mitigating pandemic disease: Workshop summary.* National Academies Press.
6. **Cooter, R. J., & C. Y. Pumphrey.** (2013). Legal and ethical issues in biological and chemical warfare research. - In: *American Journal of Bioethics*, 13(8), 27-28.
7. **Global Security.** (n.d.). *Ethics in National Security.* [online]. <https://www.globalsecurity.org/military/library/policy/army/fm/3-0/App3.htm>.
8. **Mello, M. M., L. E. Wolf, & J. M. Sharfstein.** (2004). Big threats to public health-bioterrorism and epidemics. - In: *JAMA*, 291(15), 1900-1901.

КАЧЕСТВОТО НА ВИСШЕТО ОБРАЗОВАНИЕ В РАЗЛИЧНИТЕ ДЪРЖАВИ КАТО ЕЛЕМЕНТ НА НАЦИОНАЛНАТА СИГУРНОСТ

Христина ЧАВДАРОВА

студент II курс, „Криминалистика“,

Висше училище по сигурност и икономика – Пловдив, България

THE QUALITY OF HIGHER EDUCATION IN VARIOUS COUNTRIES AS A COMPONENT OF NATIONAL SECURITY

Hristina CHAVDAROVA

2nd year student, „Forensics“,

Higher School of Security and Economics – Plovdiv, Bulgaria

Резюме: Въпреки че образованието и сигурността се разглеждат като отделни сфери, те са взаимосвързани и взаимнозависими, тъй като качеството на образованието влияе на информираността и критичното мислене – съществени за националната сигурност, докато сигурностната обстановка влияе върху достъпа и качеството на образованието, създавайки или ограничавайки възможностите за напредък.

Ключови думи: национална сигурност; висше образование; заплахи; перспективи; политическа обстановка; индекс на сигурност

Abstract: While education and security are often considered as separate spheres, they are mutually interconnected and interdependent, as the quality of education impacts the level of awareness and critical thinking essential for national security, while the security situation affects access to and the quality of education, thereby creating or limiting opportunities for advancement.

Keywords: national security; higher education; threats; prosperity; political situation; security threats index

ВЪВЕДЕНИЕ

Образованието и сигурността са две области, често разглеждани поотделно. Въпреки факта, че се разглеждат като различни сфери, те са взаимосвързани и взаимозависими. Състоянието на едната сфера може значително да повлияе върху състоянието и развитието на другата. Тази връзка се основава на това, че качеството на образованието влияе върху нивото на информираност, критично мислене и капацитет за анализ, които са от съществено значение за сигурността на една нация. От друга страна сигурностната обстановка в дадена държава може да оказва влияние върху достъпа до образование, качеството на образователните институции и общата образователна атмосфера, като съответно създава или ограничава възможностите за развитие и напредък в образованието. В днешно време, когато сигурностните предизвикателства стават все по-разнообразни и динамични, необходимостта от обучение на квалифицирани специалисти става все по-належаща. Висшето образование играе ключова роля в подготовката на кадри с необходимите знания и умения за борба с терористични заплахи, кибератаки, вътрешни конфликти и други форми на сигурностни предизвикателства. В този контекст анализът на различни държави и техните индекси на сигурност може да предостави ценни насоки за разбиране на връзката между качеството на образованието и степента на сигурност на нацията. В този доклад ще се фокусираме върху държави, като Украйна, Либия, България и Словения, като ще проучим различията в тяхната сигурностна обстановка и образователна система. Украйна, на първо място, и Либия, на четвърто, са едни от най-силно застрашените държави в момента. Докато в тази категория България се нарежда на 115. място, което я прави държава със стабилна сигурностна обстановка. И четвъртата държава, която е упомената за целите на доклада, се нарежда на последно място, с почти нулеви заплахи – Словения [9].

ВИСШЕТО ОБРАЗОВАНИЕ КАТО ЕЛЕМЕНТ НА НАЦИОНАЛНАТА СИГУРНОСТ

Възгледът, че практиката на усъвършенстване е от основно значение за всяка професия, включително и в областта

на сигурността, е широкопризнат и установен. Въпреки това, за да се постигне успешно усъвършенстване, е необходима здрава основа, върху която да се изгради. В този контекст висшето образование носи значителната отговорност да предостави компетентна и всеобхватна подготовка, която да служи като основа за постигане на професионално усъвършенстване в областта на сигурността. Висшето образование трябва да осигури не само технически познания и умения, но и аналитични и критични мисловни умения, които са от съществено значение за ефективното решаване на сложни сигурностни предизвикателства. Следователно висшето образование играе ключова роля за формирането на квалифицирани и компетентни специалисти в областта на сигурността, като създава основата за техния непрекъснат професионален растеж и развитие през цялата им кариера.

При анализа на връзката между висшето образование и националната сигурност е важно да се подчертае значението на законодателството. Законите играят ключова роля в регулирането на поведението на гражданите и институциите в дадена държава, като осигуряват необходимия ред и стабилност в обществото. За да бъде гарантирана ефективна сигурност, е от съществено значение служителите и другите заинтересовани страни да разбират законовата рамка и правилата, които регулират сигурностните въпроси. Това включва както познаване на съществуващите закони, така и разбиране на потенциалните заплахи за сигурността, както и на процедурите и мерките, които трябва да бъдат предприети при нарушения на сигурността. В този контекст обучението и подготовката на служителите в областта на сигурността имат изключително значение, като се акцентира върху придобиването на необходимите познания и умения за разпознаване на потенциални рискове и правилното им реагиране в съответствие със законовите изисквания и процедури.

В рамките на висшето образование развитието на критичното мислене е от съществено значение за ефективното изпълнение на служебните задължения, особено в контекста на сигурностните професии. Критичното мислене представлява способността на индивида да анализира, оценява и разбира информацията по обективен начин, като прилага логически и аналитични методи за решаване на проблеми и взимане на реше-

ния. В сферата на сигурността, където се изправяме пред разнообразни и комплексни ситуации, критичното мислене позволява на служителите да разграничават различните фактори, да предвиждат последиците от действията си и да идентифицират най-подходящите решения, дори при изключително сложни обстоятелства. Следователно висшето образование трябва да се фокусира върху развитието на критичното мислене като ключова компетенция, която допринася за успешното изпълнение на задълженията на служителите в областта на сигурността. В областта на националната сигурност критичното мислене е свързано със способността да се доверява на разума, честността, интегритета, обективността, храбростта, емпатията и отвореността. То отхвърля емоционалната реакция, интелектуалната пасивност и затвореността на ума. Включва изследване на фактите, обмисляне на всички възможности, придържане към разума, а не към емоциите, и избягване на прекомерното опростяване и предубеждението. Критичното мислене се основава на намирането на истината, а не върху това да докажем субективна гледна точка, и на осъзнаването на собствените предразсъдъци и предубеждения, които не трябва да влияят на разумното действие. Следователно доброто мислене за националната сигурност и човешкото развитие се основава на комбинация от критични и креативни мисловни умения, ценности, навици и мотивации, които могат да бъдат придобити чрез обучение и практика [7].

От друга страна не трябва да пренебрегваме важноста на професионалната етика в сферата. В работата на толкова високо ниво е от съществено значение да се придържаме към етически стандарти и да разбираме очакванията и нормите, които доминират в работната среда. Разнообразните ценности, като лоялност, честност и почтеност, подчертават значението на висшето образование за националната сигурност. То предоставя основите за развитието на професионална етика, която е от ключово значение за ефективното функциониране и надеждността на сигурностните институции и техните служители. Това са етически принципи, които е важно да съществуват паралелно, защото до известна степен те се допълват. Честността, въпреки че е абстрактно понятие, играе ключова роля в профе-

сионалната сфера, където точното и прецизно описание на инциденти е от първостепенно значение. Изложената гледна точка на Аристотел относно честността като желано средно значение между недостига на ирония и излишъка на самохвалство допринася за разбирането на етическата парадигма, въпреки че може да не достигне до същността, която се търси. Честността не включва скриване или изкривяване на истината за лично или чуждо благополучие, а представлява постоянство на моралния принцип. В сферата на полицейската професия, където съществува риск от злоупотреба с властта, почтеността е от изключителна важност. Тя изисква честност и силни морални принципи, както и способност за самооценка и поемане на отговорност за действията си. За да бъде почтен, служителят трябва да уважава себе си и колегите си независимо от обстоятелствата [8].

Висшето образование представлява ключов елемент за националната сигурност, като осигурява необходимата подготовка и обучение на квалифицирани кадри в сигурностната област. То не само развива критичното мислене и професионалните умения на индивидите, но и подпомага развитието на етически стандарти и ценности, които са решаващи за ефективното функциониране на сигурностните институции. Чрез висшето образование се насърчава създаването на компетентни и отговорни професионалисти, които са способни да се справят със сложните предизвикателства на съвременната сигурностна обстановка и да допринесат за защитата на националните интереси и безопасност.

УКРАИНА И ЛИБИЯ - ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВОТА ПРЕД КАЧЕСТВОТО НА ВИСШЕТО ОБРАЗОВАНИЕ

Високото качество на образованието и степента на националната сигурност са силно взаимозависими и са подложени на влиянието на различни външни и вътрешни фактори. Сред тези фактори важно място заемат състоянието на сигурността в дадената държава и текущият ѝ статут - дали е в период на мир или война, както и нивото на финансиране, което се насочва към образованието и сектора на сигурността. Външните фак-

тори, като геополитическите обстоятелства, наличието на конфликти и заплахи от вътрешно или външно естество, както и степента на сътрудничество с други държави и международни организации, също имат важно влияние върху образованието и сигурността на нацията. Вътрешният политически, икономически и социален контекст играят съществена роля в определянето на приоритетите и инвестициите в образованието и сектора на сигурността, които на свой ред влияят върху тяхното качество и ефективност. По този начин външните и вътрешните фактори формират сложна и взаимосвързана динамика, която определя какви ще бъдат образователният процес и нивото на националната сигурност в дадена държава.

Настоящата ситуация в Украйна подчертава взаимозависимостта между състоянието на сигурността и образованието, тъй като двете области си оказват значително влияние една върху друга. По отношение на образованието влошаването на неговото качество може да има дългосрочни последици за сигурността, като се вземат предвид потенциалните загуби на човешки капитал поради война или миграция към по-спокойни региони. Освен това финансирането на висшето образование често отстъпва място на посрещането на основните нужди на държавата по време на конфликт, което допълнително изостря предизвикателствата пред системата на висшето образование.

Университетите са най-силно засегнатите институции по време на война [5: 144 - 145]. В такива ситуации академичната свобода е силно ограничена, което води до намаляване на изследователската продукция и иновациите. Освен това бягството на висококвалифицирани академици, преподаватели и студенти може да доведе до дългосрочна загуба на интелектуален капитал за страната. Следователно е изключително важно да се осигури устойчивост на системите за висше образование по време на криза, за да се поддържа потокът от квалифицирана работна сила, който е от съществено значение за икономическото развитие и националната сигурност. Данните сочат, че за периода 24.02. - 1.04.2022 г. в Украйна е пострадала инфраструктурата на 18 университета и 1 е бил напълно разрушен [5: 151].

Давайки тези данни и информация относно състоянието на образованието и сигурността, трябва да се спомене и факто-

рът погрешна информация и пропаганда, които са част от случващото се. За да можем да бъдем възможно най-обективни, трябва да говорим за случващото се от дистанция на времето, с която в момента не разполагаме, имайки предвид, че говорим за действителността в момента на писане. Освен това пропагандата може да се използва за манипулиране на образователната среда с цел насочване на масовото мнение в определена посока, което може да доведе до подкопаване на демократичните принципи и свободата на изразяване в учебните среди. За да се постигне възможно най-обективна оценка на състоянието на образованието и сигурността, необходимо е да се вземат предвид и тези фактори за погрешна информация и пропаганда. Важно е да се разполага с анализи и оценки, които включват критично мислене и оценка на източниците на информация, както и преценка на влиянието на различни агенции върху образователния процес. Същевременно разработването на механизми за разкриване и противодействие на погрешната информация и пропагандата е необходимост за гарантиране на качеството и сигурността на образователната среда.

В контекста на държавата Либия, която се класира с висок риск на сигурността, е важно да се разгледат различните фактори, които влияят върху образованието и сигурността. Вътрешните политически конфликти се явяват основна пречка за постигането на качествено образование и същевременно представляват заплаха за националната сигурност на Либия.

Страната се изправя пред сериозни предизвикателства във всички аспекти на сигурността и стабилността си. Вътрешните заплахи включват недостатъчното управление, разпространението на оръжия и въоръжени милиции, политическата и икономическата нестабилност. Например липсата на напредък в ключови сигурностни области, като разоръжаване, демобилизация и реформа на сигурностните сили, е основна причина за запазването на въоръжените милиции и автономните структури. Това създава криза на легитимността и недоверие към правителствените институции, което води до увеличаване на нестабилността и незащитените граждани. В резултат на слабите централни власти и липсата на доверие гражданите се обръщат към своите основни социални общности за сигурност и справедливост. Това води до укрепване на перифериите в

ущърб на централната власт и усложнява усилията за реконструкция след конфликта. Външните заплахи включват влиянието на международни политически действащи лица, които могат да използват нестабилността в Либия за насърчване на собствени интереси, както и разпространението на терористични и криминални групировки през границата. Тези фактори увеличават риска от допълнително ескалиране на конфликта и затрудняват постигането на стабилност и развитие в региона [2: 6].

Политическите нестабилности и конфликтите създават редица предизвикателства за образователната система. Нередовният достъп до образование, прекъсванията в учебните програми и липсата на инфраструктура са често срещани явления, които допринасят за намаляване на качеството на образованието. Същевременно нестабилността в политическата обстановка може да доведе до разрушаване на учебните заведения, прекъсване на учебните процеси и затруднения при осигуряването на образователни ресурси и учебни материали. Освен това вътрешните политически конфликти създават напрежение и несигурност в обществото, които могат да се отразят и на националната сигурност на Либия.

Доклад, публикуван от Центъра за осигуряване на качеството и акредитацията на образователните институции в Либия, разглежда предизвикателствата, които висшето образование в страната среща. Изследванията показват, че институциите се сблъскват със сериозни проблеми, като липса на ресурси за подкрепа на образователните програми, липса на стратегическо планиране и обучение за преподаватели, както и липса на концепция за осигуряване на качеството. Тези предизвикателства затрудняват реализацията на образователните цели и намаляват капацитета и качеството на образованието в Либия [6: 742 - 751].

В контекста на Украйна и Либия, където вътрешните и външните заплахи създават сложна обстановка, постигането на необходимите качества и прилагането на адекватни мерки за национална сигурност се превръщат в изключително труден процес. Докато тези проблеми останат нерешени, усилията за укрепване на националната сигурност и развитие на висшето образование ще продължат да бъдат ограничени и рисковани.

СТАБИЛНАТА СИГУРНОСТНА ОБСТАНОВКА И ПЕРСПЕКТИВИТЕ ПРЕД ВИСШЕТО ОБРАЗОВАНИЕ В СЛОВЕНИЯ И БЪЛГАРИЯ

В среда, където не се наблюдават външни конфликти или обявено военно положение, а по-скоро преобладава мирно сътрудничество, висшето образование изгражда основата за стабилност и развитие. То подпомага културните и икономическите връзки, като същевременно осигурява обучение и подготовка на кадри с високи компетенции, съществени за сигурността и процъфтяването на обществата. Освен това образователните институции създават възможности за формиране на критично мислене, гражданска отговорност и културно разнообразие, което е от първостепенна важност за създаването на стабилно общество, със здрави демократични институции.

Като такива висшите образователни институции укрепват националната сигурност, като допринасят за по-стабилно, устойчиво и иновативно общество, което е по-резистентно на вътрешни и външни заплахи.

Развитието на висшето образование, научната дейност и опазването на културно-историческото наследство играят ключова роля във формирането на стратегически политики за развитие на обществото. Подобни инициативи не само подпомагат процеса на личностно развитие, но и осигуряват основата за иновации и устойчиво развитие в различните сфери на живота. Въвеждането на съответни стратегии и програми, насочени към тези аспекти, допринася за укрепване на националната идентичност, увеличаване на конкурентоспособността и създаване на благоприятни условия за растеж и просперитет [1: 12].

Процесът на европеизация и интеграция на Словения и България в европейските образователни структури също играе важна роля за перспективите на висшето образование в двете държави. Това отваря врати за участието в международни програми за обмен на студенти и преподаватели, както и за участие в научни проекти и конференции. В резултат на това висшето образование в Словения и България става все по-привлекателно за студенти и учени от цял свят, което допринася за повишаване на нивото на образованието и научните постижения в двете държави.

В България Националната агенция за оценка и акредитация играе важна роля в осигуряването на качеството и ефективността на висшето образование, като одобрява критерии за външна оценка и акредитация, както и следи за техните изпълнения през периода след акредитацията. Вътрешната оценка на качеството на образованието се извършва от самите висши учебни заведения, които поддържат системи за поддръжка на качеството и оценка на академичния персонал. Министерството на образованието, младежта и науката извършва контрол чрез мониторинг на формалните параметри като процедури и брой студенти [3].

В Словения също се наблюдава подобна система за осигуряване на качеството на висшето образование. Националната агенция за оценка и акредитация е отговорна за одобряването на критериите за външна оценка и акредитация, както и за следенето на тяхното изпълнение след акредитацията. Вътрешната оценка на качеството се извършва от институциите с вътрешни системи за поддръжка на качеството. Подобно на България, в Министерството на образованието се извършва контрол чрез мониторинг на формални параметри на образованието.

Висшето образование в Словения се развива в съответствие със стратегически цели, определени в Мастер плана за висше образование, който е приет от парламента. Целта на тези стратегически цели е повишаване на нивото и качеството на образованието, както и ускоряване на неговата интеграция в международен мащаб. Следните приоритети включват подобряване на достъпността на образованието, насърчаване на научните изследвания и иновациите, както и улесняване на прехвърлянето на знанията към обществото.

Словения активно се включва в европейското пространство на висшето образование, прилагайки принципите на Болонския процес. Това включва внедряване на тройната степенна система на висше образование и възможността за комбинирани учебни програми на всичките три нива. Продължаващото образование и обучение през целия живот са основни приоритети, които се стремят да гарантират, че образованието е достъпно за всички и че учебните програми са в съответствие с нуждите на обществото. Това включва и интегрирането на универ-

ситетите и независимите висши учебни заведения в европейското пространство на висшето образование, както и международното признаване на учебните програми [4].

За да се осигурят високо качество и конкурентоспособност на висшето образование в двете държави, е важно да се насърчава участието в научни проекти и международни програми, както и да се инвестира в развитието на научноизследователската инфраструктура. Това ще допринесе за укрепване на позициите на висшето образование в България и Словения като научноизследователски центрове и за разширяване на възможностите за развитие и иновации в различните сфери на знанието.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В заключение, представените примери ясно демонстрират тясната връзка между качеството на образованието и националната сигурност, като илюстрират реалния въпрос за образованието като съществен елемент от сигурностната стратегия. Украйна и Либия служат като ясни примери, които показват как външните и вътрешните политически конфликти имат директно отрицателно въздействие както върху образователната среда, така и върху националната сигурност. В същото време примерите на България и Словения илюстрират, че наличието на стабилност във външните и вътрешните политики създава благоприятна среда за развитие на висшето образование.

Източници

---

1. **Политики** за финансова и икономическа сигурност. Стратегия за национална сигурност на България. [онлайн]. *file:///C:/Users/User/Downloads/National_security%20(2).pdf*.
2. **Eljarh**, Mohamed. Security challenges and issues in the Sahelo-Saharan region. Friedrich-Ebert-Stiftung, 2016.
3. **Higher** education - Bulgaria. European commission, 27 November 2023. [online]. [reiewed 18.03.2024]. *https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/national-education-systems/bulgaria/higher-education*.
4. **Higher** education - Slovenia. European commission, 27 November 2023. [online]. [reiewed 18.03.2024]. *https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/national-education-systems/slovenia/higher-education*.

5. **Kolodiziev**, Oleh. Social responsibility of higher education under martial law. - In: *Economic studies*, Vol. 32(1), 2023. [online]. https://www.iki.bas.bg/Journals/EconomicStudies/2023/2023-1/09_Oleh-Kolodiziev.pdf.
6. **Naher**, Sumsum, Abdul Ghani Olabi. Higher education in Libya, system under stress. *Procedia*. - In: *Social and Behavioral Sciences*, 29 (2011) 742-751. [online]. https://www.researchgate.net/publication/271638353_Higher_education_in_Libya_system_under_stress.
7. **Namwambah**, Tom. Essentiality of critical thinking to national security. - In: *International Journal of Humanities and Social Science Research*, 22.05.2020. [online]. https://www.researchgate.net/publication/344450174_Essentiality_of_critical_thinking_to_national_security.
8. **Perry**, Elizabeth. What's integrity in the workplace and why is it important?, 30 June 2022. [online]. [reiewed 18.03.2024]. <https://www.betterup.com/blog/integrity-in-the-workplace>.
9. **Security** threats index - Country rankings. *The global economy*, 2023. [online]. [reiewed 18.03.2024]. https://www.theglobaleconomy.com/rankings/security_threats_index/.

КИБЕРСИГУРНОСТТА В БЪЛГАРСКАТА ОБРАЗОВАТЕЛНА СИСТЕМА

Кристиян ПЕТКОВ

*студент IV курс, „Информационна сигурност“,
Университет по библиотекознание
и информационни технологии - София, България*

CYBER SECURITY IN THE BULGARIAN EDUCATIONAL SYSTEM

Kristiyan PETKOV

*4th year student, „Information security“,
University of Library Studies and Information Technologies - Sofia, Bulgaria*

Резюме: В днешно време киберсигурността е от съществено значение за всеки човек независимо от възрастовата група. Не само в България, но и в света киберсигурността в училищата е нова тема, която сега започва да се развива и трябва да се проучва. Във висшите учебни заведения темата за киберсигурността е широко разглеждана и предизвиква интерес. В настоящия доклад ще се разгледат проблемите, свързани с имплементирането на киберсигурност в българските образователни структури чрез анализ на различни аспекти, обхващащи проблема.

Ключови думи: киберсигурност; информационна сигурност; ком-

пютърни мрежи; интернет; ученици; учители; училища; студенти; преподаватели; образование

Abstract: Nowadays cyber security is essential for every person irrespective of age group. Not only in Bulgaria but also in the world, cyber security in schools is a new topic that is now starting to develop and needs to be studied. In higher education institutions, the topic of cyber security is widely considered and of interest. In this report, the problems related to the implementation of cyber security in the Bulgarian educational structures will be examined through the analysis of various aspects covering the problem.

Keywords: *cyber security; information security; computer network security; works; internet; students; teachers; professors schools; education*

ВЪВЕДЕНИЕ

Същност на киберсигурността

Киберсигурността е комплексно понятие, което се регламентира в националната нормативна рамка, в Закона за киберсигурност на Република България, съгласно който следва да изходим, че киберсигурността е състояние на обществото и държавата, насочено към защитата на киберпространството от разнообразни заплахи, които целят да нарушат функционалността на независими мрежи и информационни инфраструктури. Тя обединява мерки за мрежова и информационна сигурност, превенция срещу киберпрестъпления и стратегии за киберотбрана. Основната цел е поддържането на непрекъснатост, автентичност, цялост и конфиденциалност на данните и информационните системи [1: чл. 2, ал. 1].

В съвременния дигитален свят, в който интернет и дигиталните технологии са част от ежедневието на българските деца и подрастващи и след глобалната пандемия вследствие на Covid-19, дигиталните технологии навлизат активно в образователния процес на всички нива на образованието. Това прави киберсигурността от съществено важна за всеки обучаем, обучаващ и настойник [6].

Фиг. 1. Съставни елементи на киберсигурността

АСПЕКТИ НА КИБЕРСИГУРНОСТТА В ОБРАЗОВАТЕЛНАТА СИСТЕМА

- *Защита на чувствителна информация:* В училищните комуникационни и информационни системи се обработва голямо количество лични данни както на обучаемите и техните настойници, така и на целия педагогически и непедагогически персонал. Тези лични данни съдържат информация за финансово състояние, вътрешна кореспонденция, лични идентификационни номера, телефонни номера и др. В този контекст киберсигурността е от съществено значение и трябва да има съответните мерки.

- *Непрекъсваемост на учебния процес:* В сегашните условия на образователния процес са въведени електронни системи за оценяване, проследяване на учебния процес и работата на учителя и учениците. Тези системи са с цел мобилност на образователния процес чрез модернизиране на системите, които се използват, а това води до рискове за образователната институция и обучаемите. Тези системи работят централизирано и е нужно участниците в тях да се свържат чрез интернет и да удостоверят своята самоличност. Чрез компрометиране на една такава система може да бъде прекъснат целият учебен процес или да изтече чувствителна информация, което е недопустимо [5].

- *Дигиталната грамотност на учениците и педагогическите специалисти:* В днешно време дигиталната грамотност на всички участници в образователния процес е от критично значение. По време на дигитализацията на учебния процес е важно целият педагогически персонал да бъде обучен за работа в системите, с които работят. Учителите, учениците и настойниците трябва да са запознати с добрите практики при работа с дигиталните системи [7].

Дигиталната хигиена и осведоменост на децата е на сравнително ниско ниво, въпреки че те използват технологиите от много малка възраст. Те не притежават добрите навици за използване на интернет и дигиталните технологии. Това ги предразполага към кибератаки, като кибертормоз, фишинг, кражба на самоличност и др. Тези престъпления се увеличават ежегодно. Според статистиката на Safenet сигналите са се увеличили двойно за една година, от които 95% са за онлайн сексуална експлоатация на деца.

- *Политики и процедури в учебните заведения:* Рискът от кибератаки е голям и не може да бъде предотвратен напълно. Поради тази причина трябва да се изготвят съответните процедури и политики за сигурност. Това са действия, чрез които активите и рискът, който представляват за дадената образователна институция, са оценени. След това според оценката се изготвят политиката за сигурност и начинът на възстановяването на работата на образователната институция.

ПРЕВЕНЦИЯ НА КИБЕРЗАПЛАХИТЕ

- *Изграждане на сигурна инфраструктура:* Сигурната инфраструктура гарантира безопасни информационни процеси в образователната среда на физическо ниво. Минималните изисквания са описани в Наредбата за минимални изисквания за мрежова и информационна сигурност на Република България, издадена от Регионалното управление на образованието. Това включва класифициране на информация, сегрегация, филтриране на трафика, криптиране, контрол на достъпа до информационните и комуникационните системи, резервиране и архивиране на информация [3].

- *Изграждане на политика за сигурност:* Това включва изграждането на политика за сигурност на информацията и информационните процеси. Това включва политика за изграждане на физическата защита на инфраструктурата и точките за достъп, управление на риска, управление на информационните активи, изграждане на правила, целящи намаляване на риска от инциденти, свързани с човешките ресурси, и други мерки за сигурност при работа с информационната инфраструктура.

- *Обучение на педагогическия персонал и учениците:* Честите обучения на ранен етап спомагат за създаването на добра дигитална хигиена, която да създаде ниво на сигурност за ежедневна работа в интернет. Тези навици са важни както при децата, така и при педагогическите специалисти. Според Националния статистически институт 35.5% от жителите на Република България имат основни и над основните дигитални умения. От тази статистика можем да изведем, че потребителите на онлайн пространството в България са с лоши навици за работа с тези

дигитални платформи. Според статистиката се вижда положителен ръст от близо 5% от 2021 г. [4].

В българското професионално средно образование няма създаден типов учебен план за специалисти по киберсигурност, което оставя само на висшите учебни заведения да обучават такива кадри [2].

ИЗВОДИ

1. Киберсигурността в българското образование трябва да бъде контролирана и подобрена, за да може личните данни на всички участващи в тази система да бъдат в безопасност.

2. Дигиталната грамотност е нужна в българското образование както при педагогическите специалисти, така и при обучаващите се.

3. Поради скорошната наложителна дигитализация поради Covid-19 повишаването на киберсигурността във всички учебни заведения е наложително.

Източници

---

1. **Закон** за киберсигурност на Република България. Обн. ДВ, бр. 94 от 13.11.2018 г.; изм. ДВ, бр. 25 от 29.03.2022 г.
2. **МОН**. Професионално образование. [онлайн]. [посетен 2.03.2024]. <https://www.mon.bg/profesionalno-obrazovanie/>.
3. **Наредба** за минималните изисквания за мрежова и информационна сигурност. Обн. ДВ, бр. 59 от 26.07.2019 г.; в сила от 26.07.2019 г.
4. **Национален** статистически институт. Лица, притежаващи основни и над основните цифрови умения. [online]. [available 2.03.2024]. https://www.nsi.bg/sites/default/files/files/data/timeseries/ICT_HH_1.1.8_eskills.xls.
5. **Amankwa**, Eric. Relevance of Cybersecurity Education at Pedagogy Levels in Schools. – In: *Journal of Information Security*. [online]. [available 6.03.2024]. https://www.researchgate.net/publication/354440109_Relevance_of_Cybersecurity_Education_at_Pedagogy_Levels_in_Schools.
6. **Monteith**, S., M. Bauer, M. Alda, J. Geddes, P. C. Whybrow, & T. Glenn. Increasing Cybercrime since the Pandemic: Concerns for Psychiatry. [online]. [available 5.03.2024]. <https://link.springer.com/article/10.1007/s11920-021-01228-w>.
7. **Reyes**, Miguel. The Consequences of a Lack of Cybersecurity Education in High School: A Global Perspective. [online]. [available 2.03.2024].

https://www.researchgate.net/publication/376720755_The_Consequences_of_a_Lack_of_Cybersecurity_Education_in_High_School_A_Global_Perspective.

БЛОКЧЕЙН ВЪВ ВИСШЕТО ОБРАЗОВАНИЕ: НОВА ТЕХНОЛОГИЯ ЗА СИГУРНОСТ, ЕФЕКТИВНОСТ И АКАДЕМИЧНА ПРОЗРАЧНОСТ В КОНТЕКСТА НА НАЦИОНАЛНАТА СИГУРНОСТ

Маргарита МОЛЛОВА

*студент II курс, „Митническо разузнаване и разследване“,
Висше училище по сигурност и икономика – Пловдив, България*

BLOCKCHAIN IN HIGHER EDUCATION: NEW TECHNOLOGY FOR SECURITY, EFFICIENCY, AND ACADEMIC TRANSPARENCY IN THE CONTEXT OF NATIONAL SECURITY

Margarita MOLLOVA

*2nd year student, „Customs Intelligence and Investigation“,
Higher School of Security and Economics – Plovdiv, Bulgaria*

Резюме: През последните години блокчейн (blockchain) технологиите се утвърждават като съществено средство за подобрене на различни аспекти във висшето образование. Този напредък предоставя нови възможности за укрепване на сигурността на данните, оптимизация на административните процеси и повишаване на академичната прозрачност. В този контекст националната сигурност също заема централно място, като блокчейн технологиите предоставят иновативни решения за защита на информаци-

онните системи и данните. В доклада се разглеждат изследвания на „Международното списание за интерактивни мобилни технологии“ (International Journal of Interactive Mobile Technologies (iJIM), които са проведени през периода 2018 – 2022 г., като данните са извлечени от базата данни Scopus, включващи статии, регистрирани в Scopus през този период.

Ключови думи: блокчейн; висше образование; технология; сигурност; ефективност; академична прозрачност; национална сигурност

Abstract: *In the recent technological landscape, blockchain technologies have emerged as pivotal instruments for elevating various facets within higher education. This progressive wave introduces novel opportunities to fortify data security, streamline administrative processes, and enhance the transparency of academic endeavors. Against this backdrop, the realm of national security assumes a central position, with blockchain technologies presenting innovative solutions*

to safeguard information systems and data. This report delves into research from the „International Journal of Interactive Mobile Technologies (IJIM),“ spanning the period from 2018 to 2022, with data meticulously extracted from the Scopus database, encompassing articles registered during this epoch.

Keywords: *blockchain; higher education; cutting-edge technology; robust security; heightened efficiency; academic lucidity; national security*

ВЪВЕДЕНИЕ

Блокчейн (blockchain) е децентрализирана и разпределена база данни, която съдържа последователен регистър от блокове. Технологията на разпределения леджър (или т.нар. „Главна книга“) е децентрализирана база данни, управлявана от множество участници и възли, оборудвана с необходимата технологична инфраструктура и протоколи, които позволяват едновременно достъп, валидация и актуализация на записи в мрежова база данни. Всеки блок съдържа информация и връзка с предходния блок чрез уникален код, наречен „криптографски хаш“. Този дизайн прави блокчейн устойчив на манипулации и поддържа целостта на данните. Важен аспект на блокчейн технологията е, че тя позволява на участниците в мрежата да достъпват и потвърждават информацията, като същевременно осигурява сигурност и доверие, без да изисква посредници. Този принцип прави блокчейн особено полезен за различни приложения, включително криптовалути, снабдяване на вериги с храни, управление на данни и мн.др. Въвеждането на технологията на блокчейн представлява пробив в интеграцията на технологията за съхранение на данни. Блокчейн, първоначално използван в трансакциите с биткойн, е прозрачен разпределен регистър, състоящ се от взаимносвързани и последователно подредени блокове. Неговата децентрализирана и консенсус

базирана природа гарантира целостта и сигурността на записаните трансакции. За правителството и обществото блокчейн представлява важна стъпка в напредъка на електронното управление.

Според проучването на „Международното списание за интерактивни мобилни технологии“ [4]:

„Систематичният преглед на публикувани изследвания в различни области, включително образование, технологии и информатика, е наложителен, за да се адресират тези належащи предизвикателства и се идентифицират потенциални области за допълнителни изследвания и развитие. Този проучвателен проект извърши обширен и систематичен преглед на предизвикателствата и приложенията на технологията на блокчейн в образователния сектор. Проучването специално се фокусира върху тенденции, предизвикателства и възможности. Използваме библиометричен анализ като методология на изследване, като събираме данни от базата данни Scopus, която включва академични списания и конферентни доклади, публикувани през последните пет години. Проучването идентифицира потенциалните приноси на технологията на блокчейн в различни области на образованието, като сертифицирането, управлението на студентски записи, оценяването и академичните изследвания. Накрая статията завършва с обобщение на основните резултати и обсъждане на последиците за бъдещи изследвания и практики в областта на технологиите на блокчейн в образованието. Тя подчертава необходимостта от повече емпирични изследвания, за да се оцени същественият принос на технологията на блокчейн за подобряване на качеството и достъпността на образованието“.

Проучването в „Международното списание за интерактивни мобилни технологии“ подчертава необходимостта от систематичен преглед на публикувани изследвания в различни области, включително образование, технологии и информатика. Проучването се фокусира върху тенденции, предизвикателства и възможности във възможното приложение на блокчейн технологията в образователния сектор. Използваната методология включва библиометричен анализ, събиране на данни от базата данни Scopus за последните пет години.

Резултатите от проучването идентифицират потенциални приноси на блокчейн технологията в области, като сертифициране, управление на студентски записи, оценяване и академични изследвания. Заключението на статията подчертава необходимостта от допълнителни емпирични изследвания за оценка на съществения принос на технологията на блокчейн за подобряване на качеството и достъпността на образованието.

МЕТОДИКА

Методиката на блокчейн функционира чрез прилагане на метода PRISMA, следейки строги насоки за систематични прегледи с цел изследване на технологията на блокчейн в образователния сектор за периода от 2018 до 2022 г. Процесът включва събиране, статистически анализ и библиометричен подход за обработка на данни. За визуализацията на резултатите се предпочитат инструменти, като приложенията Biblioshiny в R Studio и Microsoft Excel.

Този систематичен преглед се извършва в три основни стъпки - събиране на данни, анализ на данни и визуализация. Според принципите на PRISMA този подход значително подобрява систематичността и точността на представянето на информацията относно блокчейн технологията. Стратегическите етапи включват дефиниране на ключови въпроси, определяне на ключови думи, установяване на критерии за включване и изключване на изследвания, както и идентификация на надеждни източници. След това се осъществяват събиране и филтриране на данни, последвани от статистически анализ и визуализация чрез специализирани софтуерни инструменти.

Въпросите, на които се търси отговор, обхващат различни аспекти на изследванията, като развитието на технологията, влиятелни институции и автори, значими списания и статии, цитирания, сътрудничеството в областта и основните теми, засегнати от научните изследвания в блокчейн образователния контекст.

Блокчейн методиката е позната и в сектора на образованието. Този метод е познат под името „4.0. Образованието“. „4.0“ представлява термин, обозначаващ напредъка във връзка с образователните практики, съответстващ на ерата на възход

на различни технологии. Има множество стратегии, чрез които образователният сектор може да бъде динамично развиван и да съществува паралелно с нарастващото развитие на технологиите. Една от тези стратегии включва прилагането на блокчейн технология, интегрирана в образователния сектор с разнообразни цели. Основната насоченост към развитието на глобалната интеграция в образованието включва създаване на единно образователно пространство и оптимизиране на взаимодействието между образователните институции и заинтересованите страни. Въпреки че методът на блокчейн, внедрен в образованието 4.0, не се ползва широко преди всичко поради началната му асоциация със сектора на финансите, той представлява всеобхватно и подходящо решение за настоящата епоха.

Блокчейн технологията предоставя технологични предимства, доверие и прозрачност в образователните системи. Изследователите използват метода на обширния ум и литературното изучаване, за да разгледат новаторски аспекти на блокчейн технологията в контекста на образователните промени и възможностите за приложение в образованието 4.0. Подчертава се добавената стойност на блокчейн и се предоставят обновени подходи и възможности за успешната му интеграция в образованието 4.0, включително архивиране, учене, сертифициране и др.

БЛОКЧЕЙН КАТО НОВА ТЕХНОЛОГИЯ ЗА СИГУРНОСТ

В сферата на технологиите настъпва революция чрез внедряването на интернет на нещата (IoT). Вследствие от ускореното развитие на компютърните приложения, базирани на IoT, този напредък става важен фактор в модерния технологичен свят. Различни технологии, включително устройства за домашна автоматизация и интелигентни градове, бързо се приемат и интегрират. Тези приложения на IoT функционират през интернет, като информацията се транспортира публично от една мрежа към друга. Следователно осигуряването на поверителност на информацията изисква заострено внимание, за да се гарантира надеждността на IoT приложенията.

Използваните технологии в областта на IoT се опитват да гарантират защитата на данните и поверителността, въпреки че

досегашните системи за сигурност невинаги успяват да осигурят пълна безопасност на IoT. Блокчейн технологията представлява революционен цифров инструмент, трансформиращ търговските трансакции и предлагащ колаборативни решения в областта на киберсигурността. Счита се, че блокчейн е ключът, който липсва в пъзела на IoT, за да се справят с предизвикателствата по отношение на употребата, анонимността и сигурността. Кriptoалгоритмите на блокчейн трябва да осигурят прозрачността на поверителната информация от страна на потребителите. В този научен материал представяме анализ на сигурностните предизвикателства на IoT, като блокчейн се разглежда съкратено, след което се акцентира върху сигурността на IoT приложения, базирани на технологии на блокчейн. Има няколко аспекта, които трябва да се разгледат от страна на работата и механизма на самия блокчейн:

- Децентрализацията на блокчейн технологията предоставя устойчивост и защита срещу кибератаки. Вместо да има една централна точка за атака, данните са разпределени по цялата мрежа. Това прави системата по-трудна за проникване и злоупотреба от кибератаки.

- Неизменяемостта на данните в блокчейн технологията гарантира доверие в целостта на информацията. В контекста на националната сигурност това е от основно значение, тъй като предотвратява възможни манипулации с данни и информационни атаки.

- Криптографските техники, използвани в блокчейн, предоставят високо ниво на защита. Те също така подпомагат в идентификацията и упражняването на контрол върху достъпа до чувствителна информация, което е ключов аспект в националната сигурност.

- Консенсус моделът на блокчейн изисква съгласие на участниците, преди да се направят промени. Това не само гарантира легитимност на действията, но и помага в борбата с корупцията, като създава прозрачна и отчетна система.

- Блокчейн технологията премахва нуждата от посредници, което не само подпомага съкращаването на излишни бюрократични стъпки, но също така увеличава ефективността на

системата. В сферата на националната сигурност, където бързият обмен на информация е от съществено значение, това е критично предимство.

Съществуващите технологии в областта на IoT се стремят да гарантират сигурността и поверителността, но често става ясно, че традиционните системи за сигурност невинаги са достатъчни за обезпечаване на пълната защита на IoT. В този контекст блокчейн технологията се явява като революционен инструмент, предоставящ иновативни решения в областта на киберсигурността. Блокчейн предоставя редица предимства, които правят тази технология ключов елемент в справянето с предизвикателствата на употребата, анонимността и сигурността в сферата на IoT. Децентрализацията, неизменяемостта на данните, криптографските техники, консенсус моделът и отсъствието на посредници са характеристики на блокчейн, които създават здрава основа за защита на информацията и борба със съпътстващите рискове. В контекста на националната сигурност блокчейн технологията предлага не само по-голяма устойчивост срещу кибератаки, но и високо ниво на прозрачност и легитимност. Въвеждането ѝ може да допринесе за по-ефективното управление на идентичността, борбата с корупцията и оптимизацията на обмена на информация в областта на националната сигурност. Благодарение на тези качества блокчейн технологията изглежда като ключ, който може да промени ландшафта на сигурността в IoT и да осигури стабилност и надеждност в сферата на технологичното развитие.

ЕФЕКТИВНОСТ В СФЕРАТА НА НАЦИОНАЛНАТА СИГУРНОСТ

Тези технологии са известни на азиатския континент, като вече работят по такъв тип блокчейн прототипи за сигурност. Такъв пример е Индонезия.

Правителството на Република Индонезия в момента въвежда национален център за база данни на населението, където електронната лична карта служи като единствено правно основание и валидност на данните за различните правителствени услуги. В електронната лична карта се съдържа уникален идентификационен номер (ID номер), който има потенциал да бъде из-

ползван за достъп до всички правителствени услуги. Това е в съответствие с целта на правителството за единен набор от данни, базиран на ID номера.

Прецидни проучвания са изследвали използването на информационните технологии за идентификация на населението, като например изследването на Амран и др., които са успели да проектират разпределена система, базирана на протокола SOAP, за обработка на структурите на данните за населението. Други държави, като Индия с Aadhaar и Пакистан с единичен складов модел, са внедрили цифрови системи за идентификация на своите граждани.

Няколко изследвания са проучвали приложението на блокчейн в управлението на националните идентификационни документи. Например правителството там е предложило модел на електронен идентификационен документ, използвайки технологията на блокчейн за процесите на удостоверяване на документи. Други са предложили интегриране на националната идентичност с технологията на блокчейн, така че тя да може да бъде използвана в други приложения, като банкиране, цифрови здравни услуги, цифрово гласуване и др.

Възприетият на азиатския континент подход към технологиите на блокчейн, както и примерът на Индонезия с внедряването на национален център за данни, използващ електронни лични карти, отразяват тенденцията за установяване на единен набор от данни за облекчаване на достъпа до правителствени услуги. В същото време приложението на блокчейн в управлението на идентификационни документи става все по-широко разпространено, създавайки иновационни възможности за електронна идентификация и интеграция с различни сектори. Този напредък представлява потенциал за подобрения в образованието и в областта национална сигурност чрез оптимизация на управлението на идентичността и подобрение на сигурността на данните.

Изследванията и практиките в Индонезия демонстрират успешната интеграция на блокчейн технология в управлението на идентификационни документи. В този контекст електронните портали, които се разработват за подкрепа на образованието, представляват потенциал за интеграция и в областта на националната сигурност. Тези програми, базирани на сложна

методология, предоставят възможности за улеснение на дейността на преподавателите и персонала в областта на националната сигурност. След кризата в образованието, която възникна по време на периода на онлайн обучение по време на пандемията от Covid-19, се наблюдава тенденция към интеграция на методи за сигурност в образователните практики. В българския контекст такава система може да бъде полезна за организирането на учебния процес и подпомагане на дейността на лицата, занимаващи се с обработка на документи, чрез създаването на ефективна и прозрачна система.

БЛОКЧЕЙН ТЕХНОЛОГИЯТА КАТО ДИСЦИПЛИНА В ПРОФЕСИОНАЛНО НАПРАВЛЕНИЕ „НАЦИОНАЛНА СИГУРНОСТ“

Консервативният метод на работа в България допринася за много успехи в сферата на националната сигурност, но това пречи на повечето висши училища да преодолее ограничението на специализираното обучение и да предоставят нови практически методи за работа в модернизирана среда. Всеки ден излизат нови методики за разузнаване, но в България се отчита липсата на нова литература в съответната област. В доклада на Георги Бахчеванов, свързан с професионалното направление, той акцентира върху следното [3]:

„Направеният анализ на основните тенденции в образованието в сферата на сигурността през последните години изисква от институциите мерки, свързани със: преодоляване на разпокъсаността на образованието, заличаване на разделителната линия на образованието в сигурността, осъществявано от специализираните висши училища и гражданските висши училища; взаимни усилия за сближаване на учебните планове и програми; въвеждане на единни стандарти, осигуряващи минимум знания, умения и компетентности на всички завършващи студенти; въвеждане на законови разпоредби, гарантиращи равнопоставеност на образованието в професионалното направление; създаване на консорциум на висшите училища, осъществяващи обучение в професионалното направление“.

Блокчейн технологията в качеството си на дисциплина в професионално направление „Национална сигурност“, се явява критичен фактор за модернизирането на работата в тази област

в контекста на съвременните тенденции. Въпреки че консервативният метод на работа в България е донесъл много успехи в сферата на националната сигурност, се наблюдава предизвикателство за висшите учебни заведения. Този консервативен подход често пречи на преодоляването на ограниченията на специализираното обучение и предоставянето на иновативни практически методи, които са съобразени с изискванията на модернизираната среда.

Блокчейн технологията е от изключително значение в областта на националната сигурност, като предоставя децентрализация и усъвършенствана сигурност на данните. Възможно е използването ѝ за съхранение на критична информация и гарантиране на цялост и недостъпност за неоторизирани лица, съдействайки в борбата с корупцията и други заплахи.

Ролята на блокчейн технологията в националната сигурност обхваща:

- о децентрализация и сигурност на данните: осигурява структура на съхранение на данни, труднодостъпна за злонамерени;

- о предотвратяване на фалшификация: позволява автоматизиран и безопасен механизъм на удостоверяване на трансакции;

- о стратегическо планиране и управление: оптимизира оперативните процеси и управленската структура;

- о сигурност на критични информационни системи: защитава класифицирана информация и критични инфраструктури;

- о елиминиране на корупцията: подобрява прозрачността и предотвратява корупцията в публичните институции.

В контекста на борбата с тероризма и организираната престъпност блокчейн технологията може:

- о да облекчи финансов мониторинг и контрол, предоставяйки в реално време информация за финансовите трансакции;

- о да помогне в идентификацията на незаконно придобито имущество, осигурявайки автоматизирано и безопасно следене на собствеността и трансакциите;

- о да улесни контрола върху търговията с оръжия, гарантирайки непроменяемост на информацията за производството, превоза и продажбата;

о да намали риска от финансови измами, позволявайки автоматизирано и безопасно следене на трансакциите;

о да помогне в проследяването на незаконния бизнес, осигурявайки автоматизирано и безопасно следене на трансакциите между участниците в такива дейности.

Важно е да се подчертае, че блокчейн технологията е инструмент и не може да реши всички проблеми. Успехът в борбата с тероризма и организираната престъпност изисква комплексен подход и съчетаване с традиционни стратегии и мерки.

Консервативният подход към работата в областта на националната сигурност в България е спомогнал за постигане на значителни успехи, но същевременно създава предизвикателства за висшите учебни заведения. Този метод въпреки своите предимства често ограничава възможностите за иновативно обучение и прилагане на нови практически методи, които да отговарят на изискванията на съвременната среда.

Докладът на Георги Бахчеванов подчертава необходимостта от промени в образователната система в областта на сигурността. Това включва преодоляване на разпокъсаността в образованието, сближаване на учебните планове и програми, въвеждане на единни стандарти и създаване на консорциум между висшите учебни заведения.

Блокчейн технологията в ролята си на дисциплина в професионално направление „Национална сигурност“ представлява ключов фактор за модернизирание на работата в сектора. Въпреки че консервативният подход е допринесъл за националната сигурност, блокчейн технологията отваря врати за децентрализация и по-високо ниво на сигурност на данните. Тя може да бъде ефективно използвана за съхранение на критична информация и борба с корупцията, допринасяйки за подобрене на общата сигурност.

Ролята на блокчейн технологията в националната сигурност включва децентрализация и защита на данните, предотвратяване на фалшификации, стратегическо планиране и управление, сигурност на информационните системи и борба с корупцията. В контекста на борбата с тероризма и организираната престъпност технологията може да подпомогне финансовия мониторинг, идентификацията на незаконно придобито

имущество, контрола върху търговията с оръжия и проследяването на незаконния бизнес.

Въпреки че блокчейн технологията не е универсално решение, тя представлява мощен инструмент в подкрепа на националната сигурност, когато се комбинира с традиционни методи и стратегии. За да се реализира пълният ѝ потенциал, е необходимо да се продължи развитието ѝ и да се осигури взаимодействие със съществуващите образователни и управленски практики.

Източници

---

1. **Препоръка** на Съвета на Европейския съюз от 22 май 2017 година относно Европейската квалификационна рамка за учене през целия живот и за отмяна на препоръката на Европейския парламент и на Съвета от 23 април 2008 г. за създаване на Европейска квалификационна рамка за обучение през целия живот. [online]. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=CELEX%3A32017H0615%2801%29>.
2. **Семерджиев**, Цветан. Стратегическо ръководство (лидерство). София: Софттрейд, 2000.
3. **2022-1-03-bahchevanov.pdf**. [online]. nvv.bg.
4. **Blockchain** Technology in Education: Opportunities, Challenges, and Beyond. - In: *International Journal of Interactive Mobile Technologies (IJIM)*. [online]. online-journals.org.
5. **O'Neal**, S. Who Scales It Best? Inside Blockchains' Ongoing Transactions-Per-Second Race. - In: *Cointelegraph*, 22-Jan-2019. [online]. <https://cointelegraph.com/news/who-scales-it-best-insideblockchains-ongoing-transactions-per-second-race>.
6. **Prototype** of Integrated National Identity Storage Security System in Indonesia using Blockchain Technology. [online]. researchgate.net.
7. **Transformation** of blockchain and opportunities for education 4.0. [online]. https://www.researchgate.net/publication/360122231_Transformation_of_blockchain_and_opportunities_for_education_40.

ЗДРАВНОТО ОБРАЗОВАНИЕ КАТО КЛЮЧОВ ФАКТОР В ЗДРАВЕОПАЗВАНЕТО И НАЦИОНАЛНАТА СИГУРНОСТ - РИСКОВЕ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА

Венцислав ПАВЛОВ

*курсант III курс, „Военен лекар“, Медицински университет
„Проф. д-р Параскев Стоянов“ - Варна, България*

THE ROLE OF HEALTH EDUCATION AS A KEY FACTOR IN PUBLIC HEALTH AND NATIONAL SECURITY - RISKS AND CHALLENGES

Ventsislav PAVLOV

*3rd year cadet, „Military Medicine“, Medical University
„Prof. Dr. Paraskev Stoyanov“ - Varna, Bulgaria*

Резюме: Чрез възприемането на здравни знания и умения от ранна детска възраст, компетентността която ще допринесе за националното здраве и благополучие. Задачата за това се поставя на здравното образование. Въвеждането на знания за правилна превенция и профилактика в обществото на една страна ще подпомогне много на благополучието и развитието. Уменията и знанията придобити от дисциплината са и важен аспект от националната сигурност, като подпомага за много фактори. Въпреки

това съществува предизвикателства свързани със социално-икономически фактори. За тяхното преодоляване е нужно да се изготви правилна стратегия, която да се следва.

Ключови думи: здравно образование; превенция; профилактика; национална сигурност; предизвикателства; социално-икономически фактори и стратегия

Abstract: By acquiring health knowledge and skills from an early age, it will improve and strengthen the national health in the country.

The task for this is set on health education. Introducing knowledge of proper prevention and prophylaxis in society of a country will greatly support well-being and development. The skills and knowledge gained from the discipline are also an important aspect of the national security, aiding many factors. How-

ever, there are challenges associated with socio-economic factors. Overcoming them requires developing a proper strategy to be followed.

Keywords: *national health; health education; prevention; prophylaxis; national security; challenges; socio-economics factors and challenges*

Целта на доклада е да покаже важноста от здравното образование, как влияе върху поведението на обществото и подпомага националната сигурност, да се покажат предизвикателствата и тяхното решение.

С резкия скок на заболялите от социално значимите заболявания през последните години и преживяната криза по време на Covid-19 пандемията и след нея ролята на образованието или в частност на здравното възпитание (или образование) изпъква и важноста ѝ се увеличава.

Здравеопазването е част от националната сигурност на една държава. Целта и задачите са подобряването на здравето на народа на една държава чрез профилактика и превенция. Изпълнението им се базира на няколко дейности - предоставяне на здравни грижи и преодоляване на заболяванията.

Здравните грижи, предоставени от държавата на народа, включват медицински прегледи от специалисти, диагностициране и лечение на заболявания и наранявания.

Процесите на преодоляване на заболяванията са ваксинацията, предоставяне на информация за здравословен начин на живот и хигиенни норми и поведение, предоставяне на здравно образование и насърчаващи здравето кампании.

Като важен елемент трябва да се отбележи, че ако се успее да се вкарат в ежедневието на един човек елементарните познания за това кое е полезно и кое му вреди и как да предприема правилна профилактика за самия себе си, това ще донесе много позитиви. Здравното образование или възпитание има за цел и задача да въведе базовите познания за превенцията и профилактиката в една държава.

Здравното образование е област с обучителна и практическа роля. Целта е да се изградят и насърчат нови навици, знания, умения и поведение на хората, свързани със здравето и благополучието. Важни елементи на здравното образование са да бъде доставена актуална и достоверна информация, да се изградят правилни практически умения и логическо и критично мислене у индивида. Комбинацията на тези елементи ще доведе до по-добри и информирани решения на човека за това как да предпази и подобри здравето си. Като крайна цел на здравното образование е да изгради елементарни здравни познания у индивида и как той може да предпази собственото, колективното и общественото здраве.

Здравното образование е широкостепенно понятие, защото темите, знанията и уменията са комплексни. Може да се говори, освен за здравословен начин на живот, и за физическа активност, хигиенни навици и норми, първа помощ, сексуално и репродуктивно здраве, превенция от злоупотреба с вещества и превенция от заболявания. Целта на този широк кръг теми и познания е да се дадат нужните знания и умения да може да се разбере и усвои предметът на здравното образование. Така хората ще могат да взимат положителни решения за начина си на живот и да се предпазят от здравословни проблеми или да се научат да ги контролират.

Преподавателите имат много различни методи на предаване на знанията, за да могат да предоставят достатъчно ефективна здравна информация. Методите могат да бъдат групови, както в класната стая, – дискусии, семинари или общински кампании, също и индивидуални, като консултации, които могат да бъдат индивидуални или групови. С напредване на технологиите и вече подобреното онлайн обучение всичко може и да е виртуално и много по-лесно достъпно.

Здравното образование в училище е интегрирана програма в учебната годишна програма. Темите се преподават от обучени преподаватели, включват се теми, като хранене, физическа активност, сексуално здраве, превенция на злоупотребата с вещества и психичното здраве.

В системата на националната сигурност здравното образование има важна роля. С базови познания и практически уме-

ния могат да се преодоляват и решават много проблеми, свързани със стабилността, устойчивостта и благополучието на нацията. Здравното образование може да помогне на националната сигурност в много направления. От преживяната Covid-19 пандемия можем да се поучим много и да наблегнем на знанията за инфекциозните заболявания. Усвоените знания и умения ще помогнат за тяхната превенция, значението и важността на ваксините и хигиенните норми. Така ще бъдем готови за следващи пандемии и ще знаем как да ги преодолеем или даже да ги избегнем.

Друг важен аспект на здравното образование е познаването на психичното здраве. Умението, което се изгражда, е стабилност и как да се справяме с кризи и травми. Това умение в комбинация с други практични знания може да помогне при справянето с природни или антропогенни бедствия, биотероризъм или пандемии. Усвоените умения могат да помогнат много при преодоляването на проблемите. Народът ще бъде добре информиран и ще приложи своята базова компетентност в бързата помощ, ще помага за триажите и по-лесно ще си съдейства с властите. Това е от голяма полза, защото съответните служби ще могат по-бързо да реагират на ситуацията и да се намалят щетите и нараняванията.

Друг важен аспект на националната сигурност е и борбата със злоупотребата с вредни вещества. Пристрастеността към дадени опии е голям проблем за една държава. Тези вредни навици намаляват работоспособността и производителността в икономиката и увеличават престъпността. Запознаването с последиците и знанията за превенцията могат да помогнат за редуциране на проблема така, че той да бъде сведен до минимум.

Здравните навици и възпитание могат да помогнат за заздравяването на държавите помежду им. Чрез споделяне на знания и умения и подпомагане с ресурси държавите могат да се подпомагат в решаването на много здравни казуси и в световното здраве като цяло.

Можем да обобщим, че здравното образование е важен елемент от националната сигурност. Чрез насърчаване на превенцията на заболяванията, подпомагането на държавните органи за сигурност по време на национални заплахи и бедствия,

подпомагането на психичното здраве, борбата със злоупотребата с вредни вещества и здравното подпомагане между държавите се подпомага и се допринася за националното състояние и благоденствие.

Предизвикателствата и проблемите, пред които може да се изправи здравното образование, са решаващи за крайния резултат и могат да повлияят много драстично на плана за изпълнение и да доведат до ниска ефективност. Затрудненията могат да бъдат вследствие на причини от три много важни фактора - политически, социален и религиозен.

Политическият аспект е много важен от гледна точка на разпределянето на държавния бюджет между различните институции. Най-важното, което трябва да се засегне в политиката, е финансирането на здравеопазването - то може да бъде повлияно от много фактори, като икономически кризи, които могат да бъдат вследствие на природни бедствия, военни конфликти или демографски фактори; политически приоритети, като могат да се включат и други важни сектори за финансиране, например образование, отбрана или земеделие; корупцията е фактор, който може много да засегне средствата за подпомагане на системата за здравеопазване. Без достатъчен бюджет разпределянето на парите може да повлияе на здравното образование, като няма да могат да се предоставят добре обучени кадри, техника и полеви условия. Липсата на тези компоненти ще намали информираността, знанията и практическите умения, които здравното образование има за цел да предостави.

Социалният елемент може да се окаже предпоставка за неуспех на крайната цел на здравното образование. Културните разбирания и икономическото състояние са много важни елементи на социума. Те могат да повлияят на приемането на информацията и на нейното изпълнение и въвеждане в начина на живот.

Културата е много важен аспект, защото тя включва в себе си традиции, които се спазват и са важна част от историята на един народ и трудно могат да бъдат изкоренени или променени. Тук можем да засегнем темата за диетата и разбиранията на народите за различните видове храни или други ритуали, като постене или забрана за ядене на месо за определен период от време или употреба на алкохол. Този начин на живот е

вкоренен в много народи и трудно може да бъде премахнат. Това е голяма пречка в разбиранията и усвояването на здравословния начин на живот.

Икономическото състояние влияе върху по много начини върху социалната среда и здравето на един народ. Бедните части на обществото имат много по-малък достъп до нужната информация, до полезна и здравословна храна, и най-важното – до медицински услуги. Липсата на правдоподобна информация води до лоша превенция и профилактика на заболяванията. С бързия темп на развитие на науката и в частност на медицината се правят нови открития – това се оказва проблем за слабо развитите държави, защото не могат да си позволяват постоянна смяна и закупуване на нова техника. Друга крайност на икономиката в по-бързо развиващите се държави е, че се забелязва рязък прираст на социално значимите заболявания. Тези заболявания, като диабет, сърдечносъдови заболявания, заболявания на дихателната система и рак, засягат по-бързо развиващите се държави. Това се дължи на факта достъп до повредна храна и нездравословен начин на живот. Икономическите фактори могат да се окажат много трудно преодолима стена за здравното образование.

Религията поставя между себе си и здравеопазването препятствие, което трудно може да бъде прескочено. Практиките, които се налагат чрез религиозните обичаи, крият рискове за здравето: отказването от медицински услуги с цел изцеление, понеже се вярва, че дадена болест е наказание, или отказването от приемане на донорни органи или от преливане на кръв; обичаите, които засягат храненето и диетата, са фактор, който застрашава организма от развитие или дори води до загуба на живота; противопоставянето на сексуалното образование и контрацепцията, което може да доведе до нежелани бременности или разпространение на сексуални болести; практиките на самонараняване също могат да повлияят върху здравето на индивида. Религиите и техните духовни практики и закони могат да попречат на възприемането и прилагането на здравното образование като отказ от знанията и уменията, които предоставя.

Освен до предизвикателства, здравното образование може да доведе и до рискове. Важно е тук да се отбележи, че

предадената информация има значение. Потенциалният вредител тук е информацията. Тя може да бъде недостоверна или неправилно предадена. Когато информацията не е актуална, може да нанесе сериозни проблеми в знанията и разбиранията за здравословния начин на живот на индивида. Той ще има погрешна представа за диетата си, няма да има правилна преценка за здравето си, няма да знае как да се предпазва и да потърси помощ. Погрешно предадената информация може да се дължи на недостатъчно добре обучен екип или на negliжиране на информацията от преподавателите.

Преодоляването на предизвикателствата и избягването на рисковете са много важна и трудна задача за изпълнение. Трябва да се изготвят добре обмислени стратегии за решаване на сегашни и бъдещи проблеми. Те трябва да включват разпределението на финансите, чрез които да могат да се закупуват нови техники и пособия, да се строят или осъвременяват бази и учебни полета за практически задания. Друга цел за постигане в плановете е доброто разбиране на религиозните проблеми и как да се съчетаят разбиранията и обичаите с превенцията на заболяванията.

Като заключение може да се каже, че здравното възпитание и образование имат значителна и важна роля за благополучието и развитието на една държава. При добре развити знания и умения един народ може да се съхрани и да подобри начина си на живот, както и да го удължи. Важен елемент е и националната сигурност на една държава, като засилва практическите знания и умения по-време на кризи.

Източници

---

1. **Витанов**, Любен. Здравното образование в часа на класа. – В: *International Journal Knowledge*, 2020.
2. **Захаријева**, Кристина. Здравното образование – фактор за превенцията на полово предаваните болести. – В: *Сборник научни трудове на Национален военен университет, Велико Търново*, 2015.
3. **Младенова**, Силвия. Началните учители за статута, организирането и провеждането на здравното образование в българските училища. – В: *Управление и образование*, 2008. ISSN 13126121.

4. **Терзиева, Г.** Концепция на обучителна програма по здравно образование. – В: *Norwegian Journal of Development of the International Science*, 2022.
5. **Шопов, Никола.** Здравеопазването като формиращ фактор за стабилност на националната сигурност. – В: *Сигурност и отбрана*, бр. 2, 2023.
6. **Chen, Jennifer E.** Семейни конфликти: Ролята на религията при отказ от медицинско лечение за непълнолетни. *Hastings LJ*, 2006.

РОЛЯТА НА ЗДРАВЕОПАЗВАНЕТО В БОРБАТА С НАЦИОНАЛНИ КРИЗИ

Самуил СТОЯНОВ, Моника МАНОЛОВА

студенти III курс, „Организация и управление
на военни формирования на тактическо ниво“,
Висше военноморско училище „Н. Й. Вапцаров“ – Варна, България

THE ROLE OF HEALTHCARE IN COMBATING NATIONAL CRISES

Samuil STOYANOV, Monika MANOLOVA

3rd year students, „Organization and management
of military formations at tactical level“,
Higher Naval School „N. Y. Vaptsarov“ – Varna, Bulgaria

Резюме: На територията на Република България съществуват различни планове за действие при бедствени ситуации, описващи протокола за действие, участващите структури и техните роли. Те се актуализират при настъпване на промени в законодателството, технологичен напредък, при наличие на нови научни открития, както и при промени в самите заплахи, на които е изложена държавата, за да осигурят максимално чувство за безопасност на страната в случаи на национална криза. Фундаментална роля в действията при възникване на такава криза, освен управленските структури, има и ме-

дицинското осигуряване и предприетите от него мерки, като първа долекарска помощ и следене на хигиенно-епидемичната обстановка. Чрез бързата и неотложна реакция на медицинските служби се спомага за опазването на сигурността на населението на национално ниво.

Ключови думи: национална сигурност; здравна сигурност; криза; мерки

Abstract: In the territory of the Republic of Bulgaria, there are various action plans for emergency situations, describing the protocol for action, the participating structures, and their roles. They are updated in

the event of law changes, technological advancements, the presence of new scientific discoveries, as well as changes in the threats faced by the state, to ensure a maximum sense of security for the country in cases of national crisis. In addition to managerial structures, medical provision and the measures undertaken by it, such as first aid and

monitoring of the hygiene-epidemic situation, plays a fundamental role in actions during such a crisis. The rapid and urgent response of medical services contributes to ensuring the security of the population at a national level.

Keywords: national security; health security; crisis; measures

През годините се срещат много и различни дефиниции на понятието „национална сигурност“. Съгласно Устава на ООН под „национална сигурност“ на отделна държава се разбира „динамично състояние, при което за държавата и обществото не съществува пряка опасност от въоръжено нападение, политически натиск или икономическа принуда, така че те свободно да осъществяват своето развитие и прогрес“. Националната сигурност е относително устойчиво състояние на нацията, характеризиращо се с дадени външни и вътрешни условия, при които в значителна степен са защитени от съвременните рискове и заплахи основните национални интереси. По този начин се способства за националното чувство за безопасност. Част от структурата на националната сигурност е здравната сигурност, която в неразривна връзка с останалите части на системата служи за развитието и опазването на държавата във всичките ѝ аспекти. Целта на здравната сигурност е постигане на по-добро качество на живот и благополучие на обществото.

За да опишем влиянието на здравната сигурност върху общата национална сигурност, трябва да посочим някои основни нейни черти по отношение на мерките и стратегиите, предприети от нацията за защита на населението по време на извънредни ситуации. Те включват инфраструктура на общественото здравеопазване, планове за спешно реагиране, натрупване и разпределение на медицински консумативи, мерки за биосигурност, обучение и упражнение, комуникация за риска и международно сътрудничество и споделяне на информация.

Чрез интегрирането на изброените характеристики в Стратеги-ята за национална сигурност държавата и правителството могат по-добре да защитят здравето на населението и да реагират ефективно на извънредни ситуации, които могат да представляват заплаха за благосъстоянието и стабилността на нацията.

Здравната криза е явление, характеризиращо се с вне-запно и мащабно нарушение на функционалността на здравната система или цялостното благосъстояние на населението, поро-дено от неочакван инцидент, свързан със здравето. За ефектив-ността на здравната сигурност от основно значение е изготвя-нето на протоколи за управление на кризи и своевременни ре-шения за справяне с развиващи се заплахи. Тези навременни реакции са необходими поради бързото ескалиране на кризите и високия риск от влошаване на ситуацията. В рамките на здрав-ните кризи ще разгледаме огнища на инфекциозни заболява-ния, различни природни бедствия и терористични актове.

Най-съвременната здравна криза на територията на Ре-публика България е епидемията от Covid-19. Тя показва основни затруднения в здравната система, включително недостиг на ме-дицински персонал при нарастващ с висок темп брой пациенти и необходимост от преорганизация на болничната помощ. Со-циалната изолация, страхът за здравето, социалното дистанци-ране и несигурността са доказани фактори, влияещи на ефек-тивността на качеството на живот. Проблемът засяга и други икономически отрасли, като туризъм, строителство и стопан-ство, култура и частни бизнеси, като се наблюдава изключително голям спад в тяхното развитие. В отговор на тази криза и поро-дените от нея затруднения бяха предприети сериозни мерки от страна на държавата ни. Тези мерки в хронологичен ред са, както следва:

През 2020 г. - Затваряне на границите за някои региони с висок риск и налагане на карантина на лицата, пристигащи от тези зони, като през март е обявено извънредно положение и се затварят учебни и обществени заведения, съпроводени с ог-раничения за свободно придвижване, наложени върху гражда-ните. По-късно, през лятото, е направен опит за отслабване на мерките с цел стабилизиране на икономиката. В болниците за-почва настаняване на пациенти с Covid-19, но със запазване на социалната дистанция.

През 2021 г. – Започва с подновяване на строгите мерки през зимата поради увеличаването на случаите на болни от Covid -19. През пролетта стартира ваксинационната кампания, по-късно мерките започват да се отпускат в зависимост от броя на случаите.

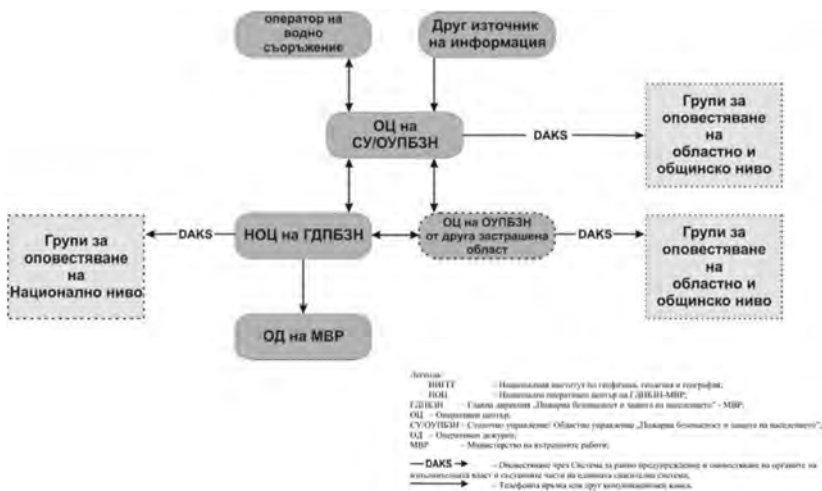
Изключителният характер на ситуацията изисква холистичен управленски подход, който успява да се справи с проблема както от епидемиологична, така и от прагматична перспектива.

Друг вид национална здравна криза може да бъде породена от природни бедствия, като наводнения, пожари и земетресения. Този тип здравни кризи се характеризират с влошена хигиенно-епидемиологична обстановка, големи имуществени щети и висок брой пострадали жители. Най-често срещаните форми на природни бедствия на територията на Република България са наводненията. При тях, освен големите материални поражения, има риск от заформяне на огнища на различни болести и зарази. Съответно възниква нуждата от организиране и провеждане на хигиенно-противоепидемични мероприятия и действия, като сформирани мерки за защита и адекватен план за подпомагане на населението. Бързата и адекватна реакция по време на извънредни ситуации е от съществено значение. За това е необходима задълбочена предварителна подготовка, своевременно информиране на гражданите, ефективна координация между различните институции и подготвеност на населението да действа правилно в случай на наводнения, като се включва и способността за оказване на първа медицинска помощ. В спасителните операции при наводнения основна роля играят екипите на Центровете за спешна медицинска помощ (ЦСМП), Пожарната безопасност и защита на населението (ПБЗН) и Министерството на вътрешните работи, които разполагат с необходимите знания и обучение за това. Изпълнителните органи планират и изпълняват редица мерки за защита на населението при наводнения чрез организация и координация на следните дейности: разработване и актуализиране на планове за защита при бедствия, специално при наводнения, както и провеждане на обучения за изпълнението им; осигуряване на сили и средства за спасителни и възстановителни операции; създаване на организация за координация между управляващите органи и спасителните екипи; защита на водоизточниците

и осигуряване на достъп до питейна вода; осигуряване на финансови и материални ресурси на органите за управление и силите за реагиране; сътрудничество със строителни дружества за участие във възстановителните дейности; организиране на експертни екипи за планиране и инженерно осигуряване на спасителните операции; и информиране на населението за потенциалните наводнения и правилата за поведение при тях.

Тези дейности се извършват с цел защита на гражданите и имуществото им по време на наводнения. При опасност от възникване на наводнение оповестяването на органите на изпълнителната власт и съставните части на единната спасителна система се извършва съгласно схемата.

Фиг. 1. Схема за оповестяването на органите на изпълнителната власт и съставните части на единната спасителна система при наводнение

Източник: Национален план за защита при бедствия. Част II. Защита при наводнения. София, 2012.

Освен изброените в схемата структури, задължения за изпълняване на мерките за защита на населението имат и различните министерства и организации, като БЧК, НИМХ към БАН, об-

ластни и общински управители. Планът за действие при наводнения се обновява на всеки три години или при нова нормативна уредба на страната, свързана с промени на регламента по защита от бедствия.

За реализиране на защитата на населението от възможните последствия на територията на България е изградена единна спасителна система. Единната спасителна система се състои в организирането, координирането и управлението на дейностите на всички нейни компоненти по време на подготовката им, при бедствия и по време на изпълнението на спасителни и аварийно-възстановителни действия. Основната ѝ цел е да гарантира надеждна защита на живота, здравето и имуществото на населението, на територията, околната среда, както и на културните и материалните ценности на страната. Друга нейна основна задача е да поддържа готовност за действие и способност за бързо реагиране, да определя ясно и точно отговорностите на всички нива и да използва ефективно наличните ресурси на различните институции. Компонентите на единната спасителна система са министерства и ведомства, общини, търговски дружества и еднолични търговци, центрове за спешна медицинска помощ, лечебни и здравни заведения, някои юридически лица и въоръжените сили. Ролята на Министерството на здравеопазването като едно тези звена е да осигурява екипи за спешна медицинска помощ, да извършва медицинска сортировка и евакуация на населението по направления, да локализира и ликвидира възникнали епидемични огнища след наводнение и да осъществява контрол на качествата на питейната вода, водоизточниците и водоснабдителните обекти и съоръжения в засегнатите от наводнението райони.

Причина за възникване на национална здравна криза могат да бъдат и терористични актове. Дефиницията на „тероризъм“ съгласно ООН е „престъпни деяния, включително срещу цивилни лица, извършени с намерение да причинят смърт или тежки телесни повреди, или да вземат заложници, с цел да провокират състояние на терор сред широката общественост или определени лица, да сплашат населението или да изнудят правителството“. Местата за извършване на терористични актове се избират след подробно разузнаване, като се предпочитат

обекти от националната или международната критична инфраструктура. Такива обекти включват енергийни системи, транспортни мрежи и финансови сектори, които са от решаващо значение за обществото и управлението. Атаките се целят към тях поради техния символичен и функционален характер. В този контекст е редно да споменем, че Република България не е пряка цел на терористични атаки.

В зависимост от нивото на заплаха от терористичен акт ръководителят на националния оперативен щаб (НОЩ) определя със заповед степента на готовност за реагиране:

- „зелена степен“ - постоянна готовност;
- „жълта степен“ - предупреждение;
- „оранжева степен“ - повишена готовност;
- „червена степен“ - реагиране.

Ние ще се фокусираме върху червената степен. НОЩ се състои от консултативен и основен състав, които имат различни задачи и се свикват по заповед на министъра на вътрешните работи при заплаха или извършен терористичен акт.

В случай на терористичен акт на територията на страната информацията се получава чрез ЕЕНСП 112 или в териториалните структури на МВР. Оповестените структури незабавно преминават в „червена“ степен на готовност и изпълняват планираните дейности. Държавният специализиран отряд за борба с тероризма (ДСОБТ) и други специализирани сили за борба с тероризма преминават към действия за антитерористична операция и неутрализиране на терористи. Въвеждат се в зоната на инцидента сили и средства от въоръжените сили по решение на НОЩ и заповед на министъра на отбраната за осигуряване на подходящ отговор. При извършването на терористичен акт често възниква ситуация, където има много жертви и разрушения, което предизвиква дисбаланс между нуждата от спешна медицинска помощ и наличието на медицински сили на място или в близост. Директорът на териториалната структура на МВР и ръководителят на Пожарната безопасност и защита на населението предприемат необходими действия за овладяване на ситуацията и опазване на живота на хората. Регионалната здравна инспекция координира медицинските грижи за пострадалите, а командирите на военните формирования се представят за координация на действията. Щабове за управление на

министерства, области и общини се активират, въведен е постоянен режим на работа на силите за овладяване на извънредната ситуация, докато се изпълняват и други дейности, наредени от НОЩ.

Здравеопазването е едно от най-важните звена в механизма на националната сигурност по време на държавни кризи. Ролята на медицинското осигуряване е да оказва медицинска помощ, да проследява хигиенно-епидемичната обстановка и да възпира евентуалното разрастване на възникнали инфекции и болести. Без неговото участие по време на различни бедствени ситуации щетите върху населението и рисковете от следтравматични усложнения биха били много по-мощни.

Източници

---

1. **Богданова, М.** Съвременни предизвикателства пред здравната сигурност на страните от ЕС. София: Нов български университет. [онлайн]. <https://ebox.nbu.bg/sec16/pdf/19.pdf>.
2. **Минева, С.** Здравната сигурност като отношение между състояние и способност за защита на правото на здраве. Варна: ВСУ „Черноризец Храбър“. [онлайн]. <https://ejournal.vfu.bg/pdfs/11%20Станислава%20Минева,%20ЗДРАВНАТА%20СИГУРНОСТ.pdf>.
3. **Национален** план за защита при бедствия. София, 2010. [онлайн]. <https://mvr.bg/gdprbn/footer/дирекцията/нормативна-уредба/стратегически-документи>.
4. **Национален** план за защита при бедствия. Част II. Защита при наводнения. София, 2012. [онлайн]. <https://iasp-sofia.mvr.bg/министерството/за-министерството-на-вътрешните-работи/стратегически-документи>.
5. **Национален** план за противодействие на тероризма. София, 2023. [онлайн]. <https://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?lang=bg-BG&Id=1636>.
6. **Тонев, С.** Медицинско осигуряване при мисии, кризи и терористични актове. София: Военномедицинска академия, 2007. ISBN 978-954-92133-1-7.
7. **Характеристика** на бедствията и защита. Лекция № 1. УНС по Медицина на бедствените ситуации. Варна: Медицински университет „Проф. д-р Параскев Стоянов“. [онлайн]. [прегледан 28.02. 2024]. <https://www.scribd.com/document/507344167/МБС-1-колоквиум>.
8. **Шопов, Н.** Обществено здраве и национална сигурност. Варна: Висше военноморско училище „Н. Й. Вапцаров“, 2023. ISBN 978-619-7752-01-4.

9. **Parkes, M.**, B. Poland, S. Allison, D. Cole, I. Culbert, T. Hancock, C. Howard, A. Papadopoulos, F. Waheed. Preparing for the future of Public Health: Ecological Determinants of Health and the call for an eco-social approach to Public Health Education. - In: *Canadian Journal of Public Health*, Vol. 111, 2020, pp. 60-64. [online]. <https://doi.org/10.17269/s41997-019-00263-8>.

EDUCATION IN THE CONTEXT OF SECURITY IN ECOLOGY. IMPLEMENTATION OF NEW TECHNOLOGIES - PHOTOVOLTAIC SYSTEMS. SIGNIFICANCE AND APPLICABILITY

Preslava BANKOVA, Boyan BELEZHKOV

*1st year students, „Organization and management of military
formations at operational level”,
Rakovski National Defense College - Sofia, Bulgaria*

ОБРАЗОВАНИЕТО В КОНТЕКСТА НА СИГУРНОСТТА В ЕКОЛОГИЯТА. ИМПЛЕМЕНТИРАНЕ НА НОВИ ТЕХНОЛОГИИ - ФОТОВОЛТАИЧНИ СИСТЕМИ. ЗНАЧИМОСТ И ПРИЛОЖИМОСТ

Преслава БАНКОВА, Боян БЕЛЕЖКОВ

*студенти I курс, „Организация и управление на военни
формирования на оперативно ниво”,
Военна академия „Г. Ст. Раковски” - София, България*

Abstract: *Installing photovoltaic systems in educational buildings can not only reduce energy costs but also serve as a practical tool for teaching students about renewable energy sources. Schools and universities can use these systems as educational tools to raise awareness about sustainability and environmental stewardship among students. Photovoltaic systems can also be used to power security cameras, lights, and other surveillance equipment on educational cam-*

pus. By using solar-powered security solutions, schools can ensure continuous surveillance even during power outages, contributing to a safer environment for students, staff, and visitors.

Keywords: *ecology; education; security; photovoltaic systems*

Резюме: *Инсталирането на фотоволтаични системи на образователни сгради може не само да намали разходите за енергия, но и да послужи като практическо*

средство за обучение на учениците за възобновяемите енергийни източници. Училищата и университетите могат да използват тези системи като образователни инструменти за повишаване на осведомеността на учащите се относно устойчивостта и опазването на околната среда. Фотоволтаичните системи могат да се използват и за хранене на охранителни камери, осветление и друго оборудване за наб-

людение в учебните комплекси. Чрез използването на хранене със слънчева енергия решения за сигурност училищата могат да осигурят непрекъснато наблюдение дори при прекъсване на електрохранването, допринасяйки за по-безопасна среда за учащите се, персонала и посетителите.

Ключови думи: екология; образование; сигурност; фотоволтаични системи

Education in the context of environmental security plays a key role in understanding and addressing environmental risks and challenges. A better understanding of ecological processes and their interrelationships can help us address threats such as water and air pollution, climate change and biodiversity loss. Education can encourage innovative approaches to environmental protection and sustainable use of natural resources. At the same time, civic education can strengthen society's commitment to environmental protection and support effective responses to environmental disasters. Education plays a key role in ecology by providing the necessary knowledge and skills to understand risks and challenges. The implementation of comprehensive education programs can promote conscious behavior and decision-making, which is essential to protect the environment and prevent environmental disasters. On the other hand, inconsistencies in the education system or lack of training can contribute to ignorance and negligence, which increases the risk of environmental problems and security threats. Environmental risks and challenges cover a wide range of issues, such as climate change, natural resource depletion and biodiversity loss. Education should focus on the development of sustainable practices and technologies, as well as an awareness of the interdependence between people and nature. The approach should be multidisciplinary, incorporating scientific, social and ethical aspects to better understand and address environmental challenges. It should also promote critical thinking, systems analysis, innovation and global cooperation.

Here it is important to pay attention to systems analysis when it comes to ecology and security. Systems analysis in the field of ecology and security can help to build models for managing natural resources, anticipating environmental threats and optimizing procedures in the event of disasters. Combined with environmental data and technological innovation, systems analysis can provide a holistic approach to assessing the impact of human activities on ecosystems. This allows the development of strategies for sustainable resource use and prevention of environmental crises. Such an approach improves the preparedness and responsiveness of society and institutions. It should be integrated into the curricula at all levels of education, from primary to higher education, emphasizing the importance of sustainable development and environmental responsibility. The training of pupils, students and professionals also includes the development of skills to adapt to changing conditions and to solve ecological problems innovatively. It is also essential to promote awareness and active public participation in environmental decision-making. At the same time, it is important to highlight the role of research and innovation in combating environmental challenges. Education should promote the scientific method and collaboration between scientists, industry and government to develop new technologies and improve environmental practices. In addition, the inclusion of environmental topics in the educational process can help to form citizens who are more caring and responsible towards the environment, thus creating a more sustainable and resilient society for future generations. There is a need to develop and support educational programmes and initiatives that encourage active citizen participation and engagement in the fight for environmental protection and security. This requires the establishment of appropriate institutional mechanisms and policies that support the educational process and ensure the continuous development of curricula in line with current scientific and social requirements. It is also important to stress the importance of international cooperation and knowledge exchange in combating environmental challenges. In addition, education must go through a constant process of adaptation and innovation in order to meet the growing challenges in the field of ecology and security. This includes the development of new teaching materials, technologies and methods that reflect the latest

scientific findings and best practices. There is also a need to encourage hands-on learning and participation in experimental programmes to help students apply their knowledge in real-world settings and develop problem-solving skills in environmental contexts. Such a holistic approach to education can contribute to the preparation of more competent and engaged citizens capable of engaging with the challenges of ecological security in the future. From all that has been said so far, we have outlined the necessary measures to realize the need to create a secure living environment in consonance with the environmental demands that the modern world requires. And of course steps are being taken in this direction, even in Bulgaria. Admittedly with slower steps, but steps nonetheless. One such small step that is already gaining momentum and receiving media attention is the construction of photovoltaic systems not only for business and industry, but also for domestic use. In the following lines you will find a general analysis of the need for the creation of such systems, with the generation of environmental security and security for the future of humanity as a whole. Photovoltaic systems play an important role in the modern fight against climate change and environmental protection. Incorporating PV technologies into the educational process can have several positive aspects:

1. Learning Opportunities: Photovoltaic systems provide an excellent opportunity to learn and explore the principles of renewable energy, energy efficiency and technological innovation in the energy sector.

2. Hands-on experience: Participating in PV installation and maintenance projects can offer students practical skills and experience working with green technologies and energy systems.

3. Energy Efficiency Awareness: Education programs that incorporate PV systems can help students understand the importance of energy efficiency and learn how to reduce their energy consumption.

4. Integrating sustainable practices: PV systems can be part of broader efforts to integrate sustainable practices into education by promoting sustainable management of buildings and infrastructure.

5. Research Opportunities: Educational institutions can use photovoltaic systems to conduct research in the fields of photovoltaics, energy efficiency and the integration of renewable energy

sources into electricity grids. Thus, PV systems not only provide opportunities for sustainable energy production, but also enhance the educational process regarding energy sustainability and the environment.

Additionally, the inclusion of PV systems in education can encourage pupils and students to consider the wider context of energy transformation and its impact on the environment and society. They can study not only the technical aspects of PV technologies, but also the social, economic and political factors that influence the implementation and development of renewable energy sources. In addition, participation in projects related to PV systems can stimulate students to develop an interest in the scientific and engineering process, as well as energy security and sustainability issues. This kind of hands-on experience can prepare future professionals to engage in solving energy challenges and contribute to achieving the goals of reducing greenhouse gas emissions and changing towards more sustainable energy systems. Overall, photovoltaic systems are not only an efficient way to produce clean energy, but also a powerful tool to educate and raise awareness about energy sustainability and the environment. Integrating these systems into the educational process can help shape the next generation of leaders and innovators who will engage with climate issues and build sustainable societies for the future. At the same time, this creates opportunities for research and development of new technologies and solutions for energy transformation to contribute to the global sustainable development goals. Alongside this, educational institutions can use PV systems as part of their own infrastructure, which will not only reduce their dependence on conventional energy sources, but also set a practical example for pupils and students of the possibilities and benefits of using renewable energy sources. This could include installing photovoltaic panels on the roofs of educational buildings, using solar lights to illuminate campuses or building solar gardens for research and study. Through such practical applications, pupils and students can see the direct impact of photovoltaic technology on their own environment and arm themselves with the practical skills to work with these systems. Such initiatives will not only strengthen the educational process, but also contribute to the creation of more sustainable and energy efficient educational facilities. Integrating PV systems into education can also stimulate innovation

in renewable energy. Involving pupils and students in PV-related projects can encourage their creativity and ingenuity in finding new ways to improve the efficiency and expand the applications of PV systems. This could include developing more efficient materials for solar panels, developing innovative methods for integrating solar systems into buildings and infrastructure, and exploring new solar energy storage technologies. Such an interdisciplinary approach will not only enrich the educational experience of students, but also prepare them to work in today's interdisciplinary work environment. Incorporating PV systems into the educational process can also encourage active participation of students in community and global sustainability initiatives. They can engage in projects to build solar installations in local communities or to help developing countries access renewable energy. Such projects will not only enable students to put their knowledge into practice, but also provide them with the opportunity to make a real difference to the world around them. Photovoltaic systems have a significant potential to reduce environmental stress and contribute to ecosystem protection. Here are some of the ways in which PV systems are linked to ecology:

1. Reducing greenhouse gas emissions: PV systems produce electricity without using fuels, which means they do not generate the carbon emissions responsible for climate change. They play a key role in the transition to a low-carbon energy system and reducing dependence on fossil fuels.

2. Occupancy of small surfaces: PV systems can be installed on buildings, parking lots, desert areas and other unoccupied land, using space not normally used for other purposes. This helps protect natural areas and reduce the need to destroy wild places to build energy installations.

3. Reducing water pollution: generating electricity from PV systems does not require water resources, unlike traditional energy sources such as coal and nuclear power, which can cause water pollution through the discharge of thermal water or waste materials.

4. Improving air quality. They help reduce air pollution and improve the living environment.

5. PV systems can be distributed or centralized, integrating into existing electricity grids. This can increase the resilience of the energy system by reducing dependency on central electricity sources and preventing the risk of power outages.

6. Saving energy and resources: the production of PV panels requires less energy and resources compared to the production of traditional energy technologies such as coal or gas. In addition, PV systems have long lifetimes and low operating costs, which means they can be more economical and environmentally friendly over time.

7. Adaptability to changing climatic conditions: PV systems continue to produce electricity even in cloudy weather or low light conditions, making them suitable for use in different climates. Their potential to generate electricity can help reduce the impact of climate change and increase the resilience of energy systems.

In recent years, photovoltaic technology has developed rapidly and is becoming more affordable and efficient. Integrating them into the educational process not only helps pupils and students to understand the importance of renewable energies, but also prepares them for future energy and environmental challenges. Creating educational programs that incorporate PV systems is a key element in preparing the next generation of leaders, innovators and citizens who will lead the world towards a more sustainable and environmentally friendly future. Finally, education must be accessible and inclusive to all communities, regardless of their social status, economic position or geographical location. This requires the development of education programs that take into account the specific needs and challenges of different groups of people, including those who are at greater risk from environmental disasters. Supporting education in these communities can help increase their capacity to address environmental challenges and build a more sustainable future for all.

Sources

---

1. https://www.capital.bg/politika_i_ikonomika/bulgaria/2017/11/22/3083527_edna_treta_spad_v_potreblenieto_na_tok_predvijdat/
2. <https://crane-bg.com/kakvo-e-bdeshcheto-na-solarnata-energiya-v-blgariya>
3. <https://www.investor.bg/a/332-ikonomika-i-politika/264941-balgariya-se-bavi-s-montiraneto-na-malki-slanchevi-instalatsii-varhu-pokrivite>
4. <https://www.standartnews.com/biznes/bdeshcheto-e-na-malkite-slanchevi-tsentrali-506886.html>

БОРБА С ТЕРОРИЗМА И ЕКСТРЕМИЗМА В УЧИЛИЩНАТА СРЕДА (В СЪЕДИНЕНИТЕ АМЕРИКАНСКИ ЩАТИ)

Марина НИКОЛОВА

студент II курс, „Митническо разузнаване и разследване“,
Висше училище по сигурност и икономика – Пловдив, България

COMBATING TERRORISM AND EXTREMISM IN THE SCHOOL ENVIRONMENT (IN THE UNITED STATES OF AMERICA)

Marina NIKOLOVA

2nd year student, „Customs Intelligence and Investigation“,
Higher School of Security and Economics – Plovdiv, Bulgaria

Резюме: Тероризмът и екстремизмът в училищната среда са сериозен проблем в Съединените щати, който изисква внимателен и съгласуван подход за борба с него. Проблемът се разглежда в контекста на балансиране между свободата на изразяване и необходимостта от безопасна образователна среда. Тези инциденти обикновено включват стрелби и други форми на насилие, които са довели до загуба на човешки живот и травмиране на много хора. Този доклад предоставя общ преглед на дилемите, пред които са изправени политиките, преподавателите и правоприлагащите органи, както и потенциални пер-

спективи и стратегии за справяне с този сложен проблем.

Ключови думи: тероризъм; екстремизъм; училищна среда; Съединени щати; безопасност; свобода на изразяване; политика; образование; насилие

Abstract: Terrorism and extremism in the school environment are a serious problem in the United States, requiring a careful and coordinated approach to combat. The issue is viewed in the context of balancing freedom of expression with the need for a safe educational environment. These incidents typically involve shootings and other forms of violence that have led to loss of life

and injuries to many people. This report provides a general overview of the dilemmas faced by policymakers, educators, and law enforcement agencies, as well as potential

perspectives and strategies for addressing this complex issue.

Keywords: *terrorism; extremism; school environment; United States; safety; freedom of expression; policy; education; violence*

ВЪВЕДЕНИЕ

Тероризмът и екстремизмът са проблеми, които в настоящия момент заемат централно място в глобалната дискусия за сигурността и стабилността на обществата. През последните години тези явления са се проявили и в училищната среда, предизвиквайки сериозна загриженост за безопасността и доброто настроение на учениците, преподавателите и родителите.

В Съединените щати, както и в други държави по света, инцидентите с терористично или екстремистко поведение в училищата са нараснали, като това включва и случаи на масови стрелби и други форми на насилие. Тези инциденти не само причиняват физически щети, но и оставят траен белег след себе си върху образователната среда и общността като цяло.

Борбата срещу тероризма и екстремизма е сложен проблем, който включва различни стратегии и подходи за гарантиране на безопасността и благосъстоянието на учениците. Училищата играят решаваща роля в насърчаването на толерантността, разбирането и предотвратяването на радикализацията сред учениците. В контекста на справянето с тероризма и екстремизма в САЩ е обичайно образователните институции да прилагат програми, които се фокусират върху насърчаване на разнообразието, приобщаване и осъзнаване на различните култури и вярвания. Освен това училищата често работят в тясно сътрудничество с правоприлагащите органи, за да подобрят мерките за сигурност и да реагират ефективно на всякакви потенциални заплахи или индикатори за радикализация сред учениците. Освен това инициативи, като кампании за борба с тормоза, услуги за подкрепа на психичното здраве и образователни програми за критично мислене и медийна грамотност

също могат да допринесат за създаването на безопасна и общаваща училищна среда, която намалява риска от тероризъм и екстремизъм.

Най-застрашени са младите хора. Те са основните мишени на стратегиите за вербуване и стават жертва на екстремистко насилие. Това явление ни предупреждава за риска от загуба на едно поколение млади хора в отчаяние и неангажираност. Пред лицето на подобни заплахи няма едно-единствено решение. Отговорите за сигурност са важни, но не са достатъчни и няма да се справят с многото основни условия, които пораждат насилствен екстремизъм и карат младежите да се присъединяват към екстремистки групи.

ПРИЧИНИ ЗА РАДИКАЛИЗАЦИЯ И ЕКСТРЕМИЗЪМ

Изследването на факторите, които водят до радикализация и екстремизъм сред учениците в САЩ, е комплексен и многопластов процес, който включва различни аспекти от обществото, образованието и културата. Важно е да се има предвид, че те са динамични и е възможно да се проявят по различни начини и в различен контекст.

Основните фактори и динамики, които се изследват в тази област

Учениците, които се изолират или се чувстват маргинализирани от общността си, често търсят принадлежност и идентичност в екстремистки групи. Този процес се дължи на желанието им за приемане и включване в среда, където се чувстват разбрани и приети. Освен това силните социални връзки с екстремистки идеологии или групи могат да усилят процеса на радикализация, като подхранват убежденията и уверенията на учениците и ги подтихват към действия, които са в разрез с общоприетите стандарти и ценности.

В съвременния свят интернетът и социалните медии играят ключова роля във формирането на мнения и възгледи у учениците. Те предоставят невероятна възможност за достъп до различни информационни източници и медийни съдържания. В този контекст едно от сериозните предизвикателства е възможността учениците да бъдат изложени на екстремистки

идеи и пропаганда през онлайн каналите. На учениците могат да въздействат екстремистки идеи, които се разпространяват онлайн. В среда на младежка уязвимост и липса на критично мислене някои ученици могат да станат лесна плячка на манипулации от страна на различни интернет платформи или групи. Този фактор може да доведе до приемане на радикални възгледи и действия, които са в разрез с основните ценности и образователните цели на учебната общност.

Социалните и културните фактори играят ключова роля в процеса на радикализация сред учениците. Общностите, в които живеят учениците, могат да влияят значително върху техните убеждения и възгледи. Въпроси, като културни идентичности, дискриминация, пропаганда и негативни стереотипи, имат потенциал да създадат основа за приемане на екстремистки идеологии. Тези фактори формират социалната и културната среда, в която учениците се вглеждат и в които формират своите убеждения и ценности.

Бедността, безработицата и социалните неравенства създават обстановка, в която уязвимите ученици търсят алтернативни идеологии и общности, които да ги приемат. Тези фактори не само влияят върху материалното благосъстояние на учениците, но и оказват влияние върху техните мисловни и емоционални процеси. Неравнопоставеността и чувството за социално изолиране могат да ги направят по-уязвими на радикални идеи и групи, които предлагат алтернативи за приемане и идентичност.

Политическите и религиозните влияния играят важна роля в създаването на контекст за радикализация в някои общности. Екстремистки политически групи или религиозни организации могат да имат значително влияние в определени среди, където техните идеи и убеждения се разпространяват и приемат от част от общността. Такива организации често се стремят да мобилизират и рекрутират нови членове, като използват различни методи на манипулация и влияние. Тяхната пропаганда и аргументация могат да бъдат особено привлекателни за уязвимите ученици или хора, които се чувстват изоставени от обществото или търсят по-силна идентичност. Политическите и религиозните влияния могат да създадат околна среда, където радикализацията и приемането на екстремистки

идеи стават по-вероятни, особено при липсата на алтернативни идеологически или социални модели.

ДИЛЕМИ И ПЕРСПЕКТИВИ В БОРБАТА С ТЕРОРИЗМА И ЕКСТРЕМИЗМА

За успешно функциониране на училищата е от съществено значение да се балансират свободата на изразяване и правата на учениците с необходимостта от безопасна училищна среда. Свободата на изразяване е ключов елемент в образователния процес, който позволява на учениците да развият критично мислене, да обменят мнения и да участват в диалог. Това включва правото на религиозно изразяване, свободата на словото и свободата на сдружаване, които трябва да бъдат зачитани и подкрепяни в училищата.

В същото време безопасността на училището е от съществено значение. Училищата трябва да бъдат места, където учениците и персоналът се чувстват защитени и сигурни от всякакъв вид насилие, заплахи и дискриминация. Това включва внимателно управление на конфликтите, предоставяне на подходящи ресурси за подкрепа на уязвимите ученици и превенция на поведение, което може да застраши безопасността и благополучието на училищната общност.

Балансът между свободата на изразяване и създаването на безопасна училищна среда е динамичен процес, който изисква сътрудничество между училищните власти, образователната общност и общността като цяло. Този баланс не само укрепва учебната среда, но и подготвя учениците за участие в демократичното общество, където се ценят мненията и правата на всички граждани.

Откриването и превенцията на ранните признаци на радикализация представляват значително предизвикателство, което изисква внимателно и балансирано действие. Важно е да бъдат наблюдавани промените в поведението, социалните контакти и убежденията на учениците, тъй като тези сигнали могат да служат като индикатори за възможна радикализация.

Въпреки това е от съществено значение процесът на откриване и превенция да се извършва без дискриминация или произволни подозрения спрямо определени групи или общ-

ности. Дискриминационните практики могат не само да доведат до недопустимо изолиране на ученици, но и да създадат големи конфликти и напрежение в училищната общност. Вместо това ефективните стратегии за откриване и превенция на радикализацията трябва да се основават на обективни и недискриминационни критерии, които се прилагат равнопоставено към всички ученици, без изключение. Това включва и активно сътрудничество със заинтересованите страни и общността, за да се създаде взаимно доверие и да се гарантира ефективната работа за предпазване на учениците от риска от радикализация.

За решаване на тези въпроси е необходимо да се изгради балансиран подход, който да включва:

- **социални интервенции:** подкрепата на социални интервенции и програми за развитие на уменията за междуличностно взаимодействие сред учениците. Такива програми помагат за предотвратяване на радикализацията и екстремизма, като същевременно създават по-положителна образователна среда;

- **образователни програми:** въвеждането на образователни програми, които насърчават толерантността, разбирателството и културното многообразие, може да помогне за създаване на по-положителна училищна среда;

- **сътрудничество с общността:** активното сътрудничество с местните общности, родителите и гражданското общество може да помогне за създаване на обща стратегия за борба с екстремизма, която се основава на взаимно разбирателство и сътрудничество;

- **обучение и подготовка на персонала:** учители и администратори трябва да бъдат обучени да разпознават ранните признаци на радикализация и правилно да реагират в случай на подобни ситуации. Това включва и насърчаване на диалога с местните общности и родителите за създаване на обща стратегия за превенция;

- **системи за управление на достъпа:** технологиите за управление на достъпа, като използването на RFID карти, биометрични системи и други методи на идентификация и авторизация на лица, които влизат и напускат училището, могат да се интег-

рират със системи за автоматично известяване в случай на кризисни ситуации и софтуер за анализ на социални мрежи за откриване на потенциални заплахи;

- **технологични иновации:** въвеждането на технологични иновации, като системи за автоматично известяване в случай на кризисни ситуации, софтуер за анализ на социални мрежи за откриване на потенциални заплахи и усъвършенствани системи за обмен на информация, може да подобри сигурността в училищата;

- **интеграция на младежките общности:** организирането на различни дейности и инициативи, които насърчават положителни интереси и ангажимент на младите хора в обществото.

Въведените мерки за сигурност трябва да бъдат част от широкия общ подход към подобряване на учебната среда и създаване на по-приятна и безопасна образователна обстановка за всички ученици. Те включват разнообразие на методи и инструменти, които не само гарантират физическата безопасност на децата, но и предпазват техните емоционални и душевни нужди.

ОБРАЗОВАТЕЛНИ ПРОГРАМИ И КАМПАНИИ

В САЩ са създадени различни образователни програми и кампании, насочени към превенция и борба с тероризма в училищата:

- **„Индикации за радикализация и екстремизъм“ (Raising Awareness on Radicalization and Extremism - RARE):** Образователната програма, която бе създадена, има за цел да помогне на училищата да разпознават ранните признаци на радикализация и екстремизъм сред учениците. Тази програма е изградена върху основата на обучение на учители и персонал в училищата, като им осигурява знания за различните видове радикализация и методи за реагиране при среща с тези предизвикателства. Целта на програмата е да подпомага училищата в създаването на образователна среда, където се подчертават толерантността, разбирателството и способността за предотвратяване на екстремизма, осигурявайки така по-безопасна и благоприятна учебна обстановка за всички ученици.

➤ **„Превенция на екстремизма в училищата“ (Countering Extremism in Schools - CES):** Целта на тази програма е да насърчи диалога и разбирателството между учениците, като същевременно предоставя образователни ресурси, които подпомагат учебния процес. Програмата включва разнообразни образователни материали, работни листове и упражнения, предназначени специално за учениците. Тези ресурси са създадени с цел да подпомагат учениците в развитието на тяхното разбиране за различните аспекти на радикализацията и екстремизма, като им осигуряват необходимите знания и инструменти за по-добро разбиране и предотвратяване на тези явления в образователната среда.

➤ **„Мирна съвместност и толерантност“ (Peaceful Coexistence and Tolerance - PACT):** Тази кампания е създадена с цел насърчаване на толерантността, разбирателството и културното многообразие в училищата. Програмата включва различни активности, като работилници, дискусии, спортни събития и др., които имат за цел да насърчат мирното съвместно съжителство между учениците. Чрез тези дейности учениците имат възможност да се запознаят с различни култури, традиции и възгледи, да споделят своите мнения и да учат един от друг.

➤ **„Интерактивни образователни ресурси за борба с екстремизма“ (Interactive Educational Resources for Countering Extremism - IERCE):** Тази кампания се концентрира върху използването на интерактивни образователни ресурси, като игри, симулации и виртуални образователни платформи, с цел подобряване на разбирането и превенцията на екстремизма. Чрез такива средства учениците имат възможност да се ангажират активно в учебния процес, да придобият практически умения за разбиране на различни възгледи и конфликтни ситуации, както и да се обучават за ефективно справяне с потенциалните заплахы от екстремистки идеологии.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Борбата с тероризма и екстремизма в училищата в САЩ е комплексен и важен процес за обществената сигурност и образователната система. Този проблем изисква съгласувани уси-

лия от множество страни, включително училищни органи, обществени институции, правителствени органи, неправителствени организации и родители. За да се предотвратят случаите на радикализация и екстремизъм, се използват различни образователни програми и кампании, които играят критична роля в този процес.

Една от ключовите стратегии за борба с този проблем в училищата е фокусирането върху превенцията и разпознаването на ранните признаци на тероризма и радикалните идеи сред учениците. Образователните програми и кампании се стремят да насърчат критичното мислене, толерантността и разбирателството в различните култури и убеждения. Те предоставят информация и обучение за различните аспекти на този проблем, помагайки на учениците да разберат фактите и да анализират информацията по обективен начин.

Също така образователните програми се фокусират върху развитието на социално-емоционални умения, които помагат на учениците да се справят с емоции, като гняв, страх и фрустрация, по конструктивен начин. Това е важно, тъй като емоционалната устойчивост играе ключова роля в предотвратяването на тероризма и радикалните идеи.

Научни изследвания и доклади подчертават необходимостта от активно сътрудничество и взаимодействие между всички заинтересовани страни. Само чрез обединени усилия и използване на ефективни образователни стратегии можем да създадем образователна среда, която не само предпазва учениците от тероризма и екстремизма, но и ги подготвя за живота в разнообразното и мултикултурно общество. Такъв подход помага на учениците да развият критично мислене, емпатия и способност да разпознават и преодоляват екстремистки тенденции.

Източници

---

1. **Методи** на обучение - същност, класификация, характеристики, интерактивни методи на обучение. [онлайн]. [посетен 13.03.2024]. <https://nauka.bg/metodi-obuchenie-sashtnost-klasifikaciya-harakteristiki-interaktivni-metodi-obuchenie/>

2. **Countering** Violent Extremism. [online]. [reviewed 17.03.2024]. <https://hedayah.com/app/uploads/2021/09/File-23201691817.pdf>.
3. **Extremism**, Free Speech and Counter-Terrorism Law and Policy. [online]. https://www.google.bg/books/edition/Extremism_Free_Speech_and_Counter_Terror/zPWODwAAQBAJ?hl=bg&gbpv=0.
4. **Prevent** strategy. [online]. [reviewed 18.03.2024]. https://www.google.bg/books/edition/Prevent_strategy/R9wew27nbq0C?hl=bg&gbpv=0.
5. **UNESDOC**. [online]. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000247764>.

СБОРНИК С ДОКЛАДИ ОТ СТУДЕНТСКА КОНФЕРЕНЦИЯ

на тема

**Образование и сигурност -
предизвикателства и перспективи**

Висше училище по сигурност и икономика – Пловдив,
Студентски съвет на ВУСИ

Българска
Първо издание

Редактор Олга Емилова Златанова
Коректор Камелия Колева Алексиева
Предпечат Камелия Колева Алексиева
Корица Камелия Колева Алексиева
Издател ИК ВУСИ - Пловдив
Печат УИ „Паисий Хилендарски“

ISBN 978-619-7774-00-9

Пловдив, 2024 г.

ВИСШЕ УЧИЛИЩЕ ПО СИГУРНОСТ И ИКОНОМИКА

Студентски съвет на ВУСИ

4004 Пловдив, бул. „Кукленско шосе“ № 13

www.vusi.bg; e-mail: info@vusi.bg

Студентски съвет на ВУСИ

e-mail: ss@vusi.bg

ISBN 978-619-7774-00-9

9 786197 774009

